

งานสร้างสุขภาพได้ ปี ๕๐
สุขอย่างพอเพียงตามวิถีคนใต้

ในกระแสแห่งลมใต้

โดยคณะทำงานประเด็นการจัดการสุขภาพกับชุมชนโดยชุมชนพึ่งตนเอง

กรมส่งเสริมสุขภาพ
Ministry of Health Promotion

สารบัญ

บทนำ :	ลมกำลังเปลี่ยนทิศ	4
บทที่ 1	การจัดการสุขภาพระดับบุคคล	7
บทที่ 2	การจัดการสุขภาพระดับครอบครัว ...	16
บทที่ 3	การจัดการสุขภาพระดับชุมชน	23
บทที่ 4	การจัดการสุขภาพระดับนโยบาย	47
บทที่ 5	การจัดการสุขภาพชุมชนในพื้นที่ได้รับ ผลกระทบในเชิงนโยบาย	64
บทที่ 6	สื่อกับการจัดการสุขภาพ	70
บทสรุป :	ในกระแสแห่งลมใต้	75

บทนำ

ลมกำลังเปลี่ยนทิศ

ในห้วงกระแสลมแห่งทุนนิยมที่กำลังโหมกระหน่ำ ดัง “ลมเหนือ” ที่พัดผ่านกระทั่งสังคมไทยเข้ามารอบด้านที่เคยมีเสาหลักตั้งมั่นพลันต้องพบกับอาการชวดเซจะล้มมีล้มแหล่ ภาวะที่คุกคามเหล่านี้ อ.พิชัย ศรีใส ได้สรุปภาพรวมที่เห็นความเปลี่ยนแปลง “ลมกำลังเปลี่ยนทิศ” จากที่เคยอยู่ในกระแสลมแห่งทุน นำมาสู่ความเสียหายด้านสุขภาพ มีคนคิดแทนทำแทนชุมชนจากภายนอก แต่ปัจจุบันชุมชนเริ่มเกิดความตื่นรู้ลึ้มตามองเห็นภัยพิบัติที่กำลังรุกรานแล้วหันกลับมาหาภูมิปัญญาเดิมที่ให้คุณค่าเดิมตั้งแต่ระดับบุคคล ครอบครัว จนมาถึงชุมชน นำกระแสลมใต้ที่เข้มแข็งขึ้นมาแทนลมเหนือ

จาก “ลมเหนือ” สู่ “ลมใต้”

งานสร้างสุขภาพได้ '50 ภาคีเครือข่ายประเด็นการจัดการสุขภาพกับชุมชนโดยชุมชนพึ่งตนเอง เข้าสู่ช่วงปีที่ 2 ของการทำงาน ยังรักษาสถานะภาคีเดิมและหา “เกลด” เพิ่มมาอีกจำนวนหนึ่ง เพื่อน “เกลด” เหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งของ “ลมใต้” ที่จะมาร่วมกระบวนสร้างสุข

จากการทำงาน 1 ปีที่ผ่านมา และเป็นผลพวงงานสร้างสุขภาพใต้ที่จังหวัดสงขลามาสู่จังหวัดภูเก็ตในปี 2550 ผลการทำงานของแต่ละภาคีที่กำกับประกาศเป็นนัยว่ากระแสแห่งลมใต้เริ่มที่จะรวมตัวอย่างเข้มแข็งแล้ว

- **ครอบครัวเข้มแข็ง** ได้ใช้หลักคิด การเรียนรู้โดยมีส่วนร่วมทุกขั้นตอนการทำงานที่มีทีมคณะทำงานจังหวัดประชุมกันทุกเดือนวางแผนการทำงานให้ถึงชุมชน “งานที่เกิดขึ้น มีทั้งบุคคลและชุมชนต้นแบบด้านครอบครัวได้” อาจารย์สมคิด ทองสง กล่าว และว่า

“ปัญหาเกิดจากครอบครัว เรื่องเจ็บป่วย โรคต่างๆ ก็เกิดจากการเลี้ยงดูในครอบครัว แก้ปัญหาที่ต้นน้ำ ด้วยกระบวนการ ใช้ชุมชนเริ่มต้น เป็นไม้ขีดก้านแรก ที่จุดประกายไฟ จัดการเรียนรู้ มีการวิจัยด้วยตนเอง เรียนรู้แบบมีส่วนร่วม มีการทำสื่อขยายผล โดยเอาพื้นที่ทำงานเป็นตัวตั้ง (มีเครือข่าย 8 จังหวัด) ยกตัวอย่างที่พัทลุง ชุมชนอยากวิจัยเรื่องผักพื้นบ้าน ทำให้กลายเป็นชุมชนตัวอย่างในการปลูกผักพื้นบ้าน

ปีที่ 3 ของการดำเนินงาน จ.พัทลุง หลักสูตรการอบรมสำหรับชุมชนต่างๆ แต่ละแห่งสามารถเดินได้ด้วยตัวเอง แต่การเสนอกรอบทิศทาง งบประมาณ จะมาคิดร่วมกัน และกำลังจะเข้าไปสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สิ่งที่ได้คือการปรับความสัมพันธ์ของครอบครัว ความเป็นครอบครัวจะกลับคืนมา”

ตัวชีวิตที่เห็นได้อย่างเป็นรูปธรรม คือการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ของคนที่เกี่ยวข้องกิจกรรม

“บางครอบครัวใช้แบบสำรวจบัญชีครัวเรือนมาวิเคราะห์ปัญหาและหาทางแก้ไข เช่น บางชุมชนพบปัญหาขยะจากขุมกรูบกรอบ ก็มีการแก้ปัญหาด้วยการคัดแยกขยะ แล้วหันกลับไปฟื้นฟูภูมิปัญญาดั้งเดิม พื้นชนมพื้นบ้าน บางชุมชนมีปัญหาด้านเศรษฐกิจ ได้เริ่มให้เด็กทำน้ายาอเนกประสงค์ ทำจากเล็กไปหาใหญ่ นำข้อมูลมาสะท้อนกลับให้ชุมชนตื่นรู้เกิดความตระหนัก”

ปัจจุบันอาจารย์สมคิดยังใช้สื่อเป็นตัวขยายผล กระตุ้นให้ชุมชน ท้องถิ่น นำพลังที่มีออกมา

- **ชุมชนมีส่วนร่วมในการสร้างสุข** มีหลายชุมชนมาร่วมนำเสนอ ในปี 2549 งานสร้างสุขได้นำเอาชุมชนบ้านทรายขาวมาร่วมนำเสนอ ผลของการทำงานในรอบ 1 ปีที่ผ่านมา ได้นำเสนอการออกกำลังกายของชุมชน ที่เน้นผู้สูงอายุ ชมรมจักรยานเสือภูเขา การบริโภคอาหาร เน้นนันทนาการ อนามัยสิ่งแวดล้อม เป็นครัวเรือน ชุมชน อบายมุข เน้นไปที่เยาวชน ชุมชน ผลที่ได้ ทำให้ชุมชนปลอดจากยาเสพติด ชุมชนมีสุขภาพที่แข็งแรง

- **ที่ตำบลทรายขาว** แม่บ้านใช้วัดลูบิในพื้นที่มาแปรรูป ทำกลุ่มจนเข้มแข็ง มีการจัดกลุ่มออกกำลัง โดยเริ่มใช้แกนนำที่เป็นเด็กนำไปทำกิจกรรม มีพี่เลี้ยงเป็นผู้ใหญ่ประคอง นำผู้ใหญ่ออกมาร่วม มีการทำปุ๋ยชีวภาพไปแจก เพื่อไปเสริมฐานอาชีพหลัก มีกิจกรรมผู้สูงอายุที่สามารถดึงหลายภาคส่วนมาร่วม

- **ตำบลวังวน จังหวัดตรัง** ได้อบรมชุมชน ค้นหาสุขภาพของคนในชุมชนสร้างอสม. ออกกำลังกายในส่วนของผู้สูงอายุ สร้างชุมชนให้เข้มแข็ง มีกิจกรรมครอบครัวเข้มแข็ง ผลที่ได้จากกิจกรรม ทำให้ชุมชนมีสุขภาพดีเชื่อมโยงไปถึงชุมชนใกล้เคียง

- **ชุมชนป่าการัง** มีกิจกรรมส่งเสริมการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ เกิดการออมเงินลดต้นทุนการผลิต มีการเชื่อมโยงเครือข่ายระดับจังหวัด มีเครือข่าย อสม. ผู้พิการสตรี มาเรียนรู้

- **เครือข่ายทุ่งอินทนิล อ.บางขัน** ทำ 7 กิจกรรม เกษตรไร้สาร บ้านแสนสุข มีการเชื่อมโยงทุกภาคส่วน ดูแลสุขภาพ ผลที่ได้ เยาวชนมีการดูแลสุขภาพมากขึ้น มีการตั้งกลุ่มทดสอบอาหารปนเปื้อน

- **กองทุนสัจจะวันละบาท จ.สงขลา** จัดสวัสดิการ 9 อย่าง มีเงินออม 7 ล้านบาท มีสมาชิกครอบคลุมทั้งจังหวัด มีภาคีหลากหลายมาร่วม ผลที่เกิดขึ้นสามารถจัดสวัสดิการให้ชุมชนได้ใน 9 กรณี สามารถผลักดันให้เป็นนโยบายของภาครัฐระดับประเทศ

- **แผนสุขภาพจังหวัดสงขลา** เริ่มต้นปฏิบัติการตามแผนด้วยการสนับสนุนจากหลายภาคส่วนในจังหวัด กิจกรรมที่ทำมีส่วนร่วมไปเสริมสร้างสุขภาวะทั้ง 4 ด้าน มีจุดเน้นที่แตกต่างกันไปในแต่ละประเด็น การทำงานกับชุมชน ให้เข้ามาสนใจงานด้านสุขภาพ ได้ใช้การทำเป็นตัวอย่างในเชิงปฏิบัติ หาคอนที่สนใจในด้านเดียวกันรวมกลุ่มความสนใจแล้วขยายออกไปในระดับเครือข่าย

ตัวอย่างเบื้องต้นต่อไปนี้เป็น คือส่วนหนึ่งของกระแสแห่งลมใต้ที่กำลังก่อตัวและโหมพัดแรงอย่างเข้มแข็งแทนลมเหนือที่จะแผ่วเบาลง

บทที่ 1

การจัดการสุขภาพพระระดับบุคคล

กรณีกลุ่มธรรมชาติบำบัดเทศบาลนครหาดใหญ่

“นี่เป็นหลักการพึ่งตัวเอง เราพึ่งตัวเองตั้งแต่อาหารการกิน เรากิน แต่ผลไม้ก็ได้ ไปไหนไม่มีอะไรให้กิน มีกล้วยหวีหนึ่งก็อยู่ได้ เรายังสรรพที่จะไม่ต้องยึดติดกับตัวเลขว่าค่าแลบ ผลเลือดต้องเท่านั้นเท่านี้”

เสาวพรรณ ชูรังสฤษดิ์ กล่าวอย่างมั่นใจบนก้าวเดินแห่งวิถีธรรมชาติบำบัด เป็นวิถีชีวิตแบบใหม่ที่เธอเลือกมาเกือบ 2 ปีแล้ว เสาวพรรณหรือ “พี่แดง” เป็นพยาบาลวิชาชีพพระดับ 7 ศูนย์บริการสาธารณสุข เทศบาลนครหาดใหญ่ ปัจจุบันอยู่ระหว่างลาเรียนปริญญาโท ทางระบอบวิทยาหลักสูตรนานาชาติ ที่มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

พี่แดงเล่าว่า ต้นปี 2549 โดยการสนับสนุนของเทศบาลนครหาดใหญ่ มีโอกาสเข้าค่ายธรรมชาติบำบัดที่จังหวัดตรังเป็นเวลา 3 วัน 2 คืน กิจกรรมดังกล่าวจัดโดยเทศบาลนครตรังเชิญคุณหมอเจคอบ วาทักกันเชรี่ (Dr.Jacob Vadakkan-chery) จากรัฐแคลาตา ประเทศอินเดีย มาเป็นวิทยากร

หมอเจคอบสำหรับผู้สนใจในแนวทางธรรมชาติบำบัดย่อมเป็นที่รู้จักกันดี เป็นผู้เชี่ยวชาญทางด้านปฏิบัติวิถีชีวิตแนวธรรมชาติบำบัด เดินตามแนวท่านมหาตมะคานธีมาเป็นเวลา 30 ปี เปิดโรงพยาบาลวิถีธรรมชาติบำบัด 4 แห่งที่รัฐแคลาตา ให้คนไข้ยากจนหรือหมดหวังในการรักษาแบบแพทย์แผนปัจจุบัน

“คุณหมอให้ความรู้ พื้นฐานด้านธรรมชาติบำบัดแล้วก็มีการสอนและมีทีมสอนโยคะที่แดงอยู่ในค่าย 2 คืน 3 วันรู้สึกว่ามีอะไรเปลี่ยนแปลงในชีวิต เราเบากายเบาใจขึ้น สมายขึ้น”

พื้นฐานเดิมพี่แดง อยากดำเนินชีวิตตามแนวธรรมชาติ แต่ไม่มีอะไรจะมาจุดประกาย

“ปกติปวดนิดปวดหน่อยก็จะเสี้งไม่กินยาพารา ยาแก้ไข แต่พออายุมากขึ้นต้องพึ่งยาป่วย เป็นหวัดนิดหน่อยก็ต้องกินยาฆ่าเชื้อ รู้ว่าไม่ดี แต่มันจะป่วยหลายวันก็เลยจำเป็นต้องกิน ประกอบกับว่าเราน้ำหนักเพิ่มขึ้นเยอะด้วยช่วงนั้น รู้สึกว่า อึดอัด”

กลับจากค่ายธรรมชาติบำบัดที่ตรัง โดยจุดประสงค์ของต้นสังกัดให้ไปสังเกตการณ์เพื่อกลับมาจัดในหาดใหญ่บ้าง กลับเห็นผลที่เกิดกับตัวเองโดยตรง ว่าถ้าปฏิบัติตามแนวธรรมชาติบำบัด น่าจะเกิดผลคือ

1. น่าจะไม่อ้วน
2. น่าจะมีสุขภาพดี

“เรารู้ว่าที่อยู่ในค่าย 3 วันนั้นตัวมันเบาสบายดี มันเป็นอะไรที่ชีวิตเรารู้ว่ามันเป็นธรรมชาติดี แต่เรารู้ว่าสุดท้ายเราก็ต้องมาอยู่ในสังคมเมือง สิ่งแวดล้อมปัจจุบันซึ่งทำอย่างนั้นยากก็พยายามทำต่อไป ที่แดงก็ทำต่อกับตัวเองอย่างเข้มงวด 1 เดือน เป้าประสงค์อย่างลึกๆ อยากลดน้ำหนัก แต่เราไม่ได้เป็นโรคอะไร ไม่ได้มีปัญหาอย่างคนอื่นในกลุ่ม”

ที่แดงกล่าวถึงกลุ่มธรรมชาติบำบัด ที่เกิดขึ้นหลังจากค่ายคราวนั้น หนึ่งในนั้นคุณอาบทิพย์ใช้วิถีธรรมชาติบำบัดชนะภูมิแพ้และอาการปวดข้อเท้า อีกรายคุณชรรยา เป็นไมเกรน มาหายในค่ายธรรมชาติบำบัดอีกค่ายหนึ่งจัดโดยเทศบาลนครหาดใหญ่

การทำต่ออย่างเต็มที่สำหรับที่แดง หมายถึง

ตื่นตอนเช้า ตี 4 อ่านหนังสือ

ตี 5 ครั้ง - 6 โมง โยคะ

6 โมง - 6 ครั้ง จะดูแลอาหารให้ครบครัน ถ้าเป็นวันธรรมดาจะไม่ค่อย

ได้อาบน้ำ แต่ถ้าเป็นเสาร์อาทิตย์จะอาบน้ำแดด ประมาณ 7 โมงครึ่ง- 8 โมง วิธีการคือใส่เสื้อผ้าสีอ่อน ยืนอยู่ริมสวน ทำโยคะซึ่งเป็นการฝึกความสมดุลระหว่างกายและจิต ซึ่งเสริมแนวทางธรรมชาติบำบัดตามแนวหมอเจอบ หรือทำกิจกรรมส่วนตัวเก็บผัก กวาดขยะ อะไรก็ได้ แต่ให้โดนแดด ด้านหน้า 15 นาที ด้านหลัง 15 นาที เสร็จแล้วจะไปกินอาหารเช้า

อาหารเช้ากินผลไม้สุก ซึ่งกินได้ทุกอย่าง ยกเว้นทุเรียน ลำไย เงาะ (กินได้เล็กน้อย) สามอย่างนี้แนวธรรมชาติบำบัดถือว่ามีพลังงานมากเกินไปจะไม่สมดุลข้างใน

สายหน่อยกินน้ำมะพร้าวลูกหนึ่ง กินแต่น้ำไม่กินเนื้อ

มือเที่ยงเป็นมังสวิรัต ข้าวกล้อง เน้นอาหารปรุงสุกไม่เกิน 3 ชั่วโมง

บ่ายๆ น้ำมะพร้าวอีกลูกหนึ่ง

เย็นผลไม้สุก จะกินประมาณ 6 โมงเย็นไม่เกิน 1 ทุ่ม

การกินผลไม้มีอะไรก็กินอันนั้น ยกเว้นที่ห้าม แต่ละมือนควรเป็นผลไม้ชนิดเดียว หรือมีรสชาติเดียวกัน ประเภทหวานก็ควรหวาน ไม่เปรี้ยวกับหวานปนกัน เพราะน้ำย่อยที่มาย่อย ตามวิชาการธรรมชาติบำบัด จะคนละตัว อาจปวดท้อง ท้องอืด ท้องเฟ้อได้ และผลไม้ จะไม่กินหลังอาหาร เพราะ น้ำย่อยคนละตัว ต้องรอหลังอาหารหนึ่งชั่วโมง หรือกินก่อนหนึ่งชั่วโมง

นอกจากเรื่องอาหาร พยายามลดละ สารเคมี โลชั่น สบู่ ยาสระผม ที่เคยครบเครื่อง

“ตอน 1 เดือนที่เข้มงวดนั้นจะไม่ใช้เลย ดูว่าจะเปลี่ยน ใหม่ ก็รู้สึกว่าจะตัวเองสะอาด เบาสบายแล้วก็ ผิวพรรณก็ดีขึ้น ตอนนี้เครื่องสำอางน้อยลงเยอะแต่ก็ยังมีความปัง ลิปสติก นิดหน่อย ซึ่งต่างจาก เมื่อก่อนนี่จะทาครบชุด เครื่องใหญ่” พี่แดงเล่า หลังจากปฏิบัติ 1 เดือนน้ำหนักลดลง 7 กิโลกรัม อย่างสบาย ไม่ได้รู้สึกทรมานหรืออยากอาหารเป็นพิเศษ

“ก่อนนี่กิน 3 มื้อปกติทั่วไป ทำไมไม่หิว...เพราะเหมือนถูกหักดิบมาจากในค่ายแล้ว เรา รู้สึกสบาย อาจต่างจากสังคมหน่อย อย่งไปงานเลี้ยง เราจะกินแยก แต่ผักมาอะไรอย่างนี้ หรือกินแค่น้ำเปล่า ถ้ารู้ว่าไปงานเลี้ยงจะกินกล้วยไปก่อน กินอะไรที่ง่าย ผลไม้ที่ง่ายๆไปก่อน”

ผลที่เกิดขึ้นพี่แดงบอกว่าอธิบายให้เข้าใจยาก นอกจากลองปฏิบัติเอง เท่าที่สัมผัสได้คือตัวก็เบา ใจก็เบา

ตามแนวทางนี้ เชื่อว่าร่างกายเรามีความสมดุลก็จะมีภูมิคุ้มกันแล้ว ร่างกายจะมีการเยียวยา รักษาตัวเองได้ในกรณีเจ็บป่วย หลักการธรรมชาติบำบัด เน้นร่างกายสะอาด ถ้าร่างกายสะอาด เราจะได้ไม่ต้องโทษว่าร่างกายเราเจ็บป่วยจากเชื้อโรคหรืออะไรก็ตามความบกพร่องของอวัยวะ

สำหรับพี่แดงอาการเจ็บป่วยทุกประเภทหรืออย่างหวัดที่เคยเป็นบ่อย และหายาก ไม่เคยย่างกรายมาเยือนอีกเลย ไม่มีท้องอืดท้องเฟ้อ ไม่มีท้องผูกนอนหลับสบายตื่นตาใส ตัวเบา ตื่นเช้าไม่งัวเงีย่วงเหงา ไม่หงุดหงิดหงิด ซึมไม่โหมจากการเป็นคนเครียดง่ายก็หายไป น้ำหนักหายไป 12 กิโลกรัม แข็งแรงมากขึ้น

“ปล่อยได้หมด ไม่ยึดติด ฟังพาตัวเองได้ไม่เป็นทุกข์กับเรื่องที่ไม่ควรเป็น อิสระแม้กระทั่งความคิด วิถีนี้ เราเชื่อว่าไม่เบียดเบียนชีวิตสัตว์ ทำให้สมดุลทุกอย่าง รู้สึกอิสระมากขึ้น เป็นเรื่องวิเศษนะ การไม่ต้องยึดติดอยู่กับค่านิยมเดิมว่าเราต้องกินอันนั้นนะ เราต้องบริโภคอันนั้นนะ เราต้องตามแฟชั่นนั้นนี้ เพราะเมื่อมาอยู่ตรงนี้นั้นเรียบง่าย ชีวิตเรียบง่ายขึ้น มีเวลาเหลือมากขึ้น รู้จักตัวเองมากขึ้น จริงๆ แล้วเป็นหลักโยงกับศาสนาพุทธโดยตรง”

ปัจจุบันคนเราทุกข์ วังตามกระแส วังตามธุรกิจการโฆษณาต่างๆ อย่างแม้กระทั่งบริษัทขายนั้นนี้ จะมากระตุ้นให้คนสนใจสุขภาพก็จริง แต่สุดท้ายแล้วไม่เป็นอิสระ เพราะเราต้องไปฟังผลิตภัณฑ์ของเขาตลอดเวลา เขาผลิตบอกว่ามนุษย์เราควรได้รับวิตามินตัวนั้นเท่าไร ตัวนี้เท่าไร เขาผลิตวิตามินแคลเซียมผู้ชายเรา คนที่เสียเงินคือเรา

ถ้าคนเรารู้จักฟังตัวเอง รู้จักมีอิสระในการ คิดที่จะตัดสินใจเพื่อสุขภาพตนเอง เราไม่จำเป็นต้องฟังบริษัทใดๆ เลย เราฟังตัวเองได้จริงๆ แล้ว ถ้าครอบครัวเกือหนุน คือเห็นด้วยกับเรา ปฏิบัติด้วยกัน เราก็จะเป็นครอบครัวที่อิสระ ปราศจากการไปวิ่งตามแฟชั่น กินนั้นกินนี้ตามแฟชั่น

บางคนยึดติดกับค่าต่างๆมากเกินไปจนเป็นทุกข์ แล้วเท่านั้นเท่านั้น ทั้งที่ตัวเองไม่ได้เป็นอะไรเลยสบายดี ก็ต้องไปคิดกังวลสละระตะหาเรื่องจะพบหมอให้ได้ ต้องกินยาทำอย่างนั้นอย่างนี้ ไม่เคยคิดจะเปลี่ยนพฤติกรรมตัวเองเลย

ทุกวันนี้ที่แต่งจึงอาหารเที่ยงประจำอยู่ที่ร้านครัวเพื่อนสุขภาพในหาดใหญ่ เป็นร้านที่ไม่มีผงชูรส ไม่มีมัน สะอาด ผักมาจากพื้นบ้านจริงๆ โดยเกษตรอินทรีย์วิถีธรรมชาติ วิถีไท

ธรรมชาติบำบัดไม่ใช่แค่มังสวิรัต แต่หมายถึงการกินอาหารสด รับประทานผักและผลไม้ การรับพลังจากผักและผลไม้สด นั่นคือเน้นความสด เชื่อว่าการที่คนทั่วไปส่วนใหญ่คิดว่าการกินเนื้อสัตว์แล้วมีพลังไม่จริง

“เปรียบเทียบตัวที่แต่งเอง กินเนื้อมากๆแล้ว หมดพลัง กินเสร็จแล้วจะเหนื่อยแต่ว่ากินผักผลไม้ ที่ไม่มากเกินไป เคี้ยวตามลูกหลักรู้อี มีผลจริงจริงๆ เราก็จะมีพลังจริงๆ จากผักและผลไม้ เพราะเขาถือว่ามีชีวิตต่อชีวิต ถือว่าใบผักผลไม้เหล่านั้นมีชีวิตอยู่ เสดียงไม่ตาย แต่เนื้อสัตว์เซลล์ตายหมดแล้ว เราได้โปรตีน ได้ไขมันจากมันก็จริง แต่ความมีชีวิต ไม่มีแล้ว มันก็คือศพ เป็นชิ้นเนื้อจากศพ”

สารอาหารจากผักผลไม้ สามารถเลือกได้ ผักผลไม้ แต่ละอย่างมีสารอาหารหลัก ของมันน้อยอยู่แล้ว โปรตีนจากถั่วหรือจากอะไรหลายอย่าง

“ใครมาทักว่าขาดโน้นขาดนี่ที่แต่งก็ยอมขาดนะ ถือว่าถ้าให้กลับไปเบียดเบียนเนื้อสัตว์อีก ไม่ทำแล้ว ยอมขาดดีกว่าไปฆ่าเขาเพราะถือว่า เราเป็นสัตว์กินพืช สัตว์กินผลไม้จริงๆ ไม่ใช่สัตว์กินเนื้อ”

ปัจจุบันสมาชิกระดับแกนนำของกลุ่มธรรมชาติบำบัดมีที่แต่ง คุณอภวิทย์ ตันติมา คุณชญญา ชัยศิริ และอาจารย์อาพิชาติ สุทธิโพธิ์ ซึ่งเป็นอาจารย์โรงเรียนช่างกลภาคใต้

เพื่อขยายผลแนวทางดังกล่าว เทศบาลนครหาดใหญ่ สนับสนุนให้มาจัดค่ายธรรมชาติบำบัดสืบเนื่องมา โดยเชิญหมอเจตมมาเป็นวิทยากร แต่ถ้าเข้าค่ายแล้วปฏิบัติแค่ คนหนึ่ง หรือตัวเองก็ไม่เกิดผล ไม่คุ้มกับงบประมาณที่เสียไป ในการจัดค่าย อยากให้เกิดการขยายผล โดยให้ทำออกมาในรูปแบบ ให้ไปสู่ชุมชน จากการประชุมกันในคืนสุดท้ายของค่ายที่สวนสายน้ำจึงมีการเลือกตั้งกรรมการและกลายเป็น 4 คนดังกล่าวโดยมี อาจารย์ภาณุ พิทักษ์เผ่า จากเครือข่ายเกษตรอินทรีย์วิถีไท เป็นที่ปรึกษา

จากการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ในเครือข่ายสุขภาพ ได้มีผู้ปฏิบัติตามแนวทางกลุ่มธรรมชาติบำบัดเพิ่มอีกหลายราย

หนึ่งในนั้น กรณีคุณแสง ธรรมดา ศิลปินเพลงเพื่อชีวิต ที่ต้องเข้าไอซียู ด้วยอาการโรคหัวใจ

“คุณแสงไม่ได้เข้าค่ายกับเรา เรียนรู้เอาจากปากต่อปากมากกว่า เรามีเพื่อนปฏิบัติเองจากการอ่านหนังสือคุณหมอเจตม เพื่อนแกเคยเข้าค่ายคุณหมอเจตม

มาก่อน แล้วให้ซีดี จากค่าย ของคุณหอมมาดู อ่านหนังสือ ปฏิบัติ คุณแสงน้ำหนักลดมา 12 กิโลกรัม อารมณ์ปวด หัวใจ ไม่มีอีกแล้ว ยารักษาโรคหัวใจ หลังจากมาทางธรรมชาติบำบัดแล้ว”

พี่แดงเล่าว่าคุณแสงเป็นกรณีศึกษาใช้ชีวิตที่ผิดธรรมชาติ ทำงานกลางคืน เครียดกับกิจการร้านอาหาร กินเหล้า สูบบุหรี่ ครอบครอง อยู่มาวันหนึ่ง เจอปัญหาเศรษฐกิจ กิจการร้านไม่ค่อยดี ยังเจอปัญหาว่าตัวเองเป็นโรคหัวใจ เจ็บหัวใจต้องนอน ไอซียู ผ่าตัด เปลี่ยนลิ้นหัวใจไปสองรอบ ใส่บอลลูน สองรอบ อาการยังไม่ดีขึ้น ยังปวดหัวใจและเครียด

“ระหว่าง สามปีที่รักษาโรคหัวใจคุณแสงบอกว่า ไม่มีพลังคิดจะแต่งเพลง เลยทุกอย่าง ดำมืดหมด ชีวิต เหมือนนั่งรอความตายอย่างเดียว แยกก็ไปแล้ว ประสบการณ์ในลานสุขภาพที่สวนสาธารณะ ค่อยแลกเปลี่ยนกัน เราก็ดึงไปเข้ากลุ่มเดือนละหน ของเครือข่ายสุขภาพที่สวนสาธารณะ ตอนออกจากโรงพยาบาลไม่มีความหวังเลยว่าจะหาย เพราะถามคุณหอม บอกว่า กินยาไปเรื่อยๆคุณแสงเกิดคิดเปลี่ยนวิกฤติเป็นโอกาส เพราะตอนอยู่ไอซียู เห็นคนตายผ่านหน้าทุกวัน คิดว่าถ้าออกจากไอซียู ต้องเปลี่ยนอะไรสักอย่าง”

คุณแสงเลยกลายเป็นคนกินมังสวิรัต ตอนเที่ยง เข้าเย็นกินผลไม้ แต่ตอนเช้าทราบว่าจะไม่กินอะไร เริ่มกินเมื่อเที่ยง ปฏิบัติมา 1 เดือน เจอกันก็ถามว่าอาการดีขึ้นไหม ยาโรคหัวใจต้องกินต่อหรือเปล่า ก็บอกว่า ยาจะกินอาทิตย์ละหนเดียวที่ปวดจริงๆ นั่นเป็นตอนที่ปฏิบัติใหม่ พอเจอครั้งที่ 2 คุณแสงไม่ต้องกินยาอีกแล้ว

“พวกเราที่เลยรู้สึกดีใจ ดีจังที่ไม่ต้องกินยาแล้ว” พี่แดงเล่า และว่าคุณแสงหายป่วย รู้สึกมีพลัง อยากจะแต่งเพลง และแต่งเพลงให้ชาวธรรมชาติบำบัดมา 2 เพลง ซึ่งนำไปร้องในตลาดนัดสร้างสุขคนสงขลา 50 เมื่อ 5-6 ตุลาคม และคิดว่า จะแต่งเพลงแนวนี้ต่อไปอีก ให้ครบอัลบั้มเลย

ธรรมชาติบำบัด ไม่ได้ปฏิเสธการแพทย์สมัยใหม่ เพราะว่ามีขีดจำกัดในการรักษาคนไข้บางอย่าง เช่น โรคปัจจุบันทันด่วน อุบัติเหตุ แขนขาหัก จะรักษาเฉพาะโรคเรื้อรัง หรือที่เกี่ยวข้องกับการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตเท่านั้น ต้องรักษาร่วมกัน และผู้มีโรคประจำตัวอยู่ต้องมีความรู้ลึกซึ่งในการกินอาหาร ไม่ใช่เห็นว่ากินผลไม้ 3 มื้อเหมือนบางอย่าง จะมีข้อจำกัด บางอย่าง

พี่แดงเล่าว่า วิถีธรรมชาติบำบัด เป็นเรื่องที่ต้องลงมือทำอย่างจริงจัง ใครทำจึงจะได้ผล บางคนได้เข้าค่ายแล้วแต่กลับไปกินเหมือนเดิม กินหมู กินข้าว ขาหมู มากมายเหมือนเดิม

แนวธรรมชาติบำบัดอาจรักษาได้ทุกโรคแต่ไม่ใช่ทุกคน

คนไม่เหมือนกัน คนบางคนมีภาวะจิตใจที่มุ่งมั่นจะทำ แต่บางคนไม่มี เพราะฉะนั้นจะล้มเหลวในคนที่ไม่ตั้งใจจริง

“อย่างกินเจปีละครั้งก็ช่วย แต่ถ้าทำอย่าให้เป็นธุรกิจเกินไป หรือ กระแสเกิน เพราะเท่าที่ดูแล้ว ถ้าเราจะกินเจจริง จะล้างพิษในร่างกายเราจริง จะทำเมื่อไรก็ได้ ไม่ต้องทำเพียงช่วงเดียว อย่างที่แต่ง เข้าร้านเจมา 2 ปีกินทุกวัน แต่ช่วงเทศกาลกินเจไม่ยอมเข้าเลย เพราะคนเยอะมาก ทำไม่คนไม่แบ่งกันกินเดือนไหน เดือนนี้มัน จะได้แบ่ง ไปอดกันอยู่ช่วงนี้ รกก็ติด มันไม่ธรรมชาติ ถ้าเราต้องการจะ ทำให้ทุกอย่างเป็นธรรมชาติจริงๆ เราทำได้ตลอด ที่อยากจะทำ อยู่ที่เรี

แม้แต่ที่แต่งเองเคยหย่อนๆลงหลังปฏิบัติได้ 2-3 เดือน ไปกินปลาอาทิตย์ ละครั้งตาม ชีวิตบ้าง รู้สึกว่าไม่สุขสบายจริงๆ อึดอัด เหม็น สุดท้ายก็กลับมา เหมือนเดิม คือไม่กินเนื้อสัตว์จริงๆ

“แต่ก็ดีใจนะ ถ้าใครเพียงคนเดียวได้เปลี่ยนวิถีชีวิต แค่จาก 40-50 ที่เข้าค่าย ได้เปลี่ยนไป 1-2 คน ก็คุ้มกับเงินที่รัฐบาลเสียไปในการจัดค่าย”

ถ้าเราปรับเปลี่ยนพฤติกรรมตัวเองเราไม่ต้องมากังวลกับสิ่งเหล่านี้เลย ไม่ต้องเสียเงินเสียทอง ในระดับบุคคลและสังคมใหญ่

“บางคนก็คิดว่า เราไม่ต้องเสียเงินเพราะรัฐบาลรับอยู่แล้ว เป็นข้าราชการ เบิกได้ ถามว่าสุดท้ายรัฐบาลก็ต้องเสียเงินอยู่ดี กินยา ตับ ไต ทำงานมากขึ้น การ กินยามากไม่ได้ คุณหมอเองไปถามดูเถอะ เขาก็ไม่ยอมกินยา และเขาไม่ยอมกบวย ด้วย ถ้าเราพึ่งตัวเองได้ในวิถีธรรมชาติบำบัดมาปรับใช้ กับตัวเรา ถ้าทุกคนช่วยกัน มาปรับใช้กับตัวเองจะปลอดภัย และเสี่ยงกับการเป็นโรคต่างๆน้อยมาก อาจจะมี โรคที่ไม่ได้ตั้งใจให้เกิด เช่นกรรมเก่า ปฏิบัติดีหมด ทำไม่อยู่ดีๆ รลชน ้วยรุ่นมา วิ่งราว ฆาตกรรม อันนั้นเสี่ยงไม่ได้ แต่เรามั่นใจว่าสุขภาพเราจะดี

แนวทางธรรมชาติบำบัด ไม่ค่อยมีงานวิจัยสนับสนุน แต่ประเทศอื่นเขา ได้ศึกษาเรื่องนี้อย่างจริงจัง แต่ถ้าที่ทดลองกับตัวเอง หรือใครๆ ที่อยากทดลองว่า มันจริง ก็น่าทดลอง เพราะไม่ได้เสียหายอะไรกับเรา มันอยู่ที่ใจเท่านั้นเองว่าเรา มันจะทำหรือเปล่า

“ที่แต่งก็ไม่ใช่ 100% ที่จะไม่วิ่งตามสิ่งนี้ มีลูกสามที่โตๆ บางทีลูกก็ บอกไม่อยากกิน หรือโน่นนี่ ก็มีบ้าง โอกาสพิเศษก็พาเขาไป ก็แค่นั้นเอง แต่เราทำได้ ที่ตัวเรา เราไม่คิดจะไปเปลี่ยนใคร แต่ก็พยายามทำตัวอย่างให้ลูกดู ซึ่งลูกเขาก็ทำ ตามตัวอย่างของเราได้ ตอนเข้าค่าย ก็สามรถ กินผักผลไม้ ได้เหมือนผู้ใหญ่ ไม่วิ่ง ร้องขออยากกินเนื้อสัตว์ หรืออะไรก็โอเค ตอนนี้ รู้สึกว่าพอใจกับสุขภาพตัวเอง สุขภาพ ลูก สุขภาพครอบครัว คือสามี่เขาก็ทำบ้างไม่ทำบ้าง แต่เขาเป็นคนกินผักเยอะอยู่แล้ว ไม่ต้องห่วงเท่าไร ออกกำลังกายสม่ำเสมอ กินผักมาก ผลไม้มาก แต่เขายังกินเนื้อ สัตว์อยู่”

แม้ทางภาคใต้ยังไม่มีศูนย์ที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติบำบัดอยู่เลย กระแส ธรรมชาติบำบัดได้รับความสนใจมากขึ้นเรื่อยๆ เสียขเรื่ยกร้อ้งให้จัดค่ายธรรมชาติ บำบัดบ่อยขึ้น ซึ่งอาจมีค่าใช้จ่าย แต่ต่ำกว่าต้นทุนมาก เพราะที่จัดอยู่ทางภาคใต้มี

หน่วยงานรัฐช่วยเหลืออย่างค้ำค่าที่สุด ที่จัดขึ้นที่สวนสายน้ำ เริ่ม 20 ตุลาคม 2550 นี้ มี สสส. และ สปสช.(สงขลา) ช่วยเหลืองบประมาณส่วนหนึ่ง ผู้เข้าร่วมจ่ายแค่ส่วนน้อย และมีคนขอเข้าค่ายเกินจำนวนที่รับได้

ที่แต่งเล่าว่าคุณหมอแพทย์แผนปัจจุบันเองหลายท่านก็รักสุขภาพตัวเอง ไม่ยอมกินยาเหมือนกันหมอคนหนึ่งที่สนใจหมอเจคอบ อ่านหนังสือหมอเจคอบ มาเยอะมาก อ่านในเวปไซด์ มาแต่ไม่มีโอกาสได้เจอตัว ก็สมัครมาเข้าค่ายครั้งนี้ด้วย

หมายเหตุ * การประชุมเมื่อวันที่ 20-21 กรกฎาคม 2550 มีสมาชิกประกอบด้วยแพทย์พื้นบ้าน เครือข่าย อสม. โครงการพัฒนาชุมชนเป็นสุขที่ภาคใต้ : ตำบลบ้านเมือง เรียนรู้ดีที่ปากใต้ เครือข่าย อสม. โครงการพัฒนาเครือข่ายสร้างเสริมสุขภาพจังหวัดนครศรีธรรมราช เครือข่ายครอบครัวเข้มแข็ง และกลุ่มธรรมชาติบำบัดเทศบาลนครหาดใหญ่ ได้ข้อสรุปการจัดการสุขภาพระดับบุคคลดังนี้

● หลักการที่ให้ความสำคัญ

1. การจัดการความรู้ในการจัดการสุขภาพ ทั้ง 4 ระดับได้แก่ เรื่องตนเอง ครอบครัว ชุมชน และนโยบาย
2. สร้างจิตสำนึกในการรักสุขภาพ ย้อนดูตัวเอง สำรวจสุขภาพ ตรวจสอบสุขภาพ
3. การหาความรู้ เรื่องสุขภาพตนเอง ชุมชน ตลอดจนสิ่งที่กระทบต่อสุขภาพ
4. การจัดการกลุ่มหรือองค์กร มีกลุ่มคนริเริ่ม นำมาสู่การจัดการเป็นทีม มีแกนนำ มีการแบ่งบทบาท สร้างการเรียนรู้แล้วขยายผลไปสู่ชุมชน ดึงให้ชุมชนมีส่วนร่วมดูแลสุขภาพ ร่วมรับรู้ เรียนรู้
5. สุขภาพดีรู้ได้ด้วยตนเอง คิดแล้วต้องทำด้วย
6. มีการวางเป้าหมายร่วมกันของสมาชิก

● การสร้างความสัมพันธ์

1. ควรจะใช้ความสัมพันธ์เป็นทางการ หากมีการริเริ่มจากหน่วยงานหรือองค์กรภายนอกเข้ามา ต้องเป็นไปในลักษณะเพื่อน ไม่ใช่อำนาจ
2. สมาชิกหรือแกนนำมีเอกภาพทางความคิด จึงจะไปเชื่อมโยงกับกลุ่มองค์กรอื่นๆได้ องค์กรภายนอกที่จะมาสนับสนุนชาวบ้าน ควรเป็นการทำงานร่วมกัน
3. การทำงานมี 2 ลักษณะ คือภายในชุมชน และนอกชุมชน ความสัมพันธ์ควรเป็นลักษณะที่หนุนเสริมซึ่งกันและกันและคำนึงถึงวิถีของชุมชนนั้นๆ

4. หลักความสัมพันธ์ควรพิจารณาไปสอดคล้องสัมพันธ์กับโครงสร้างเชิงอำนาจ เพื่อนำไปสู่ความเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบายในท้องถิ่น

● **การขยายผล**

1. กำหนดเป้าของการขยายผลไปในชุมชน เป็นเป้าหมายแรก โดยขยายผลในเชิงปริมาณให้มากขึ้น โดยใช้วิธีปากต่อปาก ใช้สื่อสาธารณะของชุมชน
2. มีการวางแผนงานอย่างเป็นขั้นเป็นตอน จะทำให้การทำงานชัดเจนมากขึ้น โดยใช้กรณีตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จเป็นแนวทางสร้างแหล่งการเรียนรู้ให้กับชุมชน
3. มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างภาคี ที่ทำงานด้านสุขภาพ
4. ให้ความรู้โดยตรงกับกลุ่มที่สนใจ
5. ในวาระของงานสาธารณะต่างๆ นำบทเรียน กรณีศึกษาไปเผยแพร่
6. สร้างคน สร้างวิทยากร เผยแพร่ความรู้ด้านจัดการสุขภาพด้านต่างๆ
7. รวมตัว สร้างพลังผลักดันความสำเร็จไปสู่เชิงนโยบาย

ความเห็นเพิ่มเติม

● ในแง่ตัวบุคคล มีกิจกรรมร่วมกันทุกวัน เห็นผลการเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจน มีกิจกรรมพบกันทุกสัปดาห์ นำคนที่ทำจริงมาเผยแพร่ความรู้ กิจกรรมประจำเดือน เป็นแกนนำสร้างเครือข่าย แล้วก็มีการประชุมประจำปี ทำค่ายการเรียนรู้ขยายผล

บทที่ 2

การจัดการสุขภาพระดับครอบครัว

เครือข่ายครอบครัวเข้มแข็ง เชื่อมมั่นในพลังที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในชีวิตคือ พลังครอบครัว เพราะพ่อแม่ทุกคนรักลูก ความรักลูกคือพลังนิวเคลียร์ทางสังคม พ่อแม่ทุกคนถ้ามีการเรียนรู้ ย่อมสามารถลุกขึ้นมาปกป้องและพัฒนาลูกกับครอบครัวของตนเองได้ เช่นเดียวกันชุมชนที่มีการเรียนรู้ร่วมกัน ย่อมสามารถลุกขึ้นมาปกป้องสมาชิกในชุมชนของตนได้ไม่ต่างกัน

เครือข่ายครอบครัวเข้มแข็งคือกลุ่มอาสาสมัครที่เห็นความสำคัญที่ต้องสร้างเสริมศักยภาพสังคมภาคใต้ ที่มีครอบครัวเป็นฐานให้เข้มแข็ง โดยความพยายามของสถาบันรักลูก ที่ริเริ่มดำเนินการคัดเลือกพื้นที่นำร่องได้ 8 จังหวัดทั่วประเทศ ภาคใต้มี 4 จังหวัดได้แก่ จ.สุราษฎร์ธานี จ.ตรัง จ.พัทลุง และ จ.สงขลา(บางส่วน) ด้วยการจัดเวทีสนทนา แลกเปลี่ยนเรียนรู้ในพฤติกรรมของครอบครัวซึ่งกันและกัน ซึ่งเป็นารรวมตัวหลวมๆ จนในที่สุด พ.ศ.2547 ได้เกิดโครงการครอบครัวเข้มแข็ง โดยการสนับสนุนของกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ(สสส.)

เครือข่ายครอบครัวเข้มแข็ง 4 จังหวัด การดำเนินการของโครงการใช้กระสวนวิธีคิด ตามวิถี/วิธีของตนเอง มากกว่าเห็นแก่กระสุน(เงิน)และสร้างกระแส ในการดำเนินงานมีหลักคิดของโครงการ ที่เชื่อว่าพลังที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในชีวิตของคนได้ คือ พลังครอบครัว อาศัยความรักลูกคือพลังนิวเคลียร์ทางสังคม ดังนั้นหากพ่อแม่ทุกคนถ้ามีการเรียนรู้ ย่อมสามารถลุกขึ้นมาปกป้องและพัฒนาลูกกับครอบครัวของตนเองได้ ทั้งยังส่งผลให้ชุมชนที่มีการเรียนรู้ร่วมกัน ย่อมสามารถลุกขึ้นมาปกป้องสมาชิกในชุมชนของตนได้

แนวการทำงานในพื้นที่ของโครงการ ใช้หลัก Area Approach

1. จัดเวทีเรียนรู้ครอบครัว ในชุมชน/อบต./เทศบาล/วัด/โรงเรียน ฯลฯ
2. สร้างอาสาสมัคร/แกนนำด้านครอบครัว ให้ศรัทธาและร่วมขับเคลื่อนไปด้วยกัน

3. สร้างแรงกระเพื่อม ด้วยสื่อทุกชนิดภายในพื้นที่และจังหวัดของตนเอง
4. วิจัยชุมชนด้วยเหตุปัจจัยเพื่อพัฒนา

กลไกในการจัดการของโครงการครอบครัวเข้มแข็งที่ผ่านมา ได้แก่

1. กลไกแกนกลางในจังหวัด-ได้แก่คณะทำงานครอบครัวจังหวัด
2. กลไกหลักในชุมชน-ได้แก่แกนนำชุมชน แกนนำชุมชนละ 5-10 คน

ที่ผ่านการอบรมจากโครงการฯแล้ว ทำหน้าที่เป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนในการจัดเวทีเรียนรู้

3. กลไกหนุนในชุมชน-ได้แก่นักวิจัยชุมชนที่มาจากสมาชิกในชุมชนเอง และได้รับการอบรมให้ทำงานวิจัยและทำหน้าที่สำรวจชุมชน จัดเก็บข้อมูลในชุมชน มาจัดทำเป็นประวัติศาสตร์ชุมชน ผังเครือญาติ แผนที่เดินดิน ประวัติบุคคลสำคัญ ฯลฯ เพื่อนำมาช่วยผลักดันการเรียนรู้ด้านครอบครัวในชุมชนของโครงการฯ

4. กลไกขยายผลในจังหวัด-ได้แก่สื่อสารมวลชนในแต่ละจังหวัด คณะทำงานจังหวัด ได้จัดตั้งและประสานงานกับสื่อที่หลากหลายไว้ในรูปขององค์กร โครงสร้าง เพื่อเผยแพร่ความรู้ ความเข้าใจด้านเด็กและครอบครัว

5. กลไกจากส่วนกลาง-ได้แก่คณะทำงานยุทธศาสตร์ครอบครัวและสถาบันรักลูกทำหน้าที่เป็นกลไกขับเคลื่อนองคาพยพต่างๆ ทั้งงานเวที งานวิจัย งานสื่อ และอื่นๆ ให้เดินไปในจังหวัดที่สอดคล้องเหมาะสมกัน รวมถึงการสนับสนุน ด้านบัญชี การเงิน การฝึกอบรม

ศูนย์เรียนรู้เพื่อครอบครัวเข้มแข็ง จังหวัดพัทลุง

โครงการศูนย์เรียนรู้เพื่อครอบครัวเข้มแข็ง จังหวัดพัทลุงเป็นการทำงานที่เน้นการเรียนรู้เพื่อมีส่วนร่วมเพื่อคืนความเข้มแข็งสู่ครอบครัวในภาคภูมิภาคที่ทำงานนี้อยู่ที่สงขลา จะทำงานกับโรงเรียน สุราษฎร์ธานี เน้นทำงานกับชุมชนและการอบรมให้กับหน่วยงานต่างๆตรง จะจัดโซนเขา นานา เล เพื่อสะดวกกับการดูแล ในการทำงาน ของโครงการศูนย์เรียนรู้เพื่อครอบครัวเข้มแข็ง จังหวัดพัทลุง จะมีคณะทำงานกลางที่มาจากหลากหลายภาคส่วน เช่นข้าราชการครู ปรากฏ์ชาวบ้าน นักพัฒนาเอกชน มาร่วมกันขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ระดับจังหวัด

พัทลุงมีพื้นที่การทำงานใน 9 ชุมชน ซึ่งมีความหลากหลายไปตามระบบนิเวศน์และวัฒนธรรม

กิจกรรมของชุมชนทั้งเวทีเรียนรู้และงานวิจัย

- ชุมชนโรงเรียนนิคมควนขนุน เป็นชุมชนใหม่ที่ร่วมคนจากหลายๆที่ จึงมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมในการจัดเวทีจัดการเรียนรู้เรื่องของการแห่เทียนพรรษา และการทำขนมเดือนสิบ การทำงานวิจัยเรื่องแผนที่คนมีดีก็ได้พบบุคคลที่ภูมิปัญญาที่สามารถนำมาขยายผลเป็นกิจกรรม เช่นการร้องเพลงกล่อมเด็ก ผลปรากฏว่าได้รับการตอบรับจากคนในชุมชนเป็นอย่างดี

- ชุมชนพนางตุง- ทะเลน้อย เป็นชุมชนเก่าแก่แต่โดยสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทำให้เกิดปัญหาในหลายด้านทั้งเรื่องหนี้สินและปัญหาการหย่าร้าง แขนงนำได้นำการทำบัญชีชีวิตไปสู่การลดค่าใช้จ่าย เกิดเป็นกิจกรรมการทำน้ายาล้างจาน และทำขนมเดือนสิบ

- ชุมชนโรงเรียนปัญญาวรุณ เป็นชุมชนเก่าแก่ที่ยังดำรงวิถีชีวิตนา แต่กำลังถูกสวนยางรุกเข้ามาเรื่อยๆ ทำแกนนำทำเรื่องวัฒนธรรมที่กำลังจะเลือนหาย

เช่นการนวด การทำขนมในเดือนสิบ และทำงานวิจัยเรื่องแผนที่คนมีดีเพื่อสืบค้น
ภูมิปัญญาที่มีอยู่ในพ่อกว่า แม่เฒ่า ทำให้เกิดเยาวชนที่สนใจต่อเรื่องราวในชุมชน

- ชุมชนโรงเรียนวชิรธรรมสถิต มีพื้นที่เป็นทุ่งนามากกว่าชุมชนอื่นแต่
ก็ถูกกระทบด้วยระบบทุนมากเพราะอยู่ใกล้เมือง ทางโรงเรียนจึงเห็นว่าน่าจะทำงาน
ร่วมกับชุมชนในทศวรรษเพื่อดูแลเยาวชนโดยยึดเอาวิถีชานามาสร้างการเรียนรู้เพื่อ
ปลูกฝังคุณค่าของการใช้แรงงานและการรักท้องถิ่น ในส่วนของงานวิจัย ได้ทำเรื่อง
คำสอนของครอบครัวซึ่งทำให้เด็กได้เรียนรู้สิ่งดีๆจากคนในชุมชน

- ชุมชนประชาบำรุง เป็นชุมชนเก่าแก่ที่มีบางพาราเป็นพื้นฐานเศรษฐกิจ
ทำให้ผู้คนห่างไกลกันจึงต้องการจะรื้อฟื้นวัฒนธรรมเก่าของคนตะโหมด เช่นการทำ
ขนมเดือนสิบ การรดน้ำคนแก่ และด้วยการที่มีปัญหาเรื่องการใช้จ่ายจึงทำการวิจัย
เรื่องบัญชีชีวิต

- ชุมชนโรงเรียนหารเทรังสีประชาสรรค์ เป็นชุมชนชานาที่เก่าแก่ที่
มีวัดเป็นศูนย์รวม ทำให้โรงเรียนและชุมชนมีกิจกรรมในวัดอยู่เสมอ ทั้งเรื่องของ
ภูมิปัญญาด้านยาสมุนไพร และการทำขนมพื้นบ้าน เยาวชนก็สนใจทำวิจัยเรื่องคำสอน
ของครอบครัวเพื่อสืบค้นภูมิปัญญาที่จะให้คนเป็นคนดี

- ชุมชนทุ่งนุ่น เป็นชุมชนซึ่งตั้งขึ้นใหม่ เป็นชุมชน 2 ศาสนาที่ยัง
ธรรมาดีอันอุดม แต่คนก็ยังไม่มีระบบคิดที่ดีทำให้มีปัญหาเรื่องอาหารและขยะ ชุมชน
จึงจัดเวทีเรียนรู้เรื่องขนมพื้นบ้าน การทำน้ายาล้างจาน จากการทำบัญชีชีวิต

- ชุมชนป่าแก่ เป็นชุมชนที่มีมุสลิมร้อยเปอร์เซ็นต์ และมีป่าเขาลำเนา
ไพรที่อุดมสมบูรณ์ แต่โดยกระแสการบริโภคที่ทำให้คนห่างไกลจากธรรมชาติทำให้
ชุมชน ต้องกลับไปเรียนรู้การอยู่ร่วมกับธรรมชาติ เช่นเรื่องการทำปุ๋ยคอกพื้นบ้าน และ
เรื่องศาสนาไปพร้อมๆกัน

การประชาสัมพันธ์ของโครงการมีเรื่องของการจัดทำจดหมายข่าวราย
2 เดือนที่รวบรวมเรื่องราวกิจกรรมการเรียนรู้ของชุมชนเอาไว้ มีการจัดรายการวิทยุ
ครอบครัวเข้มแข็งที่วิทยุชุมชนพระพุทธศาสนา จังหวัดพัทลุง ทุกวันจันทร์ถึงศุกร์โดย
อ.สมคิด ทองสง และมีเว็บไซต์ www.patalungfamily.blogspot.com เผยแพร่
กิจกรรมของโครงการ

ในการทำงานร่วมกับองค์กรอื่นๆเช่นการทำงานกับเครือข่ายงดเหล้า
ได้ส่งเสริมให้เกิดนักสื่อสารน้อย (ดีเจน้อยและนายหนังกน้อย) เพื่อรณรงค์การงดเหล้า
ซึ่งเยาวชนอาสาที่สะท้อนมาว่าพวกเขาได้พัฒนาตนเองเช่นกัน รวมถึงองค์กรทาง
ศาสนาเพื่อจัดการเรียนรู้เรียนครอบครัวกับศาสนาทั้งกับมุสลิม และพระนักเทศน์
ทั้งนี้เพื่อเผยแพร่แนวคิดกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเพื่อให้ครอบครัวเรียนรู้สู่
การเปลี่ยนแปลงเพราะเราเชื่อว่า

- มนุษย์ทุกคนมีเมล็ดพันธุ์แห่งความรัก
- มนุษย์ทุกคนมีเมล็ดพันธุ์แห่งการเรียนรู้
- มนุษย์ทุกคนมีเมล็ดพันธุ์แห่งความดี

หลักการบวกรพัฒนา

- การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเป็นแกนกลางของทุกกิจกรรม เปิดโอกาสให้ทุกคนได้แสดงศักยภาพ เคารพความเป็นมนุษย์ เชื่อในพลังการเรียนรู้
- ยึดชุมชนเป็นตัวตั้ง เพราะงานเป็นของชุมชนด้วยเชื่อว่า การเปลี่ยนแปลงต่างๆต้องเกิดจากคนในพื้นที่ เมื่อชุมชนเรียนรู้เข้าใจ ชุมชนจะลุกขึ้นมาแก้ปัญหาในชุมชนด้วยตนเอง

ตารางกิจกรรมของชุมชน

ชุมชน	งานเวทีเรียนรู้	งานวิจัย	งานสื่อ
ควนออก-ปราบอนต้า	สร้างการเรียนรู้โดยผ่านเวทีวัฒนธรรม เช่น การทำขนมเดือนสิบ อาหารพื้นบ้าน กีฬาพื้นบ้าน	- การเลี้ยงลูก - พื้นที่สร้างสรรค์/ไม่สร้างสรรค์ - ทุกข์ของครอบครัวในชุมชน - ความสัมพันธ์ในครอบครัว	
โรงเรียนทหารตำรวจลีประชาสรรค์	สร้างการเรียนรู้โดยผ่านเวทีวัฒนธรรม เช่น การทำขนมเดือนสิบ อาหารพื้นบ้าน กีฬาพื้นบ้าน	- การเลี้ยงลูก - พื้นที่สร้างสรรค์/ไม่สร้างสรรค์ - ทุกข์ของครอบครัวในชุมชน - ความสัมพันธ์ในครอบครัว - คำสอนของครอบครัว	นายหนั่งน้อย ดีเจน้อย
โรงเรียนประชาบำรุง	สร้างการเรียนรู้โดยผ่านเวทีวัฒนธรรมเช่น การทำขนมเดือนสิบ เรียนรู้วิถีคนตะโหมด	- บัญชีชีวิต	ดีเจน้อย
ทุ่งนุ่น	สร้างการเรียนรู้โดยผ่านเวทีวัฒนธรรมเช่น การทำขนมพื้นบ้าน การลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน โดยการปลูกผักสวนครัว ทำน้ำยาล้างจาน	- บัญชีชีวิต - ผังเครือญาติ และประวัติศาสตร์ชุมชน	ดีเจน้อย

ชุมชน	งานเวทีเรียนรู้	งานวิจัย	งานสื่อ
ศาลาแม่ิ่ง - ป่าแก่ตก	สร้างการเรียนรู้โดยผ่านเวทีวัฒนธรรม เช่น อาหาร พื้นบ้าน ผักพื้นบ้าน	<ul style="list-style-type: none"> - การเลี้ยงลูก - พื้นที่สร้างสรรค์/ไม่สร้างสรรค์ - ทุกข์ของครอบครัวในชุมชน - ความสัมพันธ์ในครอบครัว - ภูมิปัญญาในวงจรชีวิต 	ดีเจน้อย
โรงเรียนวชิรธรรมสถิต	บูรณาการการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเข้าสู่ระบบของโรงเรียนสร้างการเรียนรู้โดยผ่านเวทีวัฒนธรรม เช่น วิถีชวามา	<ul style="list-style-type: none"> - คำสอนของครอบครัว - ภูมิปัญญาในวงจรชีวิต 	นายหน้งน้อย ดีเจน้อย
โรงเรียนปัญญาวุธ	สร้างการเรียนรู้โดยผ่านเวทีวัฒนธรรมและศาสนา เช่น ประเพณีวันสารทเดือนสิบ การนวดพื้นบ้าน แห่เทียนพรรษา	<ul style="list-style-type: none"> - คำสอนของครอบครัว - ภูมิปัญญาในวงจรชีวิต - บัญชีชีวิต - ความสัมพันธ์ในครอบครัว - แผนที่คนมีดี 	โนราน้อย ดีเจน้อย
ทะเลน้อย - พนางตุง	สร้างการเรียนรู้โดยผ่านเวทีวัฒนธรรมเช่นการทำขนมเดือนสิบ และการลดค่าใช้จ่ายในการทำน้ายาล้างจาน	<ul style="list-style-type: none"> - บัญชีชีวิต 	ดีเจน้อย
โรงเรียนนิคมควนขนุนวิทยา	สร้างการเรียนรู้โดยผ่านเวทีวัฒนธรรมเช่น การละเล่นพื้นบ้าน ประเพณีวันสารทเดือนสิบ	<ul style="list-style-type: none"> - คำสอนของครอบครัว - ภูมิปัญญาในวงจรชีวิต - บัญชีชีวิต - ความสัมพันธ์ในครอบครัว - แผนที่คนมีดี - ทุกข์ของครอบครัวในชุมชน 	ดีเจน้อย

หมายเหตุ * การประชุมเมื่อวันที่ 20-21 กรกฎาคม 2550 มีสมาชิก ประกอบด้วย เครือข่ายครอบครัวเข้มแข็ง ครอบครัวศึกษาทางเลือก ครอบครัวบ้านโคกวา ต.ควนขนุน จ.พัทลุง ได้ข้อสรุปการจัดการสุขภาพระดับครอบครัวดังนี้

● **หลักคิดที่สำคัญ**

1. ฟังตนเอง เชื่อในศักยภาพของตน
2. มีการอบรมเก็บข้อมูล วิเคราะห์ปัญหา
3. มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ จัดเวทีเรียนรู้ร่วมกัน
4. มีจิตอาสา
5. มีคุณธรรม
6. มีส่วนร่วมในการทำงาน(จัดการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม)
7. ใช้สื่ออย่างมีพลัง
8. สร้างรูปธรรมปฏิบัติการ

● **ความสัมพันธ์**

มีแกนนำเพื่อขยายผล ไปกลุ่มภาคอื่นๆ มีเป้าหมายร่วมกัน มีความเสมอภาค มีความสามัคคี

● **การขยายผล**

มีการเชื่อมโยงสร้างเครือข่าย สร้างคณะทำงานร่วม สมาชิก โรงเรียนหน่วยงาน วัด มัสยิด ลงไปสู่ชุมชน

บทที่ 3

การจัดการสุขภาพระดับชุมชน

1. โรงเรียน อสม. บ้านสี่แยกสวนป่า

ที่บ้านสวนป่ามีการประเมินความรู้เรื่องสุขภาพทุกๆปี ทั้งของประชาชน และ อสม. ในพื้นที่ นับว่าเป็นเรื่องสะท้อนความรู้สึกคนทำงานสุขภาพอย่างมาก เนื่องจากทั้งประชาชนและเพื่อน อสม. เกือบทั้งหมดไม่ผ่านเกณฑ์ประเมิน เราใช้คำว่า ทั้ง อสม. และประชาชน ไม่รู้เรื่องสุขภาพ พอๆกัน

หากมองย้อนอดีตที่ผ่านมาถึงกระบวนการหล่อหลอมที่จะมาเป็นผลส./อสม. ตามที่ยกมาพูดคุยข้างต้น นับว่าเข้มข้นจริงจัง ถือว่าผลิตคนคุณภาพออกมาทำกิจกรรมในชุมชน เมื่อกาลเวลาเปลี่ยนไป ข้อจำกัดมากมายเกิดขึ้นในสังคมแห่งการแข่งขัน อาจมีการอบรมบ้างปีละวันครั้งวัน หรือพบปะให้ความรู้สั้นๆ ในวันประชุม อสม.รุ่นหลังๆ จึงเป็น อสม. เพียงชื่อ น้อยคนนักที่กล้ารับอย่างภาคภูมิใจว่าเป็น อสม.

เมื่อการประเมินผลความรู้ความสามารถของ อสม. ส่วนใหญ่ไม่ผ่านเกณฑ์ จึงเป็นเรื่องเร่งด่วนอย่างมากที่ทีมงานต้องหาทางคลี่คลายแก้ไขเรื่องนี้ และเป็นที่มาของคำว่า โรงเรียน อสม. บ้านสี่แยกสวนป่า

โดยเริ่มต้นจากการตั้งกลุ่มแกนนำคนทำงานยกเว้นเรื่องนี้ใช้เวลาโดยตรงเรื่องนี้อยู่นานหลายเดือน จนสุดท้ายตัดสินใจเปิดการเรียนการสอน บนข้อจำกัดมากมาย สถานที่ก็ใช้ห้องที่เกิดจากการต่อเติมชั้นล่างสถานีอนามัยและ ศสมช. มาเป็นห้องเรียน เอกสารวิชาการ ได้รับการสนับสนุนจากเครือข่ายบริการสุขภาพอำเภอบางขัน และที่ไม่ใช้เงินก็มีเป็นจำนวนมากทั้งเพื่อนพ่อองวิทยาการสาธารณสุขและนอกวงการที่สนับสนุนด้วยดี

นักเรียน ผู้ที่จะมาเรียนในโรงเรียน อสม.รุ่นแรก เป็น อสม.ที่สมัครใจมาพัฒนาศักยภาพตนเอง มีทั้ง อสม.ใหม่และเก่า จำนวน 15 คน โดยคนที่จะมาเป็น อสม.ใหม่ทุกคนต้องผ่านหลักสูตรพื้นฐานจากโรงเรียนก่อน จึงจะได้เป็น อสม.ได้ สำหรับ อสม. รุ่นก่อนเป็นการเปิดโอกาสให้สมัครเข้าเรียนตามความสมัครใจ

ครู ผู้ถ่ายทอดความรู้ก็มาจากในพื้นที่ เป็นการขอช่วยกันมากกว่าที่จะมีค่าตอบแทนใดๆ อสม. อยากเรียนอยากรู้เรื่องไหน ทีมงานวิชาการก็ขึ้นอาสาเป็นผู้ประสานให้ ซึ่งเนื้อหาแบ่งเป็น 2 ส่วน ส่วนที่ 1 คือ เนื้อหาด้านสาธารณสุข ส่วนที่ 2 คือเรื่องราวทั่วไป ที่ต้องการรู้ อยากรู้ เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต แลมด้วยการเข้าค่ายอบรมเข้มก่อนจบหลักสูตร และปิดท้ายด้วยการสอบทั้งภาคทฤษฎี และ ฝึกปฏิบัติ เป็นธรรมดาที่มีทั้ง อสม.ที่สอบผ่าน และต้องแก้ตัว หรือเรียนใหม่กับรุ่นน้อง กรอบเนื้อหาที่กำหนด มี 4 ขั้นตอน คือ

1. ความรู้พื้นฐานสำหรับ อสม. ใช้เอกสารคู่มือประกอบการเรียนการสอน โรงเรียน อสม. เป็นหลัก

2. การจัดระบบข้อมูล ออกแบบบันทึกกิจกรรมต่างๆ ทั้งในส่วนของแบบบันทึกประจำตัว อสม. แบบบันทึกข้อมูลที่ ศสมช. และแบบสรุปผลข้อมูลหมู่บ้าน

3. การจัดทำเอกสารประกอบการนำเสนอผลงาน เพื่อรวบรวมเรื่องราวที่ทำอย่างเป็นระบบ มีรูปแบบที่ถูกต้องครบถ้วน

4. การพัฒนาสู่ความเป็นเลิศ เมื่อ อสม. ก้าวผ่านขั้นตอนต่างๆ มาระดับหนึ่ง ขั้นตอนนี้เป้าหมายเพื่อให้ อสม. เรียนรู้หลักสูตรเฉพาะ เช่น หลักสูตรนักบริหารชุมชน เทคนิคการนำเสนอ การผลิตสื่อต่างๆ เป็นต้น ซึ่ง อสม. ที่ผ่านขั้นตอนนี้สามารถนำเรื่องราวออกสู่สาธารณะอย่างมั่นใจ

โรงเรียน อสม. ในวันนี้ จบการเรียนการสอนไปแล้ว 3 รุ่น ๆ ละ 15 คน และหลักสูตรพิเศษ อีก 3 รุ่นๆ ละ 20 คน ยังมีเรื่องที่ต้องปรับแก้อีกมากให้ลงตัว แต่ก็มีเรื่องที่เป็นแรงใจให้ทีมงานทำต่อพอควรเช่นอยากให้อสังขารดีซึ่งเป็นวันเรียนอยากเจอเพื่อน เจอครู แค้นก็คงพอเป็นแรงใจกับทีมงานต่อไป

การเกิดขึ้นและการดำเนินงานของเครือข่าย อสม. สร้างสุข ภายใต้โครงการพัฒนาชุมชนเป็นสุขที่ภาคใต้ (ดับบ้าน ดับเมือง)

เครือข่าย อสม. สร้างสุข เกิดจากการรวมตัวกันของ อสม. ใน 3 พื้นที่ที่มีภูมิเนเวศวัฒนธรรมเดียวกันคือจังหวัดพัทลุง ตรังและนครศรีธรรมราช โดยแต่ละพื้นที่มีการเคลื่อนไหวกิจกรรมมาก่อน ดังนี้

จังหวัดพัทลุง ได้มีการขับเคลื่อนอย่างชัดเจนขึ้น เมื่อหลังเกิดวิกฤติเศรษฐกิจ พ.ศ.2540 เกenna อสม. บ้านปากเหมือง ซึ่งมีความเข้มแข็งในด้านการจัดสวัสดิการ อสม. นำโดยนายแก้ว สังข์ชู ได้เข้าร่วมกิจกรรมกับกองทุนเพื่อสังคม (SIF) ในกิจกรรมการจัดทำแผนแม่บทชุมชนและกิจกรรมอื่นๆ ซึ่งได้มีการลงไปสนับสนุนการทำแผนชุมชนเกือบทุกตำบลในจังหวัดพัทลุง

หลังจากนั้นได้ร่วมกันจัดตั้ง “สภาประชาชน” ในระดับจังหวัดเพื่อผลักดันการเรียนรู้ขยายผลเรื่องแผนชุมชน จนปัจจุบันสามารถประสานกลุ่ม/องค์กร/ภาคีในจังหวัดพัทลุงจัดตั้ง “ศูนย์ประสานงานภาคีองค์กรเครือข่ายชุมชนจังหวัดพัทลุง” ขึ้นเพื่อขับเคลื่อนงานของภาคประชาชนในจังหวัดพัทลุง มีพื้นที่ชุมชนปฏิบัติการในโครงการพัฒนาชุมชนเป็นสุขที่ภาคใต้ ที่ปรากฏรูปธรรมชัดเจนจำนวน 5 ชุมชน โดยใช้กระบวนการแผนสุขภาวะชุมชนเป็นเครื่องมือหลักสร้างการเรียนรู้

จังหวัดตรัง กลุ่ม อสม.อำเภอห้วยยอด ภายใต้การนำของกลุ่มชัยพร จันทร์หอม มีการรวมกลุ่มกันอย่างเข้มแข็งมีการขับเคลื่อนงานในบทบาท อสม.อย่างได้ผล และในปี พ.ศ.2544-2545 ได้เข้าร่วมขบวนการปฏิรูประบบสุขภาพ ผ่านขั้นตอนการร่าง พ.ร.บ.สุขภาพแห่งชาติและขยายสู่การทำแผนสุขภาพชุมชนด้วยในระยะต่อมา มีพื้นที่ชุมชนปฏิบัติการโดยใช้เวทีการประชุมโดยมีส่วนร่วมกับชุมชนเป็นเครื่องมือในการค้นหากิจกรรมสร้างสุข

จังหวัดนครศรีธรรมราช กลุ่ม อสม. อำเภอบางขันโดยสถานีอนามัยสี่แยกบ้านสวนป่าที่มีธีระวัฒน์ แดงกะเปา เป็นกำลังหลักได้มีการขับเคลื่อนขบวนการคุ้มครองผู้บริโภคอย่างต่อเนื่องจนเกิดกระแสในพื้นที่และขยายสู่นโยบายท้องถิ่น และได้ก่อตั้ง “โรงเรียน อสม.” ขึ้นเพื่อพัฒนาศักยภาพของ อสม.ในปัจจุบัน

เมื่อริเริ่มโครงการดับบ้านดับเมืองในปี พ.ศ.2546 แกนนำที่อยู่ในกลุ่ม อสม.และกลุ่มที่ทำงานสนับสนุน เช่น สสจ. ศูนย์ฝึมือบรมและพัฒนาสุขภาพภาคประชาชนภาคใต้ กลุ่มศิริรินทร์ภรณ์ อัจฉิมงกูร สถานีอนามัย มองเห็นถึงความสำคัญของ อสม.ว่ามีความสำคัญที่มีศักยภาพในการเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงในระดับชุมชน และสามารถผลักดันให้เกิดสุขภาวะชุมชนได้ จึงได้มีการเชิญชวนผู้อยู่ในแวดวงทั้งภาคชาวบ้าน อสม.และกลุ่มคนที่สนใจงานพัฒนาในแวดวงสาธารณสุข ก่อตัวกันเป็นคณะทำงานเครือข่าย และเสาะหาพื้นที่ที่พร้อมผู้แทนจากชุมชนใน 3 จังหวัดเข้าร่วมขบวนการ โดยรวมมีพื้นที่ที่สนใจเข้าร่วมโครงการระหว่าง ปี พ.ศ.2546-2548 จำนวน 31 ชุมชน โดยมีผู้ช่วยชุมชนจากจังหวัดตรัง พัทลุงและนครศรีธรรมราช ทำหน้าที่เป็นที่เลี้ยงของชุมชนรับผิดชอบในการสร้างกระบวนการเรียนรู้เรื่องสุขภาวะและเป็นมือประสานสนับสนุนดำเนินการประจำเครือข่ายและชุมชนเป้าหมาย โดยมีเป้าหมายหลักคือพัฒนาศักยภาพของ อสม.ในพื้นที่ชุมชนที่เข้าร่วมกระบวนการสู่การเป็นอสม.ในบทบาทใหม่ที่เข้าใจมองเห็นสุขภาวะว่าเป็นองค์รวม ที่จะขยายจากบทบาทเดิมเพื่อให้ทันกับสถานการณ์ของสังคมในปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และเชื่อมร้อยคนและกลุ่มองค์กรต่างๆในชุมชนมาร่วมกระบวนการคิดและทำกิจกรรมที่เกิดจากข้อมูลข้อเท็จจริง ในบริบทที่แตกต่างกันของแต่ละชุมชน ตามศักยภาพของแต่ละพื้นที่ เพื่อเป็นกรณีศึกษาแหล่งเรียนรู้ในการขับเคลื่อนสู่ชุมชนเป็นสุข โดยใช้เครื่องมือหลักในการขับเคลื่อนกระบวนการคือแผนแม่บทชุมชนที่ยอมรับกันว่าหากสอดแทรกแนวคิดเรื่องสุขภาวะองค์รวมและแนวทาง “โรงเรียน อสม.” ผลผสมผสานกัน จะเป็นเครื่องมือที่เหมาะสมในการผลักดันชุมชนเป้าหมายให้เกิดการพัฒนาทางความคิดและการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเกิดการเรียนรู้ของคนในชุมชนที่เหมาะสมกับสถานการณ์ในปัจจุบัน

ทิศทางการเครือข่าย

พัฒนาศักยภาพของ และขยายบทบาทของ อสม. เพื่อการเป็น อสม. บูรณาการ มีบทบาทในการมีส่วนร่วมเพื่อนำพาชุมชนสู่ความสุข

กระบวนการที่ใช้ในการสร้างการเรียนรู้ชุมชนเป็นสุข

กระบวนการหลักที่ดำเนินงานในพื้นที่ชุมชนเป้าหมาย โดยมีผู้ช่วยชุมชน เป็นกำลังหลักภายใต้การหนุนเสริมของกรรมการเครือข่าย โดยใช้กระบวนการแผนชุมชนเป็นเครื่องมือหลักดังนี้

1. การศึกษาชุมชน เพื่อทราบสภาพทั่วไปของแต่ละชุมชนในเบื้องต้นโดยภาพรวม และวิเคราะห์ในเบื้องต้นเพื่อที่จะวางแผนการดำเนินงานให้เหมาะสมกับบริบทของแต่ละชุมชน

2. การเตรียมความพร้อมของชุมชน

2.1 ประสานกลุ่ม อสม. และแกนนำอื่นในชุมชนเพื่อกระตุ้นให้เกิดความสนใจในสุขภาวะชุมชนและขยายสู่การเปิด เวทีการเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการและ เป็นทางการในระยะต่อไป

2.2 เปิดเวทีการเรียนรู้เพื่อกระตุ้นให้ชุมชนเกิดความตระหนักและพร้อมที่จะเข้าร่วมโครงการโดยมีเนื้อหาหลักดังต่อไปนี้คือ

- สร้างความเข้าใจในแนวคิดสุขภาวะที่เป็นองค์รวม
- ค้นหาทุกข์ และสุขของชุมชน
- ย้อนอดีตสะท้อนพัฒนาการของชุมชน ด้านสังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม สิ่งดีที่มีคุณค่า ระดับการพึ่งพาตนเองของชุมชน ในการดูแลสุขภาพ ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อสุขภาวะของชุมชนในอดีต
- สภาวะปัจจุบันของชุมชน กายป่วย จิตป่วย ชุมชนป่วย และร่วมกันวิเคราะห์หาสาเหตุเบื้องต้น
- เปรียบเทียบสุขภาวะของชุมชนในอดีตกับสภาวะปัจจุบัน ร่วมกันวิเคราะห์ถึงสาเหตุของความเปลี่ยนแปลง และคาดการณ์ถึงสถานการณ์ในอนาคตที่จะเกิดขึ้นกับชุมชน
- สร้างความเข้าใจเรื่องความเป็นมาของโครงการพัฒนาชุมชนเป็นสุข, สสส., วัตถุประสงค์, เป้าหมายของการดำเนินงานภาพรวมของโครงการ ,เงื่อนไขการสนับสนุนงบประมาณ

3. การตัดสินใจของชุมชนว่าจะเข้าร่วมโครงการหรือไม่ถ้าตัดสินใจเข้าร่วมก็จะดำเนินการค้นหาคณะทำงานของชุมชนที่จะเข้ามารับผิดชอบการดำเนินงานของชุมชน

4. การจัดทำโครงการ/แผนงานกิจกรรมที่ชุมชนต้องการจะดำเนินการสร้างสุขภาวะชุมชน กำหนดประเด็นที่สอดคล้องกับทุนทางสังคมและบริบทของชุมชน โดยร่วมกับผู้ช่วยชุมชนและกรรมการเครือข่ายร่วมกันพัฒนาให้ตรงตามเงื่อนไขที่ สสส. กำหนดและนำเสนอเพื่อขอรับการอนุมัติงบประมาณ

5. การปฏิบัติกรตามโครงการ/กิจกรรม
6. กระบวนการติดตาม/ประเมินผลแบบมีส่วนร่วม
7. การสรุปบทเรียน / ถอดองค์ความรู้ในการดำเนินงานเผยแพร่ต่อสาธารณะ
8. แนวทางการขยายผลการดำเนินงาน

เครื่องมือที่ใช้ในการจัดการกระบวนการเรียนรู้ โดยการหลอมรวมเครื่องมือที่ใช้ในการสร้างการเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพของ อสม. ที่สำคัญคือ “แผนสุขภาพชุมชน” และหลักสูตร “โรงเรียน อสม.” ซึ่งในการสรุปบทเรียนภายหลังการดำเนินงานในระยะแรกสิ้นสุดลงของเครือข่าย อสม. สร้างสุข พบว่าเป็นเครื่องมือที่เหมาะสมในการนำมาใช้ในการสร้างการเรียนรู้สร้างสุขในพื้นที่ชุมชนปฏิบัติการ ดังรายละเอียดพอสังเขปต่อไปนี้คือ

1. แผนชุมชน “แผนชุมชน คือกระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชนท้องถิ่น ที่ร่วมกันคิด ร่วมกันค้นหาเรียนรู้ เพื่อให้ชุมชนรู้และเข้าใจตนเอง โดยใช้การสำรวจข้อมูลปัญหาและศักยภาพ เป็นเครื่องมือทำให้เกิดการทบทวนตัวเองโดยมีส่วนร่วมของคนในชุมชนท้องถิ่น เพื่อกำหนดอนาคตและทิศทางการพัฒนาตนเอง ที่คนในชุมชนเป็นศูนย์กลาง มีความสัมพันธ์กับภาคีพัฒนาแบบ เป็นหุ้นส่วนการพัฒนา แผนชุมชนจึงเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ และพัฒนาขีดความสามารถของคนในชุมชน ในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาสู่ความร่มเย็นเป็นสุขอย่างยั่งยืน”

แผนชุมชน (แผนชุมชนพึ่งตนเอง, แผนชีวิตชุมชน, แผนแม่บทชุมชน, แผนสุขภาพชุมชนฯ) เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการวางแผนพัฒนาชุมชนที่มีต้นแบบมาจากบ้านไม่เรียง อ.ฉวาง จ.นครศรีธรรมราช ซึ่งลุงประยงค์ รมรงค์ ประธานคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยผู้นำชุมชน ได้นำมาใช้โดยเรียกชื่อว่า เครื่องมือการเรียนรู้ของชุมชน เมื่อปี พ.ศ.2539 ทั้งนี้ ชุมชนไม่เรียงได้ร่วมกันจัดทำแผนพัฒนาชุมชนระดับสากล พร้อมกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 เนื่องจากเห็นด้วยกับการพัฒนาที่เน้นการพัฒนาคน จึงได้นำแผนแม่บทชุมชนไม่เรียงมาเป็นเครื่องมือ เพื่อให้คนในชุมชนไม่เรียงมาเรียนรู้ร่วมกัน รู้จักตนเอง รู้จักโลกภายนอก รู้จักทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนไม่เรียง ผลของการเรียนรู้ดังกล่าวได้ข้อสรุป ได้เป้าหมายชีวิต ได้แนวทางในการแก้ปัญหา การป้องกันปัญหา แนวทางการพัฒนาสิ่งดีๆ ที่มีอยู่ในสังคม เพื่อการพึ่งตนเองและพึ่งพาอาศัยกันในชุมชน เป็นบทเรียนที่ได้รับความสำเร็จจนพัฒนาสู่ชุมชนต้นแบบและมีอิทธิพลต่อแนวคิด เป็นศูนย์การเรียนรู้ที่ขยายกว้างสู่ชุมชนอื่น ผ่านกลุ่มและองค์กรภาคประชาชนได้เรียนรู้และพัฒนาเป็นเครือข่ายแผนแม่บทชุมชน 4 ภาค ขยายพื้นที่ปฏิบัติการครอบคลุมเกือบทั้งประเทศ หน่วยงานของภาคเอกชน เช่นมูลนิธิหมู่บ้าน เครือข่ายภูมิปัญญาไท กองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคมฯได้อุดหนุนงบประมาณให้ชุมชนและองค์กรต่างๆดำเนินการจัดทำแผนชุมชนในพื้นที่ต้นแบบ และขยายผลการเรียนรู้ ส่วนภาครัฐในราวปี พ.ศ.2547 โดยสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเห็นความสำคัญของแผนแม่บทชุมชน

ได้ระดมผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้านที่ขับเคลื่อนกระบวนการแผนแม่บทชุมชนอยู่ในขณะนั้นมาร่วมกันระดมสมอง ค้นหาแนวทางการขยายผลการเรียนรู้ ได้บทสรุปสู่การดำเนินการโครงการขยายผลการเรียนรู้เรื่องแผนชุมชน โดยมอบหมายให้ 5 ภาคราชการ ได้แก่ กระทรวงเกษตรฯ สาธารณสุข ศึกษาธิการโดยกรมการศึกษานอกโรงเรียน มหาวิทยาลัยโดยกรมการพัฒนาชุมชน และกองทัพบก (รับผิดชอบพื้นที่ชายแดนบางส่วน) ร่วมกับองค์กรภาคประชาชนคือเครือข่ายแผนแม่บทชุมชน 4 ภาค โดยขยายผลพื้นที่เป้าหมายระดับประเทศแต่ไม่ได้รับผลสำเร็จเท่าที่ควร เนื่องจากชุมชนบางส่วนขาดความพร้อมและภาคีก็ยังยึดติดกับการทำงานตามวัฒนธรรมขององค์กรภาครัฐ แผนที่เกิดจึงขาดการมีส่วนร่วมจากชุมชนในระดับที่วางไว้แต่ในภาพรวมการเรียนรู้เรื่องแผนแม่บทชุมชนขยายวงกว้างยิ่งขึ้น ปลายปี พ.ศ.2547 เครือข่ายแผนแม่บทชุมชน 4 ภาคจัดงานสรุปผลการจัดทำแผนชุมชนที่ดำเนินการผ่านมานำเสนอสู่ระดับนโยบาย ในขณะที่รัฐบาลจัดตั้งศูนย์อำนวยการปฏิบัติการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจนระดับชาติ (ศตจ.ช.) เพื่อรองรับนโยบายการแก้ไขปัญหาความยากจนที่เป็นนโยบายหลัก จึงรับเอา แผนแม่บทชุมชนเป็นเครื่องมือหลักในการแก้ไขปัญหาความยากจน โดยในภาคประชาชนได้จัดตั้ง ศูนย์ประสานงานการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจนภาคประชาชนระดับชาติ (ศตจ.ปชช.) ขึ้นเพื่อทำงานประสานร่วมกับภาครัฐและดำเนินการอยู่ถึงปัจจุบัน

การจัดทำแผนชุมชนในระยะแรกจะจัดทำเป็นแผนระดับตำบล โดยรวบรวมข้อมูลครัวเรือนเป็นข้อมูลรวมระดับหมู่บ้านและรวบรวมข้อมูลจากระดับหมู่บ้านเป็นข้อมูลรวมระดับตำบล นำมาวิเคราะห์และยกร่างเป็นแผนระดับตำบล โดยไม่มีมีการวิเคราะห์ข้อมูลระดับหมู่บ้านจึงไม่มีแผนแม่บทระดับหมู่บ้าน แผนชุมชนระดับตำบลที่เกิดขึ้นมีเป้าหมายที่จะมุ่งบูรณาการแผนกับส่วนท้องถิ่นคือองค์การบริหารส่วนตำบลซึ่งเป็นหน่วยระดับพื้นที่ที่สามารถจัดการงบประมาณในการพัฒนาได้ แต่ผลจากการสรุปทบทเรียนพบว่าส่วนใหญ่จะไม่สามารถผลักดันให้เกิดการยอมรับและขาดงบประมาณรองรับแผนที่เกิดขึ้น แผนชุมชนที่เกิดขึ้นในระยะแรกส่วนใหญ่จึงเป็นการทำเสร็จเป็นแผนที่เป็นลายลักษณ์อักษรมีรูปเล่มแต่ขาดการผลักดันไปสู่การปฏิบัติจริง จากบทเรียนที่ได้รับในระยะหลังแผนชุมชนที่จัดทำขึ้นจึงมุ่งให้มีแผนระดับหมู่บ้านก่อนแล้วจึงรวบรวมแผนของหมู่บ้านเป็นแผนระดับตำบล ซึ่งโดยระดับหมู่บ้านสามารถนำแผนที่มียุ่มนำดำเนินการในส่วนที่อยู่ในขีดความสามารถที่ทุนทางสังคมภายในหมู่บ้านสามารถดำเนินการได้เอง และทางเครือข่าย อสม.ฯ เห็นว่าเป็นโอกาสดีที่จะได้สร้างรูปธรรมทางการปฏิบัติเป็นการพิสูจน์ว่าแผนชุมชนน่าจะเป็นเครื่องมือที่เหมาะสมในการนำมาใช้ในการสร้างกระบวนการเรียนรู้เรื่องสุขภาวะแก่ชุมชนเป้าหมาย จึงใช้เครื่องมือนี้ในพื้นที่จังหวัดพัทลุงและขยายต่อไปสู่พื้นที่อื่นในระยะต่อมา

แผนชุมชน แผนชุมชนพึ่งตนเอง แผนชีวิตชุมชน แตกต่างอย่างไรกับแผนสุขภาวะชุมชน

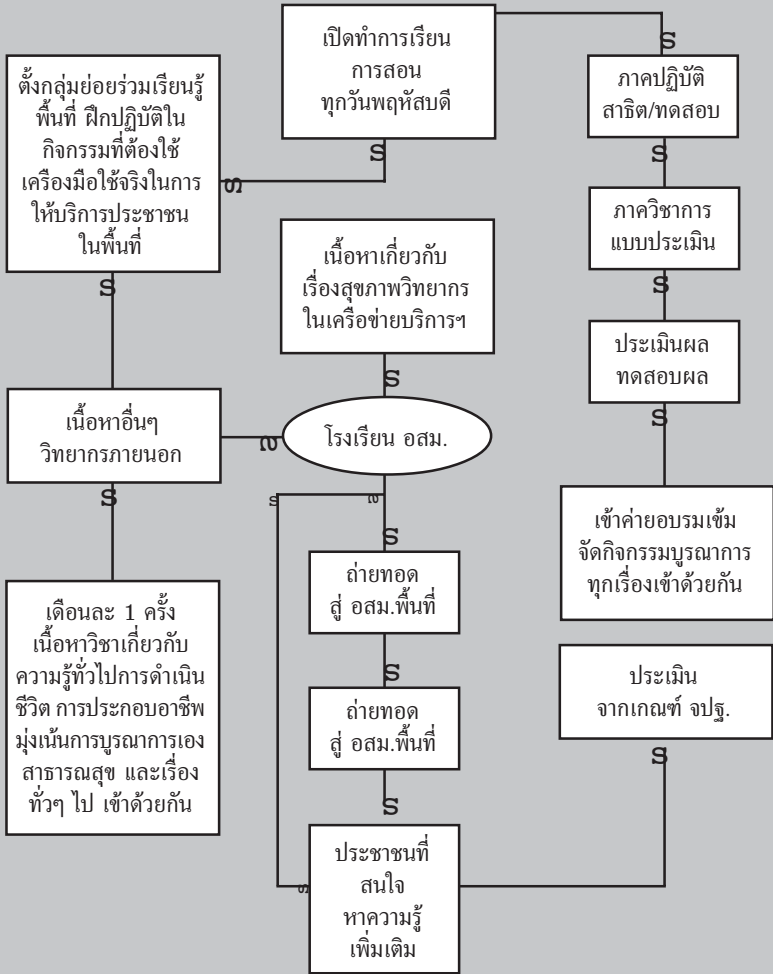
แนวคิดเดิมของการจัดทำแผนชุมชนมีเป้าหมายหลักคือการมุ่งสร้างการเรียนรู้เพื่อที่จะนำไปสู่การพึ่งตนเองระดับครัวเรือนระดับชุมชนและระดับตำบลในด้านเศรษฐกิจเป็นเป้าหมายหลัก การเห็นข้อมูลของครัวเรือนเรื่องราวรายได้ รายจ่ายและภาระหนี้สิน ทำให้รู้จักสภาพของครัวเรือนและชุมชน นำไปสู่การลดรายจ่ายในเรื่องที่ไม่จำเป็น ทำในสิ่งที่กินที่ใช้นี่ในขีดความสามารถที่ครัวเรือนทำได้ และเกิดความรอบคอบใช้จ่ายซึ่งเป็นการปรับพฤติกรรมของคนในระดับครัวเรือน ส่วนที่นอกเหนือความสามารถที่คนในครัวเรือนทำได้จะเกิดการกระตุ้นให้คิดและผลิตโดยการรวมตัวกันเป็นกลุ่มในระดับชุมชนหรือระดับตำบลทั้งนี้เพื่อผลิตในสิ่งที่ทุนทางสังคมตามแต่บริบทของแต่ละพื้นที่จะมีขีดความสามารถทำได้ ซึ่งเมื่อเกิดการรวมเป็นกลุ่มในนาม “วิสาหกิจชุมชน” จะเกิดการจ้างงานเกิดการใช้วัตถุดิบในการผลิตซึ่งส่งผลให้เกิดการหมุนเวียนของเม็ดเงินภายในพื้นที่ เป็นช่องทางที่เกิดการเพิ่มรายได้ให้แก่คนในชุมชนทั้งนี้ขึ้นอยู่กับขีดความสามารถของแต่ละพื้นที่ว่าจะสามารถวิเคราะห์และนำข้อมูลต่างๆ ที่เกิดจากแผนชุมชนมาใช้ได้ในระดับใด ซึ่งในพื้นที่ปฏิบัติการของเครือข่าย อสม.มีหลายชุมชนที่สามารถรวมกลุ่มกันเกิด “วิสาหกิจชุมชน” ส่งผลดีต่อคุณภาพชีวิตของคนในพื้นที่ได้ ซึ่งเป็นแนวทางหลักของแผนชุมชนที่กำหนดไว้แต่เดิม

แนวคิดสุขภาวะชุมชนที่มองทุกมิติเชื่อมโยงกันอย่างเป็นองค์รวมของ “ชุมชนเป็นสุข” ส่งผลให้เกิดแนวทางปฏิบัติการที่ต่อยอดจากแนวคิดเดิมที่มุ่งการเรียนรู้จากมิติพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจเป็นหลักสู่การเชื่อมโยงสู่มิติอื่นที่ครอบคลุมประเด็นที่ส่งผลกระทบต่อความสุขของคน มิติด้านสุขภาพกาย จิต จิตวิญญาณ สังคมภายในภายนอก สิ่งแวดล้อม เชื่อมโยงสู่การยื้อย่นสู่พัฒนาการของแต่ละชุมชนในทุกด้านเปรียบเทียบกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน นำสู่การตรวจสอบสภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้นโดยกระบวนการใช้ข้อมูลซึ่งเป็นข้อเท็จจริงของแต่ละชุมชนก่อให้เกิดการเรียนรู้และกิจกรรมที่หลากหลายครอบคลุมสุขภาวะองค์รวมเป็นผลที่เกิดขึ้นเชิงประจักษ์ว่าถ้ามีการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสม โดย “แผนสุขภาวะชุมชน” สามารถตอบสนองต่อปฏิบัติการสร้างสุขได้อย่างเหมาะสมกว่าแนวคิดเดิม เครือข่าย อสม.จึงเลือกใช้กระบวนการนี้เป็นหลักยึดในการปฏิบัติการของเครือข่ายฯ ในระยะที่สอง

2. หลักสูตร “โรงเรียน อสม.” เป็นเครื่องมือที่เกิดขึ้นจากแนวคิดที่ต้องการพัฒนายกระดับคุณภาพของ อสม.ในเขตพื้นที่สถานีอนามัยบ้านสวนป่า ตำบลวังหิน อำเภอบางขัน จังหวัดนครศรีธรรมราช ภายใต้การริเริ่มและผลักดันของ นายธีระวัฒน์ แดงกะเปา จนท.สาธารณสุข หัวหน้า สอ.และกลุ่ม อสม.ที่ผ่านการขับเคลื่อนกระบวนการคุ้มครองผู้บริโภคในพื้นที่จนได้รับผลสำเร็จ มีเป้าหมายที่ต้องการพัฒนาศักยภาพให้ อสม.ในพื้นที่ให้มีขีดความสามารถ “ทำได้ ทำเป็น” ในงานสาธารณสุขมูลฐานให้ครอบคลุมภารกิจ 14 ประการของหน้าที่ อสม. โดยกระบวนการ

เตรียมความพร้อมของ อสม.ใหม่ก่อนที่จะปฏิบัติหน้าที่และปฏิบัติการ “เคาะสนิม” ของ อสม.รุ่นเก่า ภายใต้การถ่ายทอดความรู้โดยบุคลากร อสม.รุ่นพี่และบรรดา จนท. สอ.ที่มีความรู้และวิทยากรจากภายนอกในเรื่องที่จำเป็นต่อการรู้เท่าทันโลกภายนอก

โครงสร้างกิจกรรมโรงเรียน อสม. บ้านสี่แยกสวนป่า

ผลที่เกิดขึ้น อสม. บนฐานการเรียนรู้ใหม่สู่อาสาสมัครรักถิ่น : บทเรียนจากการ “ผูกเกลอ” เป็นเครือข่ายการเรียนรู้สู่สังคมสุขภาวะที่ปากใต้

“โลกทัศน์ของ อสม.ที่มีการคิดว่าตัวเองในฐานะ อสม. ควรจะมีบทบาท ในชุมชนและต่อภารกิจจากสาธารณสุขอย่างไร ภายใต้แกนหลักของความคิดและ ความมุ่งหวังที่ว่า จะอย่างไรให้ชุมชนอยู่ดีมีสุข เมื่อคิดเช่นนี้ อสม. จึงมิใช่เป็น แค่แขนขาของเจ้าหน้าที่สาธารณสุข แต่จะก้าวสู่การเป็นแขนขาของชุมชนแทนและ โลกทัศน์แบบนี้นำมาซึ่งพลังแห่งการเรียนรู้และปฏิบัติการที่หลากหลายมีพลัง เพื่อคลายทุกข์ให้กับชุมชนของเขาเอง”

อสม.ในบริบทชุมชน

ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย ชุมชนในปัจจุบันต้องเผชิญ กับโจทย์ใหม่อยู่ตลอดเวลาที่แทรกซ้อนรุมเร้าเข้ามาในชุมชน ด้วยภาวะที่ซับซ้อน หลากหลาย ประกอบกับหน่วยต่างๆในชุมชนนั้นเพิ่มมากขึ้น ส่งผลต่อความสัมพันธ์ของ คนในชุมชนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ด้วยภาวะดังกล่าวนี้การตั้งตัวของ ชุมชนที่จะสร้างภูมิคุ้มกันให้กับตัวเองนั้นต้องสอดคล้องและจัดระบบที่เหมาะสม กับภาวะการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ไม่เช่นนั้นก็จะไม่สามารถสร้าง ภูมิคุ้มกันและรักษาชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพและทันสมัย กลุ่มคน อสม. ใน ในฐานะที่เป็นคนในชุมชนจึงต้องปรับความคิดและปฏิบัติการให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ ที่เปลี่ยนแปลงไปดังกล่าว

เราจะพบว่า อสม. ในแต่ละชุมชนนั้นล้วนมาจากคนที่มีความสำคัญใน ชุมชน ไม่ฐานะใดก็ฐานะหนึ่ง จึงได้รับการคัดเลือกจากคนในชุมชนให้เป็น อสม. ฉะนั้นคนที่ เป็น อสม. จึงมีทุนของการได้รับการยอมรับติดตัวมาด้วย และจากบทเรียน ที่เกิดขึ้นพบว่าคนที่ เป็น อสม. นั้นมีบทบาทในกลุ่มองค์กรต่างๆอีกหลายบทบาท เช่น กรรมการกลุ่มออมทรัพย์ กรรมการกลุ่มอาชีพ กลุ่มอนุรักษ์ ผู้ใหญ่บ้าน ส.อบต. ฯลฯ เพราะฉะนั้นเวลาที่พูดถึง อสม. จึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องคำนึงถึง ศักยภาพและบทบาทที่หลากหลายเหล่านี้ด้วย และด้วยฐานะที่ผูกพันกับเจ้าหน้าที่ ของรัฐ อสม. จึงเป็นกลุ่มที่มีจะถูกเรียกใช้อยู่เป็นประจำจากหน่วยงานของรัฐนอก เหนือจากเจ้าหน้าที่สาธารณสุขซึ่งถือว่าเป็นสายสัมพันธ์โดยตรงจากฐานความสัมพันธ์ กับเจ้าหน้าที่ของรัฐนั้น พบว่าเกิดผลทั้งที่ดีและที่มีส่วนลดทอนต่อศักยภาพของการ พัฒนาคนในชุมชนที่เรียกว่า อสม.

เราอาจจะแบ่งมิติการเรียนรู้และปฏิบัติการของ อสม. เป็นกลุ่มได้ดังนี้

1. กลุ่ม อสม. ที่ทำงานเมื่อถูกเจ้าหน้าที่ของรัฐขอให้ทำตามความต้องการ ของเจ้าหน้าที่
  2. กลุ่ม อสม. ที่ทำงานต่อเนื่องแต่ยังอยู่ในกรอบงานของเจ้าหน้าที่ สาธารณสุข
  3. กลุ่ม อสม. ที่ยกระดับการทำงานไปสู่การพัฒนาชุมชนในมิติอื่นๆ
- ความแตกต่างของกลุ่มที่ 1 และ 2 เมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มที่ 3 นั้น พบว่า โลกทัศน์ต่อการทำงานนั้นจะแตกต่างกัน กล่าวคือ กลุ่มที่ 1 และ 2 นั้น

ทำงานในฐานะที่เป็นลูกมือของเจ้าหน้าที่สาธารณสุข ส่วนกลุ่มที่ 3 เรียนรู้ว่าเป็นงานของชุมชน ด้วยความแตกต่างของโลกทัศน์ดังกล่าวนี้ นำมาสู่แรงจูงใจในการเรียนรู้ที่แตกต่างกันอันนำไปสู่รูปธรรมการทำงานที่แตกต่างกันด้วย การผูกเกลอกันเป็นเครือข่าย อสม.สร้างสุข จึงมีความมุ่งหวังให้ อสม. ได้เกิดการเรียนรู้พัฒนาศักยภาพระหว่างกัน เพื่อยกระดับไปสู่สิ่งที่เรียกว่า “อสม.พันธุ์ใหม่” คือ อสม. ที่มีการเรียนรู้พัฒนามากกว่ากรอบภารกิจของรัฐที่กำหนดไว้ รวมทั้งเป็นกลุ่มแกนที่ชักชวนกลุ่มองค์กรอื่นๆเข้ามาร่วมเรียนรู้พัฒนาสู่สิ่งที่เรียกว่า “สุขภาวะชุมชน”

จาก อสม. สู่อสม.พันธุ์ใหม่

ด้วยวัฒนธรรมการเรียนรู้การทำงานของ อสม. ซึ่งยังผูกติดอยู่กับกรอบงานของสาธารณสุขเป็นส่วนใหญ่ หากไม่มีโอกาสที่จะได้เรียนรู้สิ่งใหม่ภายใต้การสร้างโอกาสและเงื่อนไขจะทำให้การทำงานของ อสม. ยังติดอยู่ในกรอบงานเดิม การปรับเปลี่ยนจาก อสม. สู่อสม.พันธุ์ใหม่จึงตั้งอยู่บนพื้นฐานของการเรียนรู้สิ่งใหม่เป็นประการสำคัญ

1. สร้างโอกาสและปัจจัยให้เกิดการเรียนรู้สิ่งใหม่ : การชวน อสม. มาเรียนรู้สิ่งใหม่ๆเป็นเรื่องสำคัญที่จะทำให้อสม.มีโอกาสดูริเริ่มคิดทำสิ่งใหม่ๆคำถามที่สำคัญคือ จะสร้างโอกาสและปัจจัยให้เกิดการเรียนรู้ใหม่ได้อย่างไร จากบทเรียนการทำงานนั้นพบว่า การสร้างปัจจัยการศึกษานั้นมีอย่างน้อย 3 ประการคือ

- ริเริ่มด้วยหมออนามัย ซึ่งเสริมการเรียนรู้ให้กับ อสม. คิดงานในกรอบภารกิจที่ตั้งอยู่บนความสุขของชุมชน กระบวนการแบบนี้ทำให้ อสม.คิดเองทำเอง จัดกระบวนการกันเอง จนสุดท้าย หมออนามัยเป็นเพียงผู้ช่วยของ อสม. เช่นที่สถานีอนามัยสี่แยกสวนป่า พัฒนาระบวนการเรียนรู้และปฏิบัติการ อสม. มานานจนในปัจจุบันกลายเป็นโครงสร้างพื้นฐานการเรียนรู้ของ อสม.ที่สำคัญ คือ โรงเรียน อสม.

- ริเริ่มด้วยการเรียนรู้ของชุมชนเองภายใต้กระบวนการของกลุ่มองค์กรในชุมชน เช่น ในชุมชนมีกลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มอนุรักษ์ ฯลฯ ซึ่ง อสม. ก็เป็นสมาชิกอยู่ในกลุ่มนั้นๆอยู่แล้ว ภายใต้กระบวนการแบบนี้ทำให้คนในชุมชนเกิดกระบวนการเรียนรู้แบบใหม่ ที่คิดถึงความสุขของชุมชนเป็นหลัก ทำให้เมื่อคิดถึงเรื่องสุขภาพก็คิดถึงคำว่าสุขภาพชุมชน เมื่อลงมือทำก็มีพลังเป็นอย่างยิ่ง

- เสริมกระบวนการเรียนรู้จากนักพัฒนาองค์กรภายนอก ซึ่งเสริมสร้างให้ชุมชนเริ่มคิดถึงการเรียนรู้เพื่อสร้างสุขให้กับชุมชนของตนเอง โดยมีกลุ่ม อสม. เป็นกลุ่มเป้าหมายสำคัญในการเป็นแกนนำเพื่อริเริ่มคิดสร้างสรรค์รูปธรรมกิจกรรมรวมทั้งชักชวนกลุ่มคนอื่นๆในชุมชนมาร่วมกันเป็นกลุ่มแกนนำของชุมชน ซึ่งจะเสริมให้กระบวนการพัฒนาที่เริ่มด้วยกลุ่ม อสม. ยกระดับเป็นการพัฒนาสุขภาวะชุมชน

2. กลุ่ม อสม. สร้างความสัมพันธ์ใหม่กับหน่วยต่างๆ : จากการศึกษาที่ อสม. มีโอกาสได้เรียนรู้คิดริเริ่มสิ่งใหม่ด้วยเป้าหมายเพื่อสร้างสุขให้กับชุมชน

กลุ่ม อสม. จึงมีโอกาสนำไปใช้ในการทำงานเกิดการยอมรับจากกลุ่มต่างๆในชุมชน จนเกิดปรากฏการณ์ของการยอมรับในกลุ่ม อสม. **อันนำไปสู่การสร้างความสัมพันธ์กับกลุ่มต่างๆ ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ในแนวระนาบ** เช่นเกิดการยอมรับจาก อบต. ร่วมสนับสนุนในการทำงาน กลุ่มองค์กรชุมชนอื่นๆให้ความร่วมมือกับ อสม. ความสัมพันธ์ใหม่นี้จะนำไปสู่มิติของการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม

3. ก่อเกิดคุณภาพใหม่ของกลุ่ม อสม. : ปฏิบัติการต่างๆของ อสม. ที่เกิดขึ้นส่งผลต่อความสุขของชุมชนโดยรวม จนก่อให้เกิดการยอมรับต่อคุณภาพงาน ซึ่งเกิดรูปธรรมที่หลากหลาย มองมิติสุขภาวะชุมชนมากขึ้นและคุณภาพใหม่นี้มีนัยให้พลังของ อสม. กลายเป็นกลุ่มคนที่สำคัญของชุมชน

ตัวอย่างเช่น ชุมชนฝาละมี จ.พัทลุง - ชุมชนควนเงิน จ.นครศรีธรรมราช : ริเริ่มกิจกรรมการรื้อฟื้นนาร้าง ด้วยกระบวนการใช้ชีวภาพ เพื่อฟื้นดินและน้ำมุ่งสู่ความมั่นคงทางด้านอาหารและอาหารปลอดภัย จนเกิดผลกระทบในชุมชนเกิดเป็นความร่วมมือจากองค์กรชุมชนและองค์กรภายนอกในการทำอย่างจริงจัง

เครือข่าย อสม. ประกอบด้วยชุมชนใน จ.พัทลุง ตรัง นครศรีธรรมราช มีชุมชนร่วมเรียนรู้สู่ปฏิบัติการ อสม. พันธุ์ใหม่ ประมาณ 30 ชุมชน ระยะเริ่มแรก และลดลงหลังจากนั้น เนื่องจากความพร้อมของชุมชน มีกลุ่มคนมาร่วมกันเชื่อมร้อยเสริมพลังของชุมชน ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน (อสม.) เจ้าหน้าที่สาธารณสุข นักวิชาการ นักพัฒนาฯ มีกิจกรรมเติมเสริมความรู้และเรียนรู้การทำงานระหว่างชุมชน รวมทั้งกระบวนการสรุปบทเรียนสื่อสารสาธารณะและนำมาสู่การเชื่อมโยงการทำงานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคราชการ เริ่มการผูกเครือข่ายเป็นเครือข่ายตั้งแต่ปี 2546 โดยการหนุนเสริมของโครงการพัฒนาชุมชนเป็นสุขที่ภาคใต้ ศูนย์ฝึกอบรมและพัฒนาสุขภาพภาคประชาชนภาคใต้และสถานีอนามัยในชุมชน

ปัจจัยที่สำคัญประการหนึ่งในการยกระดับการเรียนรู้ของ อสม. ก็คือ การทำให้เขาได้เห็นตัวอย่างในวิถีคิดและรูปธรรมกิจกรรมที่นำไปสู่ชุมชนเป็นสุขจากชุมชนอื่นๆ **การได้มีวงแลกเปลี่ยนเรียนรู้ จะช่วยให้เกิดความมั่นใจในการทำงาน** จากบทเรียนพบว่า การ **“ผูกเกลอ”** เป็นเครือข่ายเกิดผลดีต่อการทำงานดังนี้

1. ในความเป็นเครือข่ายมีองค์ประกอบของคนที่หลากหลาย คือ ชุมชนหน่วยงานราชการ นักวิชาการ นักพัฒนา ทุกหน่วยมีจุดมุ่งหมายเดียวกันคือ สุขชุมชนเป็นสุข จึงผนึกกำลังเสริมในสิ่งที่ชุมชนขาด เพราะฉะนั้นการเป็นเครือข่ายจึงเป็นปัจจัยเอื้อซึ่งกันและกัน

กิจกรรมของเครือข่าย จะมีการประชุมเป็นวาระ มีกิจกรรมถอดบทเรียน การหนุนเสริมงานของพื้นที่ในชุมชน ด้วยความเสริมความรู้ จากผู้ช่วยชุมชน หอมอนามัย เจ้าหน้าที่ศูนย์ สช. เสริมกระบวนการงานพัฒนากระบวนการเรียนรู้จากนักพัฒนาโครงการตำบลบ้านดงเมือง ช่วยกันเชื่อมร้อยภาคีเครือข่าย และสื่อสารสิ่งดีๆ ที่ อสม. ทำเป็นองค์ประกอบที่เป็นปัจจัยหนุนเสริมซึ่งกันและกัน

2. เครือข่ายเป็นที่ชุมนุมของชุมชนในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ในรูปแบบของการมีเวที

3. เรียนรู้ร่วมกันเป็นระยะ การไปเรียนรู้ในชุมชนต่างๆ เพื่อเห็นรูปธรรมของกิจกรรมต่างๆ ซึ่งจะเป็นการเสริมพลังของ อสม. ในการทำงาน และเป็นเทคนิคที่สำคัญในการที่จะทำให้ชุมชนที่ยังไม่เกิดกระบวนการเรียนรู้ได้เริ่มมองเห็นที่จะริเริ่มสิ่งใหม่ๆ

มีกิจกรรมหมุนเวียนไปเรียนรู้สิ่งที่เพื่อนทำ ในระหว่างชุมชน 3 จังหวัด มีเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำงานของชุมชน รวมทั้งชุมชนไหนที่สนใจกิจกรรมใดของชุมชนอื่นเป็นพิเศษ ก็ตามไปศึกษาเป็นการเฉพาะ

4. การผูกเกลอเป็นเครือข่ายช่วยเสริมสร้างพลังในการเสนอองค์ความรู้ต่อสาธารณะ จากปฏิบัติการในหลากหลายชุมชนช่วยเสริมสร้างให้แต่ละชุมชนมั่นใจในสิ่งที่ตัวเองทำ มั่นใจในการเสนอชุดความรู้ที่ทำต่อสาธารณะ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการขับเคลื่อนงานต่อชุมชนอื่นๆต่อไป

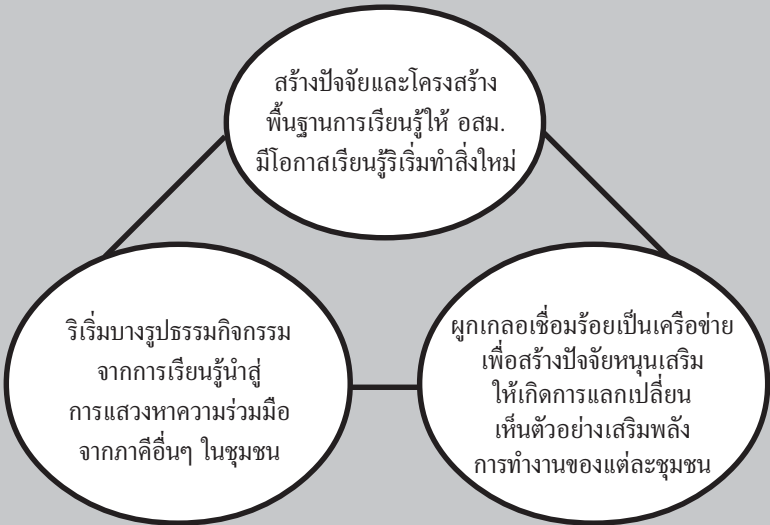
5. เป็นขบวนการขับเคลื่อนการเมืองภาคประชาชนของ อสม. การรวมตัวกันของกลุ่ม อสม. จะช่วยเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมในการกำหนดวิถีของชุมชนตนเอง เป็นการรวมตัวขคิดเพื่อให้สังคมเป็นสุข เป็นการรวมคนมาให้เป็นกลุ่มคนเพื่อเป็นพลังในการสรรสร้างสิ่งดีงาม

● **อสม. กับ การกลายเป็นอาสาสมัครรักถิ่น**

ด้วยภาวะทางสังคมและชุมชนที่เปลี่ยนแปลงตามที่กล่าวแล้วข้างต้น กระบวนการสร้างสุขภาพของชุมชนอันเป็นความมุ่งหวังของเจ้าหน้าที่สาธารณสุขแต่เดิมนั้น จำเป็นต้องได้รับการเสริมเติมศักยภาพและยกระดับการทำงานของ อสม. เพื่อให้ทันต่อสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือ ทุกข์ของชุมชนอาจมากกว่าการทำงานตามวาระของสาธารณสุข การคลี่คลายทุกข์และภาวะของสุขภาพจึงต้องทำให้ปัญหาตามบริบทของแต่ละชุมชนเป็นตัวตั้ง หรือชุมชนเป็นตัวตั้ง แล้วใช้ศักยภาพของ อสม. มาเรียนรู้แก้ทุกขภาวะนั้น ไม่เอาวาระของสาธารณสุขเป็นตัวตั้ง หรือถ้าเอาวาระของสาธารณสุขเป็นตัวตั้งก็ต้องสร้างเงื่อนไขให้ อสม. เรียนรู้ว่าเป็นเรื่องของชุมชน ความ เป็นอาสาสมัครสาธารณสุขก็จะก้าวสู่ อาสาสมัครรักถิ่นได้ ทั้งนี้ยังมีปัจจัยเสริมที่ว่า อสม. ยังทำหน้าที่อีกหลายอย่างในชุมชน กระบวนการเรียนรู้ของ อสม. จะทำให้กลุ่มของ อสม. ริเริ่มชักชวนกลุ่มอื่นๆในชุมชนมาร่วมคิดและพัฒนาชุมชนของตนเอง แม้จะเป็นเรื่องไม่ง่ายตามกระบวนการดังกล่าวแต่หากสร้างปัจจัยให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ ก็สามารถเป็นไปได้ จากบทเรียนของเครือข่ายมีกระบวนการจัดการเรียนรู้ ดังนี้

กระบวนการจัดการเรียนรู้เครือข่าย อสม.

การริเริ่มกระบวนการเรียนรู้กับ อสม. ในระยะแรกเริ่มจำเป็นต้องมีคนคอยช่วยเหลือเสริมและการจัดกระบวนการที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างชุมชนจะทำให้ อสม. เห็นรูปธรรมของการทำงานอันจะเป็นปัจจัยให้เกิดความศรัทธาและเชื่อมั่นต่อการทำงานในบทบาท อสม. ในฐานะอาสาสมัครของชุมชน

การขยายผลที่สำคัญ

1. ระดับพื้นที่

1.1 เกิดการขยายพื้นที่ดำเนินงานจากระยะแรกในระดับชุมชน (2546-2549) ไปสู่การดำเนินงานระดับตำบลในระยะที่ 2 (2550-2553) โดยมีพื้นที่เข้าร่วมกระบวนการดังต่อไปนี้

จังหวัดพัทลุง

- 1) ตำบลควนมะพร้าว อำเภอเมือง เปิดโรงเรียน อสม. ณ สอ.บ้านสวน และแหล่งเรียนรู้แผนสุขภาพชุมชน เกษตรชีวภาพ ณ บ้านควนภู ม. 15 และกำลังดำเนินการจัดทำแผนสุขภาพระดับตำบลอยู่ในปัจจุบัน
- 2) ตำบลหารเทา อำเภอปากพะยูน กำลังยกร่างหลักสูตร ร.ร. อสม. โดยความร่วมมือกันระหว่าง สอ.ในพื้นที่ ทั้ง 4 สอ.
- 3) ตำบลคลองเฉลิม อำเภอกงหรา เปิด ร.ร.อสม.ร่วมกับ สอ.บ้านคู และกำลังดำเนินการเปิดแหล่งเรียนรู้ด้านภูมิปัญญาแพทย์พื้นบ้าน และการอนุรักษ์ฟื้นฟูสมุนไพร

จังหวัดนครศรีธรรมราช

- 1) ตำบลวังอ่าง อำเภอชะอวด เปิด ร.ร. อสม.ร่วมกับ สอ.บ้านวังอ่าง และแหล่งเรียนรู้เรื่องการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับวิद्यุชุมชน ณ บ้านลาไม
- 2) ตำบลบ้านตูล อำเภอชะอวด เปิด ร.ร. อสม. ร่วมกับ สอ.บ้านตูล กำลังดำเนินการเปิดแหล่งเรียนรู้เรื่องเกษตรอินทรีย์ชีวภาพ ณ บ้านควนเงิน
- 3) ตำบลควนมุด อำเภอจุฬาภรณ์ กำลังดำเนินการเพื่อเปิด ร.ร. อสม. ร่วมกับ สอ.บ้านควนมุด

1.2 เกิดการขยายแนวคิด อสม.กับการจัดการสุขภาวะองค์กรวมของชุมชนไปสู่องค์กรระดับจังหวัดร่วมกับศูนย์ฝึกอบรมและพัฒนาสุขภาพภาคประชาชนภาคใต้ (สช.) จังหวัดนครศรีธรรมราชเครือข่ายสร้างเสริมสุขภาพจังหวัดนครศรีธรรมราช ชมรม อสม.จังหวัดนครศรีธรรมราชและ สสจ.จังหวัดนครศรีธรรมราชในโครงการพัฒนาศักยภาพ อสม.ในการสร้างเสริมสุขภาวะชุมชน

1.3 เกิดการขยายแนวคิด “อสม.บูรณาการ” ต่อเจ้าหน้าที่สาธารณสุขประจำสถานีอนามัยในพื้นที่ชุมชนปฏิบัติการ ด้วยเวทีนำเสนอ กรณีศึกษาสรุปบทเรียนการดำเนินงานสร้างสุขภาวะชุมชน ของชุมชนปฏิบัติการ

2. ระดับนโยบาย

2.1 นำเสนอกรณีศึกษา ผลของการดำเนินงาน บทเรียนและองค์ความรู้ของเครือข่าย อสม.สร้างสุข ในโครงการประเมินศักยภาพของ อาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) กับยุทธศาสตร์การพัฒนา จัดโดยสำนักวิจัยสังคมและสุขภาพ กระทรวงสาธารณสุข เมื่อวันที่ 5-6 กรกฎาคม 2549 เพื่อที่จะนำไปเป็นแนวทางในการจัดการและหนุนเสริม อสม.ของกระทรวงสาธารณสุขในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10

2.2 แสดงนิทรรศการเผยแพร่ผลการดำเนินการ ในการประชุมวิชาการมหกรรมศูนย์สุขภาพชุมชน จัดโดยสำนักพัฒนาระบบบริการสุขภาพ กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ กระทรวงสาธารณสุข เมื่อวันที่ 16-18 กรกฎาคม 2549 ณ จังหวัดภูเก็ต

3. ระดับภูมิภาค ร่วมแสดงนิทรรศการและเสวนาทางวิชาการใน “วาระสร้างสุขของคนใต้” ในงาน สุขภาพภาคใต้ ประจำปี พ.ศ.2549 ระหว่างวันที่ 30 มิถุนายน - 1-2 กรกฎาคม 2549 ณ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่

4. ต่อสาธารณะ โดยการจัดพิมพ์เผยแพร่กรณีศึกษา ผลการดำเนินงานของชุมชนปฏิบัติการที่มีผลการดำเนินงานที่ชัดเจนในการสร้างสุขภาวะชุมชนในหนังสือชุดเรียนรู้สู่ชุมชนเป็นสุข...จากภาคใต้ในโครงการพัฒนาชุมชนเป็นสุขที่ภาคใต้ : ตำบลบ้านดับเมือง เรียนรู้อยู่ที่ปากใต้ จำนวน 2 เล่ม

- * เล่มแรก ชื่อเรื่อง เมื่อ อสม.กลายเป็นหุ้นส่วนอาสาสมัครรักถิ่น
- * เล่มที่สอง ชื่อเรื่อง ความสุขที่ออกแบบได้; เมื่อยกระดับขยับจากแผนแม่บทเป็นแผนสุขภาวะชุมชน

2. ชุมชนทรายขาว สันติสุขกลางควนป็น

ตำบลทรายขาวเป็นชุมชนตั้งอยู่ในอำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี มีระยะทาง ห่างจาก อำเภอโคกโพธิ์ประมาณ 6 กิโลเมตร ชุมชนทรายขาวประกอบด้วย 6 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านลำหย้ง บ้านหลวงจันทร์ บ้านทรายขาวออก บ้านควนกลาง บ้านทรายขาวตก และบ้านลำอาน ความเด่นชัดทางกายภาพของพื้นที่ มีความชุ่มชื้นและความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ทางใต้ โดยมีพื้นที่ราบของทุ่งนากว้างใหญ่ รายล้อมด้วยเชิงเขาเด่นสุดตาของเทือกเขาสันกาลาศีร์ซึ่งปกคลุมด้วยป่าดงดิบชื้น ที่คงอุดมสมบูรณ์ค่อนข้างมากในปัจจุบัน

ตำบลทรายขาว มีประชากรจำนวนทั้งสิ้น 4,085 คน โดยประกอบไปด้วยชาวไทยพุทธและไทยมุสลิมอาศัยอยู่รวมกัน ใน 6 หมู่บ้าน โดย 3 หมู่บ้านเป็นไทยมุสลิมและอีก 3 หมู่บ้านเป็นไทยพุทธทั้งหมดอยู่รวมกันอย่างผสมผสานกลมกลืน

สำหรับชุมชนทรายขาวมีสันติสุขของการอยู่ร่วมกันของชาวบ้านทั้งสองศาสนา ไม่มีการนำศาสนามาเป็นเครื่องมือในการแบ่งแยกให้แตกความสามัคคีกัน ศาสนาทั้งสองศาสนากับเป็นสิ่งที่ทำให้ชาวบ้านยึดเหนี่ยว ปฏิบัติและศรัทธาอยู่ร่วมกันอย่างผสมผสานกลมกลืน โดยเฉพาะความเชื่อ ความศรัทธาของปกาฮารียในตัวบุคคลทางศาสนาพุทธ โดยมีวัดเก่าแก่คือวัดทรายขาวในอดีตเป็นวัดที่ชาวบ้านในพื้นที่และบริเวณใกล้เคียง ทุกคนต่างให้ความเคารพนับถือในตัวเจ้าอาวาสคือ พระครูธรรมกิจโกศล (นอง) ซึ่งเป็นที่เคารพนับถือของผู้คนทั่วไป จุดนี้จึงทำให้วัฒนธรรมของไทยพุทธมีอิทธิพลค่อนข้างสูงต่อการดำรงชีวิตของชาวบ้านทั้งหมด

ในหมู่บ้านมีวัดทรายขาวซึ่งเป็นวัดเก่าแก่และมีมัสยิดเก่าแก่ 300 ปี ตั้งคู่กันมาตั้งแต่สมัยโบราณ มีอายุเก่าแก่ใกล้เคียงกัน สังเกตได้จากไม้ที่ก่อสร้างทั้งวัดและมัสยิดเป็นไม้ชนิดเดียวกัน จึงเป็นตัวบ่งชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของการอยู่ร่วมกันของคนทั้งสองศาสนา

เด็กเล็กทั้งพุทธและมุสลิมสามารถเป็นเพื่อนเล่นได้อย่างปกติโดยเด็กไทยมุสลิมสามารถวิ่งเล่นเข้าออก ออกในหรือนอนค้างอ้างแรมที่บ้านไทยพุทธ ส่วนผู้ใหญ่ก็คบหาสมาคมกันอย่างปกติ ในงานบุญประเพณีสำคัญทางพระพุทธศาสนา ชาวไทยพุทธก็มีการแจกข้าวปลาอาหาร ขนมมณเฑียรที่เหลือจากการไปวัดให้เพื่อนมุสลิมรับประทานหรือในช่วงงานบุญของไทยมุสลิมไทยพุทธก็เข้าไปช่วยงานและแบ่งปันสิ่งของให้ใช้ในงาน

ที่เป็นเช่นนี้เพราะอิทธิพลจากความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์และยึดมั่นในตัวบุคคล ที่ชาวบ้านมีให้กับหลวงพ่อซึ่งเป็นเจ้าอาวาสของวัดทรายขาวในทุกยุคทุกสมัย ท่านเป็นทั้งที่ปรึกษาปัญหาต่างๆ คอยขจัดปัดเป่าทุกข์โรคร้ายให้กับชาวบ้าน จนถือ

ได้ว่าพระครูเจ้าอาวาสแต่ละท่านเป็นศูนย์กลางที่รวมจิตใจของชาวบ้านที่นี่ เปรียบเสมือนสะพานเชื่อมความสัมพันธ์ของผู้คนทั้งสองศาสนา เกิดจิตสำนึกของการอยู่ร่วมกัน ทั้งไทยพุทธและไทยมุสลิมอย่างสงบสุขตลอดมา ภาพการอยู่ร่วมกันทำให้เกิดการยอมรับซึ่งกันและกัน ช่วยให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างความเป็น *“เกลล”* หรือเป็นเพื่อนสนิท ชาวบ้านทั้งสองศาสนามีความรู้สึกถึงความ เป็นชายขอบของกันและกัน กลับดำรงความเป็น เอกลักษณะผสมผสานวัฒนธรรม ของกันและกันอย่างกลมกลืน

สมรมคือผสมผสาน ทั้งสวนและคน

ชาวบ้านในชุมชนทรายขาวส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ด้วยความที่ตำบลทรายขาวที่มีพื้นดินอุดมสมบูรณ์ สามารถปลูกพืชผัก ทำสวน ชีวิตผู้คนส่วนใหญ่ผูกพันกับเรือกสวนไร่นามและธรรมชาติห้องทำงานของคนที่นี่จึงมีโซ่สำนักงานหรือห้องสี่เหลี่ยมภายใต้ตึกหุรหุตรงกันข้ามสำนักงานที่เป็นพื้นที่สีเขียวของทุ่งนา

มีสวนผสมผสานของคนตำบลทรายขาวหรือสวนที่ชาวใต้เรียกว่า *“สวนสมรม”* คือการปลูกไม้ผล ผสมผสานกันไปโดยไม่โค่นต้นไม้ใหญ่ที่เป็นเช่นนี้เพราะต้นไม้ใหญ่สามารถบังสวนบังลมได้ โดยสวนข้างล่างจะเป็นสวนหมาก สวนมะพร้าว สูงขึ้นไปบนเนินเขาหรือบนควนจะเป็นสวนทุเรียน ซึ่งมีทั้งทุเรียนบ้านและทุเรียนพันธุ์ นอกจากนี้ยังมีสะตอ ยางพารา ลางสาด ลองกอง ผลไม้ชนิดอื่น ๆ อีก เช่น กัลยาลับประรด หมาก ปลูกไว้บ้างอย่างประปราย เน้นการบำรุงรักษาแบบธรรมชาติที่ไม่ใช้สารเคมี ยามาแมลงหากใช้ก็น้อยมาก ทำให้ผลไม้ของชาวสวนที่นี่เป็นผลไม้ไร้สารพิษเป็นที่ต้องการของตลาดทั่วไป

แต่ด้วยสภาพสังคมที่เปลี่ยนไปตามยุคสมัย การช่วยเหลือกันในการประกอบอาชีพทำให้เห็นน้อยลงตามการเปลี่ยนแปลงของสังคมภายนอกการผลิตในปัจจุบันที่ต่างคนต่างเร่งให้ได้ผลผลิตมากขึ้น เพื่อเพิ่มรายได้ให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงกับตลาดภายนอกที่ต้องแข่งขันกันตลอดเวลา ประกอบกับเทคโนโลยีข่าวสารในรูปแบบต่างๆที่เข้ามาแยกผู้คนให้สนใจผู้อื่นน้อยลงมีสิ่งอำนวยความสะดวกสบายหลายอย่างไม่ว่าจะเป็น รถยนต์ วิทยุ โทรทัศน์ โทรศัพท์มือถือ จึงเป็นสิ่งที่ทำให้คนลดความสัมพันธ์ที่มีอย่างเหนียวแน่นในอดีตลงอย่างเห็นได้ชัด

ทุนเดิมในอดีตกับปัญหาในปัจจุบัน การเปลี่ยนผ่านที่ยังไม่ลงตัว

ชุมชนตำบลทรายขาวมีจุดแข็งนอกเหนือจากความสมบูรณ์ของพื้นที่เป็นทุนเดิมที่มีอยู่ คือ ความขยันขันแข็งในการทำมาหากิน การพยายามดิ้นรนต่อสู้เพื่อสร้างฐานะของตนให้ดีขึ้นโดยไม่ย่อท้อต่อปัญหา อุปสรรคต่างๆในการประกอบอาชีพ การรวมกลุ่มที่เข้มแข็งของชาวบ้านในการทำอาชีพเสริมต่างๆ ได้อย่างดี เช่น กลุ่ม

แปรรูปการผลิตทางการเกษตร กลุ่มไม้ผล กลุ่มผักเทศกึ่งท้องถิ่น กลุ่มนวดแผนโบราณ กระบวนการของกลุ่มในการทำงานเหล่านี้ แสดงให้เห็นถึงความตั้งใจและการร่วมมือแก้ปัญหาต่างๆ ของชาวบ้านในระดับหนึ่ง มีผู้นำที่มีความรู้ความสามารถ และกระตือรือร้นในการทำงาน เพื่อให้เกิดประโยชน์และ ผลสำเร็จกับท้องถิ่นของตนเอง

จากกระบวนการระดมความเห็นในชุมชน เพื่อสร้างชุมชนให้เป็นสุข พบปัญหาและอุปสรรคที่ทำให้ชาวบ้านต้องประสบอยู่หลายประการ คือ

ประการแรก เรื่องของรายได้ แม้ว่าชาวบ้านส่วนใหญ่ของที่นี่มีฐานะอยู่ในระดับดีถึงร่ำรวย แต่เชื่อว่าจะไม่พบคนจนเลย ยังมีชาวบ้านอีกจำนวนหนึ่งที่มีรายได้ไม่พอเลี้ยงครอบครัว จากราคาผลผลิตต่ำ ปัญหาทางการตลาด กลุ่มอาชีพไม่เข้มแข็ง รายได้น้อยรายจ่ายมาก พ่อบ้านเฒ่า คนรุ่นใหม่นิยมออกไปทำงานข้างนอกเพราะมีรายได้มากกว่าอยู่ในกลุ่มอาชีพ หลายคนไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตัวเอง ต้องดิ้นรนทำงานรับจ้างในหมู่บ้านเกิดปัญหาและความไม่พร้อมในครอบครัว รวมไปถึงคุณภาพชีวิตที่ไม่ได้มาตรฐานที่ดี และปัญหาความยากจนนี้ พัวพันและเชื่อมโยงไปสู่ปัญหาอื่นๆ อีกมากมาย

ประการที่สอง ปัญหาทางสังคม ปัญหาการรวมกลุ่ม ปัญหาครอบครัว อาชญากรรมและยาเสพติด ประชาชนในหมู่บ้านไม่ให้ความร่วมมือแก้ปัญหาเท่าที่ควรโดยเฉพาะปัญหายาเสพติด ซึ่งต้องการความใส่ใจของทุกคนรอบครัวและการหางานให้กลุ่มเยาวชนทำในช่วงปิดเทอมเด็กจะไม่ว่างงานความสามัคคีคือพลังผลักดันในชุมชนทรายขาวให้เกิดความเข้มแข็งในอดีตนั้น ยังมีศักยภาพไม่มากพอที่จะเผชิญหน้าต่อปัญหาความท้าทายในลักษณะนี้

ประการที่สาม ระบบการศึกษาในระดับพื้นที่ตั้งแต่ประถม ไม่มีคนให้ความสนใจที่จะส่งลูกหลานเรียนในชุมชนตัวเองแต่กลับส่งเข้าไปเรียนในพื้นที่ภายนอกทั้งในตัวอำเภอ และในจังหวัด ตั้งแต่เล็กๆ ลักษณะเหล่านั้นนับวันยิ่งเพิ่มมากขึ้น เดียวนี้โรงเรียนวัดทรายขาวจะร้างอยู่แล้ว เหตุเพราะว่าไม่มีนักเรียนมาเรียนที่โรงเรียนนี้ความจริงแล้วเด็กในหมู่บ้านเยอะ แต่ให้ออกไปเรียนข้างนอกหมด ภาพดังกล่าวทำให้เด็กเล็กๆ ต้องลำบากในการเดินทาง เข้าไปเรียนในตัวเมืองตั้งแต่เด็กๆ และนับวันยิ่งคอยห่างจากชุมชนฯ หรือสภาพแวดล้อมเดิมมากขึ้น ซึ่งความจริงที่ประจักษ์ในปัจจุบันคือ ระบบการศึกษาของไทย ดึงผู้คนออกจากชุมชนดั้งเดิม ไม่มีคนหนุ่มคนสาวที่จะมารับงานต่อจากพ่อแม่ และบรรพบุรุษ แต่กลับเข้าไปสู่สังคมเมืองทิ้งคนเฒ่าคนแก่ให้อยู่ในหมู่บ้าน งานบุญหรืองานสำคัญเท่านั้นที่จะมีโอกาสกลับมาพร้อมหน้าพร้อมตา สร้างความศึกศึกให้กับครอบครัวสักครั้งหนึ่งในรอบปี สิ่งที่เกิดขึ้นนี้จึงเป็นภาพปัญหาที่เรากำลังเผชิญอยู่และกระทบต่อสังคมเกษตรของไทยในภายหน้าอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ประการที่สี่ ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน ในเรื่องของ การจัดการขยะ เนื่องจากในปัจจุบันบ้านเรือนขยาย ปริมาณประชากรที่อาศัยอยู่ในชุมชน เพิ่มขึ้น รวมทั้งมีการเปิดเส้นทางให้นักท่องเที่ยวเข้าชมน้ำตกทรายขาวซึ่งเป็นจุดท่องเที่ยวสำคัญ ส่งผลข้างเคียงให้เกิดปัญหาขยะตามมา

ปัญหาหลักทั้ง 4 ประการนั้นท้าทายกระบวนคิดและความร่วมมือในการสร้างชุมชนเป็นสุข ด้วยกระบวนการจัดการภายในชุมชนพึ่งตนเองเป็นอย่างยิ่ง เป็นความท้าทายที่คนรุ่นปัจจุบันต้องเชื่อมประสานเอาทุนทางสังคมที่เข้มแข็งในอดีต มาประสานกับกลไกการแก้ปัญหาในสมัยใหม่ ทั้ง กลไกรัฐ กลไกการปกครองส่วนท้องถิ่น การสร้างจิตสำนึกทรัพยากรท้องถิ่นของผู้คน เพื่อสร้างชุมชนเป็นสุขต่อไป

แผนชุมชนเป็นสุข ก้าวใหญ่ที่ท้าทายการสร้างสุขภาวะชุมชน

จากปัญหาหลักๆ 4 ประการที่คนในชุมชนทรายขาวได้ให้ความสำคัญในระดับต้นๆนั้น เป็นปัญหาสุขภาวะที่เป็นองค์รวมที่ยากที่จะแก้ไขด้วยกระทรวง ทบวง กรมใดกระทรวงหนึ่งเท่านั้น เป็นปัญหาที่มีความซับซ้อนเชื่อมโยงจนมีแต่คนในชุมชนเท่านั้นที่จะแก้ปัญหาเหล่านั้นได้

ในที่สุดผู้คนในชุมชนทรายขาวก็ได้มีการจัดเวทีการพูดคุยทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ จนได้แนวทางที่จะลงมือสร้างสรรค์ร่วมกันต่อปัญหาทั้ง 4 ประการ เพื่อสร้างชุมชนเป็นสุข กล่าวคือ

1. การพัฒนาความร่วมมือและจิตสำนึกในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมของชุมชน มีความเห็นที่นาสนใจ เช่น การรณรงค์ให้ใช้วัสดุที่ทำลายได้ง่าย รณรงค์ไม่ให้ทิ้งเศษอาหาร ขยะ ของเสียลงในคูคลอง องค์กรท้องถิ่นต้องจัดหาที่ทิ้ง หรือที่ทำลายให้กับชุมชน เสียค่าเก็บขยะทิ้งตามสมควร โดยให้ทดลองทำถ้ามีปัญหาขึ้นมา ประชุมใหม่ จัดประกวดบ้านตัวอย่างให้เป็นรูปธรรม ทำกิจกรรมเก็บขยะแลกรางวัล เช่นหากเก็บได้ 50 ชิ้น มีรางวัลให้คือ แจกไข่ 5 ฟอง หรือว่าเป็นถังขยะก็ได้ จัดงานอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมประจำตำบลขึ้นปีละครั้ง และให้องค์กรท้องถิ่นนำเสนอสิ่งที่เป็นปัญหาของท้องถิ่น แก่ชุมชนอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ชุมชนช่วยกันแก้

2. ด้านการสร้างความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาด้านการศึกษา ต้องแก้ปัญหาทั้งระบบ ทั้งปัญหาที่ผู้ปกครองไม่เชื่อมั่นครูในพื้นที่ ผู้ปกครองต้องดูแลเด็กด้วยหลังจากเลิกเรียนแล้ว ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมให้มากขึ้น โดยครูต้องมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชนทำกิจกรรมกับชุมชนให้มากขึ้น ชุมชนต้องมีส่วนในการกำหนดรูปแบบการเรียนการสอน สถานศึกษาต้องพร้อมที่จะให้ชุมชนหรือองค์กรท้องถิ่นเข้าประเมินผลการเรียนการสอน รับฟังความคิดเห็นของคณะกรรมการการศึกษาของ อาจจัดจ้างครูภายนอกให้มาสอนด้วย พัฒนาอุปกรณ์ที่ทันสมัยมาสอนเด็ก เช่น คอมพิวเตอร์

3. การสร้างความร่วมมือในการแก้ปัญหาสังคม ลดปัญหายาเสพติด และแหล่งอบายมุขในชุมชนซึ่งนอกจากการประสานให้เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองต้องเข้มงวดด้านการปราบปรามแล้ว ยังมีข้อเสนอให้มีการจัดให้มีลานกีฬาทุกหมู่บ้าน โดยเฉพาะในช่วงปิดเทอมนี้ จัดให้มีการจัดกิจกรรมเพื่อไม่ให้เด็กมีเวลาว่างมาก เช่น การจัดการแข่งกีฬา หรือการเรียนดนตรีหรือศิลปะ ให้ความสำคัญกับจุดเล็กก่อน คือ ครอบครัว ใช้สื่อในหมู่บ้านเท่าที่มี ปลุกจิตสำนึกของชุมชนให้เป็นประจำ เช่น หอกระจายข่าว

4. การส่งเสริมการเพิ่มรายได้เพื่อบรรเทาภาระทางเศรษฐกิจของชุมชน ทนายชาว คนในชุมชนอยากให้มีโรงงานแปรรูปผลิตผลทางการเกษตรขนาดเล็กของชุมชน เช่น ทุเรียนประเภทเครื่องแกง การนำมะพร้าวมาผลิตกะทิ นำเงาะมาทำเป็นผลไม้กระป๋อง คนที่ไม่มีงานทำก็จะได้มีงานทำ ไม่ต้องไปทำงานนอกบ้าน นอกจากนี้ หากองค์การบริหารส่วนตำบลจัดตลาดนัดผลไม้ประจำสัปดาห์ภายในตำบล อาจขายในตลาดหรือที่น้ำตกก็จะช่วยในการกระจายผลิตผลทางการเกษตรได้

หมู่บ้านสร้างเสริมตามแนวพระราชดำริสเศรษฐกิจพอเพียง

ในช่วงปี 2550 ชุมชนตำบลทนายชาว ได้เข้าร่วมกิจกรรมกับสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ในโครงการ หมู่บ้านสร้างเสริมตามแนวพระราชดำริสเศรษฐกิจพอเพียง หมู่บ้านควนลังงา จังหวัดปัตตานี กิจกรรมที่ดำเนินการ มีการประชุม อบรม ให้ความรู้ประชาชน โดยผ่านชมรมจักรยานเสือภูเขา สันกาลาศีรีเพื่อสุขภาพ

กลุ่มเป้าหมายที่ได้เข้าร่วมกิจกรรม สมาชิกจักรยานเสือภูเขา ผู้นำชุมชน สมาชิกกลุ่มผลไม้ สมาชิกนวดแผนไทย กลุ่มแม่บ้าน และประชาชนผู้สนใจทั่วไป

กิจกรรมประกอบด้วย การประชุมอบรมแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง/การสร้างเสริมสุขภาพโดยใช้กิจกรรม 6 อ. การประชุมอบรม “*การสาธิตการทำปุ๋ยอินทรีย์/การปลูกผักปลอดสารพิษ*” การประชาสัมพันธ์/ทำแนวทางปฏิบัติของกลุ่มออมทรัพย์ การประกวดบ้านเรือนสะอาด, ปลอดภัย, น่าอยู่ การจัดทำสวนสุขภาพ การอบรมการแปรรูปสมุนไพรเป็นอาหาร/เครื่องดื่ม/ยารักษาโรคฯ และการประกวดสวนสมุนไพรใกล้บ้าน

ในแต่ละกิจกรรมได้รับความร่วมมือจากคณะทำงาน และผู้เข้าร่วมประชุมอบรมเป็นอย่างดี ซึ่งผู้เข้าร่วมสามารถนำความรู้ที่ได้จากการอบรมนำไปปรับใช้ในวิถีประจำวันได้ เพื่อให้ครอบครัว/ชุมชน สามารถพึ่งตนเอง เพื่อให้มีความสุขอย่างยั่งยืน ภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

ผลสำเร็จ/การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นต่อชุมชน

1. ด้านการสร้างความเข้าใจแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงและประยุกต์เข้าสู่วิถีชีวิตชุมชน ผู้เข้าร่วมมีความรู้ความเข้าใจในเรื่อง “แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง” มากขึ้น สามารถนำความรู้ไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน เกิดความเปลี่ยนแปลงในชุมชน โดยทุกครัวเรือนที่เป็นเกษตรกร เน้นการผลิตทางการเกษตรที่พึ่งพาตนเองแบบ “พออยู่พอกิน” ในพื้นที่ตนเอง เป็นการทำเกษตรแบบผสมผสาน (ปลูกพืชผัก ไม้ผล เลี้ยงไก่ ปลา วัว แพะ) มีผลผลิตและอาหารเพื่อการบริโภคที่สะอาด ปลอดภัย จากสารเคมี เกษตรกรหันกลับไปใช้ปุ๋ยอินทรีย์ในการทำเกษตรของตนเอง มีการใช้แรงงานในครอบครัวสม่ำเสมอ เป็นการลดต้นทุนในการผลิต ผลผลิตที่เหลือจากการบริโภค มีการแจกจ่ายญาติมิตรใกล้เคียง และจำหน่ายเพื่อเป็นรายได้ เหลือจากการใช้จ่ายก็เก็บออมไว้กับกลุ่มเงินออมของชุมชน เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มสังฆะ ฯลฯ

2. ด้านการสร้างเสริมสุขภาพด้วยวิถีพอเพียงในระดับครอบครัวชุมชน เพื่อเป็นการป้องกันการเจ็บป่วยของคนในชุมชน พบว่าสมาชิกในหมู่บ้าน/ชุมชน รู้จักเลือกบริโภคอาหารที่มีประโยชน์ หลีกเลี่ยงอาหารที่ไม่ควรบริโภคโดยยึดหลัก “ปลูกทุกอย่างที่กิน กินทุกอย่างที่ปลูก” ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นนำสมุนไพรพื้นบ้านที่มีในครัวเรือน/ชุมชน มาใช้เป็นอาหารหรือยารักษาโรคพื้นฐาน เป็นการดูแลสุขภาพแบบพึ่งพาตนเอง และมีกลุ่ม/เครือข่ายผู้ออกกำลังเพิ่มขึ้น เช่น ชมรมจักรยานเพื่อสุขภาพ มีเครือข่ายผู้ออกกำลังกายด้วยการปั่นจักรยานในทุกกลุ่มอายุ/ทุกเพศ/ทุกหมู่บ้านในตำบล มีชมรมผู้สูงอายุ หมู่ 5 มีเครือข่ายทุกหมู่บ้าน กิจกรรมคือ การออกกำลังกายด้วยมือเปล่าและใช้ไม้พลอง และมีสุขภาพสำหรับคนทุกวัยได้ใช้บริการในชุมชน

3. ด้านสภาพแวดล้อมที่ส่งผลต่อการเสริมสร้างสุขภาพ คนในชุมชนตระหนักและเห็นคุณค่าของการรักษาสิ่งแวดล้อม บ้านเรือนที่อยู่อาศัย เป็นระเบียบ สะอาด ส่งผลให้คนในชุมชนมีสุขภาพกาย-ใจที่ดี มีความภาคภูมิใจในชุมชนของตนเอง

บทสรุป

ณ วันนี้ สุขภาพ ไม่ได้หมายถึง เรื่องโรคภัยไข้เจ็บและการรักษาโรคเท่านั้น แต่สุขภาพหมายถึง การอยู่ร่วมกันของคน ครอบครัว ชุมชน สังคม และสิ่งแวดล้อมอย่างอยู่เย็นเป็นสุข

การสร้างเสริมสุขภาพเป็นกิจกรรมที่ปลูกกระแสความตื่นตัวของคนไทยที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพ ไม่ว่าจะสุขภาพทางกาย ใจ ในระดับตนเอง ครอบครัว ชุมชน โดยผ่านกิจกรรมต่างๆ หลายรูปแบบ เพื่อให้มีร่างกายแข็งแรง (ออกกำลังกาย) บริโภคอาหารที่สะอาดปลอดภัย ปราศจากสารพิษหรือสารเคมีตกค้าง สภาพแวดล้อมที่ดี ไร้มลพิษ สร้างความพอเพียงให้เกิดขึ้นในจิตใจ การมีจิตใจที่แบ่งปัน เอื้ออาทร เป็นพื้นฐานให้เกิดการรวมกลุ่มในสังคม

กิจกรรมโครงการหมู่บ้านสร้างเสริมสุขภาพตามแนวทางพระราชดำรัส เศรษฐกิจพอเพียง บ้านควนลังงา ตำบลทรายขาว อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี เป็นเพียงส่วนหนึ่งของกิจกรรมที่นำไปสู่การสร้างเสริมสุขภาพของคนในชุมชนให้มีสุขภาพดีขึ้นในระดับหนึ่งเท่านั้น ในการทำกิจกรรมพยายามนำปรัชญา “เศรษฐกิจพอเพียง” นำไปปรับใช้กับวิถีชีวิตของคนในชุมชน เกิดจิตสำนึกและปรับทัศนคติสู่การพึ่งตนเอง โดย

1. อยู่อย่างพึ่งตนเองเป็นหลัก ทำอะไรเป็นขั้นตอน รอบคอบ รู้จักตนเอง (รู้จักสภาพปัญหา) พึ่งตนเองให้ได้อย่างยั่งยืน

2. ในด้านการดำรงชีวิต จากการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ คือการพัฒนาที่ยั่งยืน พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ความรู้และเทคโนโลยี ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ครอบคลุมทั้งทางด้านจิตใจ

- การเงินในครัวเรือน โดยสร้างวินัย วางแผนการใช้จ่ายเงินและออมเงิน ส่วนที่เหลือจ่ายไว้กับกลุ่มการเงินของชุมชน คือ กองทุนหมู่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์ฯ
- ลดรายจ่ายในครัวเรือน โดยทำกิจกรรมเพื่อการบริโภคในครัวเรือนเอง คือ ปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์(ปลูกข้าว พืชผักสวนครัว ไม้ผล เลี้ยงโค แพะ ไก่ ปลา ฯลฯ) โดยยึดหลัก *“ปลูกทุกอย่างที่กิน กินทุกอย่างที่ปลูก”*
- ปลูกพืชสมุนไพรที่เป็นทั้งอาหารและยารักษาโรค
- ทำกิจกรรมเพื่อลดต้นทุนการผลิตในอาชีพหลัก เช่น ผลิตปุ๋ยหมักปุ๋ยชีวภาพ ลดการใช้สารเคมีในการเกษตร ที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม

3. การรวมกลุ่มในสังคม *“อยู่ร่วมกันอย่างเอื้ออาทร”* การเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มต่างๆ ในชุมชนเพื่อให้เกิดความสามัคคี การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่ การแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร, ผลิตภัณฑ์ OTOP, แพทย์แผนไทย, ชมรมจักรยานฯ, กลุ่มไม้ผล, กองทุนการเงินในชุมชนฯ

หมายเหตุ * การประชุมเมื่อวันที่ 20-21 กรกฎาคม 2550 มีสมาชิกประกอบด้วย กองทุนสวัสดิการ ต.สะนอ จ.ปัตตานี กองทุนสวัสดิการ จ.สงขลา ชุมชนมีส่วนร่วมจัดการสุขภาพ ต.วังวน เครือข่ายทรัพยากร โครงการพัฒนาชุมชนเป็นสุข ที่ภาคใต้ : ตำบลบ้านเมือง เรียนรู้ดีที่ปักษ์ใต้ เครือข่ายสมัชชาสุขภาพ 3 จังหวัดชายแดนใต้ ได้ข้อสรุปการจัดการสุขภาพระดับชุมชน ดังนี้

- **หลักคิดที่สำคัญ**

1. การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม
2. ค้นหาปัญหา
3. ใช้ภูมิปัญญาเชื่อมกับทรัพยากรท้องถิ่น
4. ใช้ระบบเครือข่าย

- **ความสัมพันธ์**

1. ใช้อสม. เป็นองค์กรหลักประสานเชื่อมโยง
2. ใช้ประเด็นงานในพื้นที่แสดงรูปธรรมการทำงานพัฒนาเป็นหลักสูตร
3. ใช้เวทีการเรียนรู้สร้างความสัมพันธ์
4. เมืองศีร์ษะเกษสร้างฐานความสัมพันธ์
5. ใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัว
6. ความสัมพันธ์เชิงเครือข่าย
7. สร้างทีมงานจากผู้นำชุมชน ท้องถิ่น ผู้นำศาสนา
8. การใช้องค์ความรู้จากการทำงานในพื้นที่
9. มีพื้นที่ทำงานที่ชัดเจน
10. มีกลุ่มองค์กรที่ชัดเจนเป็นรูปธรรม
11. มีหน่วยงาน องค์กรสนับสนุน

- **การขยายผลหรือข้อเสนอ**

1. เคลื่อนงานการจัดการสุขภาพทุกระดับ ตั้งแต่บุคคล รับผิดชอบต่อสังคม การบริโภค ครอบครัว ชุมชนสร้างต้นแบบด้านสุขภาพ
2. สร้างการเรียนรู้ให้เกิดกับตนเองให้มากที่สุด ก่อนที่จะไปขยายผล
3. การสร้างเครือข่ายนอกพื้นที่
4. สร้างบุคคลต้นแบบการดูแลสุขภาพในด้านต่างๆ
5. สร้างต้นแบบของชุมชนในด้านต่างๆแล้วขยายผลไปชุมชนใกล้เคียง
6. จัดงานมหกรรมขยายผลในชุมชนประจำปี
7. เชื่อมเครือข่ายสร้างจิตสำนึกในการดูแลสุขภาพ
8. จัดกองทุนสุขภาพเพื่อชุมชน ให้ความรู้ สนับสนุนกิจกรรมสร้างสุขภาพ
9. ดูแลสุขภาพจิตใจโดยเฉพาะพี่น้องที่ประสบปัญหาความทุกข์ในพื้นที่ 3 จังหวัดและ 4 อำเภอในสงขลา
10. มีการจัดการสวนสมุนไพร ตั้งแต่ระดับครัวเรือน ขยายไปสู่ชุมชน มีการประกวดสวนสมุนไพรระดับชุมชน

- **ความเห็นเพิ่มเติม**

เรื่องของสุขภาพอยู่ที่ตัวเรา แนวโน้มการขยายผล เราอย่าผลักดันไปสู่นโยบาย ในลักษณะที่เป็นไฟไหม้ฟาง ควรให้ความสำคัญกับการผลักดันให้ฝังลึกระดับรากหญ้า (เช่น ผลักดันเรื่องการคุ้มครองผู้บริโภคในพื้นที่ ทำอย่างไรให้ อย.อยู่ในใจคน)

บทที่ 4

การจัดการสุขภาพระดับนโยบาย กรณี แผนสุขภาพจังหวัดสงขลา 2550

5-6 ตุลาคม 2550 ที่ผ่านมา ผู้คนทั่วสงขลาเดินทางมาร่วมงาน ตลาดนัดสร้างสุข คนสงขลา 50 จัดขึ้น ณ โรงแรมราชมั่งคณา พาวี่เลีย่น บีชริสอร์ท ต่อเนื่องถึงลานวัฒนธรรม ถนนชลาทัศน์

งานนี้เป็นส่วนหนึ่งของแผนสุขภาพจังหวัดสงขลาประจำปี 2549-2550 โดยมีการรวมตัวครั้งสำคัญของประเด็นแผนสุขภาพและเครือข่ายสุขภาพทุกมิติ

กิจกรรมประกอบด้วย ปาฐกถา เสวนา การประชุมกลุ่มย่อย ราชรอบด้วย ขบวนการนิทรรศการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากทุกภาคส่วน บริการสุขภาพ การออกธำเน การสาธิต ของสินค้าสุขภาพและผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นจากกลุ่มต่างๆ การแข่งขันปรุงอาหารสุขภาพ การออกกำลังกายแบบโนราบิค พื้นที่กิจกรรมได้เ่งต้นสนธิมหาดทอดยาวไปถึงการแสดงวัฒนธรรม ณ ลานวัฒนธรรม ท่ามบรรยากาศสอดประสานกันอย่างคึกคัก

เป็นอีกวันที่ทุกคนพร้อมใจแต่งชุดเหลืองกันมาอย่างพร้อมเพรียงหลังจากลงทะเบียน และฉายวีซีดี เรื่องแผนสุขภาพสงขลา *“บทเรียนกระบวนการนโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วม”* งานในหึ่งประชุมใหญ่ก็เริ่มต้นด้วยการแสดงชุดโนราตัวอ่อนจากเครือข่ายวัฒนธรรมไซนคาบสมุทรสทิงพระ แล้วเป็นการกล่าวต้อนรับโดยนายสนธิ เตชานันท์ ผู้ว่าราชการจังหวัดสงขลา

นพ.สุภัทร ฮาสุวรรณกิจ ผู้อำนวยการโรงพยาบาลละนะ กล่าวรายงานการจัดโครงการ โดยชี้ให้เห็นว่าการรวมตัวเป็นประชาคมสุขภาพสงขลา เกิดจากการเชื่อมร้อยของประชาคมทุกภาคส่วน ที่เกิดขึ้นได้เพราะสงขลามีจุดแข็งด้านต่างๆ เป็นทุนทางสังคม

นพ.พลเดช ปิ่นประทีป รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงมนุษย์ เดินทางมาเป็นประธานกล่าวเปิดงาน และปาฐกถาพิเศษเรื่องนโยบายสาธารณะกับการสร้างสุขภาพะ

“ผมขอชื่นชมการผนึกกำลังเพื่อสร้างสุขภาพของคนสงขลา จะเป็นประโยชน์ เป็นตัวอย่างให้กับที่อื่นเพื่อเรียนรู้ นำไปประยุกต์ใช้ต่อไป”

นพ.พลเดชกล่าว และว่า ถ้าพูดถึงเรื่องสุขภาพย่อไม่ได้หมายความว่าเพียงแค่เรื่องการแพทย์ โรคภัยไข้เจ็บ แต่เชื่อมโยงไปถึงเรื่องของความสุข ต้องอาศัยการบูรณาการด้านต่างๆ เข้ามา ปัญหาทุกวันนี้คือคนไม่เข้าใจภาวะความสุขว่าเป็นอย่างไร เพราะสนใจแต่เรื่องบริโภคนิยม กระแสแห่งความต้องการไม่สิ้นสุด

ในการปรากฏภาพพิเศษนพ.พลเดช กล่าวว่า นโยบายสุขภาพจะนับเป็น 1 ในนวัตกรรมของประเทศไทย จังหวัดสงขลาเป็นพื้นที่มีทุนทางสังคม ทุนทางปัญญา ส่งต่อกันมาวันที่เห็นได้ชัดและนับเป็นนวัตกรรมชิ้นโบว์แดง คือ กลุ่มลัจจะออมทรัพย์ ที่มีผู้นำคนสำคัญ ไม่ว่า ครูชบ น้าลักษ์ ลุงอัมพร เป็นต้น กลุ่มลัจจะออมทรัพย์ ที่ริเริ่มมาจากจุดเล็กๆเหล่านี้ขยายตัวไปทั่วประเทศอย่างรวดเร็ว มองว่าชุมชนลัจจะออมทรัพย์เป็นชุมชนเชิงยุทธศาสตร์ ถ้าสังคมไทยต้องการให้ชุมชนเข้มแข็งพื้นที่อย่างรวดเร็วต้องเริ่มที่เรื่องนี้

สำหรับสุขภาพะ เป็นนวัตกรรมอีกชิ้นหนึ่ง ถ้ามองกลุ่มลัจจะออมทรัพย์ เป็นหน่วยย่อยระดับชุมชน แต่สุขภาพะเป็นการร่วมกันทำของสังคมขนาดใหญ่ เป็นเรื่องที่ยาก แต่ที่ยากนั้นคนสงขลาแสดงให้เห็นว่าทำได้

“ผมจึงจะจับตามองแผนสุขภาพะนี้ ว่าสำเร็จแค่ไหน เหมือนกลุ่มลัจจะออมทรัพย์ที่ทำสำเร็จแล้ว”

นพ.พลเดชยังได้กล่าวถึงการพัฒนาของสังคมไทย 4 ยุค อันประกอบด้วย

1. ยุคที่เชื่อว่า ประชาชน จน โง่ เจ็บ แนวคิดจึงอยู่ที่การเข้าไปช่วยเหลือประชาชน การพัฒนาจึงผูกอยู่กับการสังคมสงเคราะห์ การประชาสงเคราะห์
2. ยุคที่ยังมองประชาชน จน โง่ เจ็บ แต่แทนที่จะให้อย่างเดียวยังสอนวิธีการทำ อย่างเช่น สอนการจับปลา สอนการปลูกข้าว เป็นต้น
3. ยุคที่พบว่าแท้จริงประชาชน ไม่จน ไม่โง่ ไม่เจ็บ เพียงแต่ขาดโอกาส ถ้ามีโอกาสจะไปแก้ปัญหาต่างๆได้เองจึงเป็นยุคที่หันมาเน้นการจัดกระบวนการเรียนรู้ แลกเปลี่ยน ทำให้เกิดการรวมตัวของกลุ่มต่างๆ ให้ประชาชนจัดการเรียนรู้
4. ยุคที่เชื่อว่าประชาชน ไม่จน ไม่โง่ ไม่เจ็บ และขาดโอกาส แต่การจัดการเรียนรู้เพียงอย่างเดียวไม่พอ ต้องอาศัยนโยบายสาธารณะหนุนเสริมด้วย

“ท่านทั้งหลายกำลังบุกเบิกอยู่ในยุคที่ 4 เพื่อทำให้เป็นความจริงในระดับชาติพูดถึงนโยบายสาธารณะมากมาย มีแต่ประเด็น แต่ไม่มีพื้นที่ทดลอง แต่ชาวสงขลา กำลังนำเอาเรื่องนี้มาโลดแล่นสู่ชีวิตจริง ผมจึงอยากให้กำลังใจ”

นพ.พลเดชกล่าวถึงการเกิดขึ้นของสงขลาสร้างสุข และยังคงกล่าวถึงกระบวนการที่ทำให้สังคมเข้มแข็งว่า นโยบายสาธารณะเป็นส่วนที่มีความสำคัญ โดยเฉพาะแนวคิดประชาธิปไตยแบบใหม่ที่มีการพูดกันในประเทศอเมริกาโดยสถาบันแห่งหนึ่ง ที่เน้นความสมดุลสองประการระหว่าง แผนงานโครงการสาธารณะกับการเสวนาสาธารณะ ซึ่งเป็นลักษณะที่สร้างการปรึกษาหารือระหว่างประชาชน เป็นประชาธิปไตยเชิงปรึกษาหารือ ซึ่งสำคัญกว่าแบบเลือกตัวแทน

องค์ประกอบของชุมชนเข้มแข็ง มี 3 องค์ประกอบ ในความเห็นของ นพ.พลเดช กล่าวคือ 1.ต้องมีพลเมืองที่มีความรับผิดชอบ บอกได้ว่าปัญหาของตัวเองคืออะไร จะแก้แบบไหน 2.ต้องมีชุมชนรับผิดชอบ รวมตัวกันเป็นกลุ่มชุมชน และ 3.ต้องมีสถาบันที่ผูกพันกับปัญหาของสังคม รู้ร้อนรู้หนาวไปปัญหาของสังคม

หลังการปฏิรูปการ นพ.พลเดช ร่วมเป็นสักขีพยานกับตัวแทนภาคประชาชน ในฐานะประธานกรรมการบริหารเครือข่ายสร้างสุขภาพจังหวัดสงขลา คือ นายลักข์ หนูประดิษฐ์ และ ภาควิชาการคือ ผศ.ดร.พงศ์เทพ สุธีรวิฑู ในการ ร่วมลงนาม ข้อตกลงความร่วมมือ (MOU) แผนสุขภาพตำบล 9 ตำบล (จากทั้งหมด 16 ตำบล) ได้แก่ 1.ต.บ้านใหม่ 2.อ.ระโนด 3.ต.คลองรี 4.อ.สทิงพระ 5.ต.คูขุด 6.อ.สทิงพระ 7.ต.ชะแล้ 8.อ.สิงหนคร 9.ต.กระแสดินธุ์ 10.ต.กระแสดินธุ์ 11.ต.แม่ทอม 12.บางกล่ำ 13.ต.รัตภูมิ 14.อ.ควนเนียง 15.ต.พิงิจิตร 16.อ.นาหม่อม 17.ต.คลองทราย 18.อ.นาทวี

การลงนาม MOU ครั้งนี้นับว่า เป็นไฮไลต์อย่างหนึ่งของงานนี้ เพื่อเป็นการขับเคลื่อนแผนสุขภาพระดับตำบลสู่การเป็นตำบลสร้างสุข โดยใช้ตำบลที่มีความเข้มแข็งในเรื่องนี้แล้วมาเป็นตัวนำร่อง มุ่งหวังที่จะผลักดันให้แผนสุขภาพระดับตำบล มีกองทุนสุขภาพระดับตำบล และทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วม ซึ่งมีแผนที่จะขยายพื้นที่ออกไป แต่เน้นคุณภาพเป็นหลัก

ซึ่งหากย้อนทบทวนแผนสุขภาพในรอบปีที่ผ่านมาจะพบว่าได้กำหนด วิสัยทัศน์ไว้ดังนี้ “เป็นหน่วยประสานงานด้านสุขภาพระดับพื้นที่ทำงานเชื่อมโยงเครือข่ายด้านสุขภาพระดับชุมชนจนถึงระดับชาติ ด้วยระบบการจัดการความรู้ท้องถิ่น ภายใต้การทำงานแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายพันธมิตรด้านสุขภาพจังหวัดสงขลา เพื่อบรรลุภาพสะท้อนสุขภาพของคนสงขลาที่คงความเป็นชุมชนสุขภาพในวิถีชีวิต อย่างเป็นธรรมชาติและยั่งยืน”

จุดหมาย คนสงขลาดีสุขภาพดีทั้งมิติทางกาย จิต สังคม และปัญญา

เป้าหมาย เกิดความร่วมมือของภาคีต่างๆอันนำไปสู่การปรับระบบสุขภาพของจังหวัด สงขลาและกระตุ้นหนุนเสริมให้เกิดกิจกรรมสร้างเสริมสุขภาพในพื้นที่

ปรัชญา ปรัชญานำทางในการจัดทำแผนสุขภาพจังหวัดสงขลา คือ การเข้าใจ เข้าถึง และพัฒนา โดยใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง และ รากฐานธรรมะในทุกศาสนา ภายใต้บริบทที่ สอดคล้องกับวิถีวัฒนธรรมของพื้นที่

“แผนสุขภาพเกิดขึ้นจากความร่วมมือขององค์การบริหารส่วนจังหวัด สงขลา จังหวัดสงขลา สาธารณสุขจังหวัดสงขลา สถาบันวิจัยระบบสุขภาพภาคใต้ สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ ร่วมกันจัดทำแผนสุขภาพจังหวัดสงขลาขึ้นเพื่อเป็นแนวทางการประสานความร่วมมือ กำหนดยุทธศาสตร์การทำงาน และหลอมรวมภาคีมาร่วมกันขับเคลื่อนงานสร้างสุขภาพในระดับจังหวัด”

ในส่วนหลักคิดในการดำเนินงาน นพ.สุภัทรรักษา ฮาสุวรรณกิจ ได้สรุปสาระไว้ดังนี้

1. ปรับกระบวนทัศน์เรื่องสุขภาพ ไม่ใช่เป็นเพียงเรื่องสาธารณสุข ไม่ได้เป็นหน้าที่ของบุคลากรทางการแพทย์เท่านั้น แต่เป็นเรื่องสุขภาพ เป็นเรื่องคุณภาพชีวิต ในมิติทั้งกาย จิต สังคม จิตวิญญาณ และ ปัญญา โดยครอบคลุมไม่เพียงเฉพาะปัจเจกบุคคล แต่ครอบคลุมไปถึงครอบครัว ชุมชน และสาธารณะ การดำเนินงาน เพื่อนำไปสู่สุขภาพะ จึงเป็นบทบาทของทุกคน ทุกภาคี ทุกหน่วยงาน

2. เติบโตต่อยอดจากรากฐานของตน จังหวะก้าวใหญ่ในอดีตที่ผ่านมาในการขับเคลื่อนเรื่องสุขภาพในจังหวัดสงขลา ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญและสงอนิสต์แรงกระเพื่อมเชิงบวกมาถึงปัจจุบัน ได้แก่ 1.การขับเคลื่อนของสงขลาประชาคมมาอย่างต่อเนื่อง 2.การเกิดขึ้นของประชาคมสุขภาพสงขลา 3.การสัญจรเพื่อรับฟังเสียงสะท้อนจากประชาชนของคณะกรรมการหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้าจังหวัดสงขลาครบทั้ง 16 อำเภอ 4.สมัชชาสุขภาพกับการขับเคลื่อนประเด็นระดับรากหญ้าอย่างต่อเนื่อง 5.การที่รัฐบาลประกาศยุทธศาสตร์เมืองไทยสุขภาพดี (Healthy Thailand) ในปี พ.ศ.2548-2550 และโครงการอาหารปลอดภัย (Food Safety) 6.องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดสงขลาได้เห็นความสำคัญในการสร้างสุขภาพให้กับประชาชน 7.ในมิติด้านวิชาการ จังหวัดสงขลามีสถานีวิจัยระบบสุขภาพภาคใต้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (สวรส.ภาคใต้ มอ.) เป็นองค์กรหลักในการขับเคลื่อนประเด็นด้านสุขภาพผ่านงานวิชาการและงานวิจัย 8.การผลักดันโครงการสร้างสุขภาพผ่านเครือข่ายสร้างเสริมสุขภาพจังหวัดสงขลาหรือ Node สสส. 9.การมีต้นทุนองค์กรกลุ่ม ชมรม สร้างเสริมสุขภาพในพื้นที่จำนวนมาก

3. จัดองค์ประกอบที่เหมาะสมผลักดันนโยบายสาธารณะ

- องค์ประกอบภาควิชาการ ได้แก่ การใช้กระบวนการจัดการความรู้ ใช้ปัญญาในกระบวนการนโยบายตั้งแต่ขั้นตอนการก่อตัวของนโยบาย ขั้นตอนการตัดสินใจเลือกนโยบาย ขั้นตอนการแปลงนโยบายไปสู่การปฏิบัติ ขั้นตอนการประเมินผล และขั้นตอนการปรับเปลี่ยนนโยบาย

- องค์ประกอบภาคประชาสังคม ได้แก่ การขับเคลื่อนของทุกภาคในสังคม กระบวนการมีส่วนร่วมทั้งจากรัฐ เอกชน ประชาสังคม ในลักษณะต่างๆ โดยเฉพาะการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ

- องค์ประกอบภาครัฐและการเมืองขณะที่โครงสร้างของสังคมไทยเป็นสังคมอำนาจและสังคมอุปถัมภ์ และรัฐมีอำนาจมากกว่าประชาชน การขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะจำเป็นต้องทำให้องค์ประกอบภาครัฐและการเมืองเข้ามาเรียนรู้กระบวนการนโยบายสาธารณะในรูปแบบที่ต่างจากกระบวนการสร้างนโยบายแบบเดิม

4. ขับเคลื่อนสังคมด้วยพลัง INN

I คือ Individual หรือพลังแห่งความเป็นปัจเจกชน ที่ทุกคนมีพลังของสองมือที่สามารถสร้างสรรค์ที่ติงามเพื่อเปลี่ยนโลกรอบๆตัวเราให้เหลือเพียงด้านดีด้านเดียวได้ ซึ่งในจังหวัดสงขลามีปัจเจกชนที่มีความรู้ความเข้าใจต่อปัญหาสังคมจำนวนมาก

N คือ Node หรือการรวมตัวเป็นกลุ่มชมรม องค์กรอาสาต่างๆ ที่มีวัตถุประสงค์ร่วมกันที่จะสร้างสังคมที่ดีกว่าในมิติด้านต่างๆ ตามที่ตนเองถนัด ให้เกิดเป็นหน่ออ่อนแห่งความดีงามที่พร้อมจะผุดขึ้นทั่วทุกพื้นที่ในสังคม จะช่วยให้เกิดกัลยาณมิตรและพลังในการทำสิ่งดี ให้สังคมมากขึ้น อย่างต่อเนื่อง สะสมองค์ความรู้

ประสบการณ์ มุมมองต่อการแก้ปัญหา ลงทำงานจริงต่อประเด็นที่สนใจ ด้วยหัวใจของจิตใจอาสาสมัคร

N คือ Network หรือหากมีการรวมตัวเป็นเครือข่ายของหน่ออ่อนแห่งการทำความดีทั่วไปในสังคม เชื่อมต่อระหว่างกลุ่ม นำพลังแห่งเครือข่ายไปขับเคลื่อนให้เกิดนโยบายสาธารณะที่ดี สร้างวัฒนธรรมค่านิยมใหม่ในสังคมที่เหมาะสม สร้างบทบาทชายแห่งมนุษยธรรมรองรับผู้ที่ด้อยโอกาสหรือยากลำบากกว่าความเป็นเครือข่ายจะเป็นพลังแนวราบที่ยืดหยุ่นแต่ทรงพลังไม่ติดกรอบแห่งอำนาจเช่นพรรคการเมือง ไม่ติดกรอบของระเบียบและสายการบังคับบัญชาเช่นระบบราชการ ไม่ติดกรอบแห่งผลประโยชน์เช่นองค์กรทางธุรกิจ เป็นพลังที่พร้อมรวมตัวอย่างเหนียวแน่น หรือแยกกันสร้างสรรค์ตามแต่สถานการณ์จะเรียกร้อง

5. สิบสี่ประเด็นหลักเพื่อสุขภาวะคนสงขลา

ประเด็นหลักที่มีความสำคัญสูงและเป็นที่สนใจของภาคส่วนต่างๆ ในการขับเคลื่อนได้ มีทั้งสิ้น 4 กลุ่มเนื้อหา รวม 14 ประเด็น ได้แก่

1. กลุ่มเนื้อหาด้านการจัดระบบบริการสุขภาพ ซึ่งมี 3 ประเด็นย่อยคือ

- ประเด็นการจัดระบบบริการสุขภาพของสถานบริการและหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า
- ประเด็นกองทุนชุมชนหรือกองทุนออมทรัพย์ที่เอื้อต่อการสร้างสุขภาพ
- ประเด็นบทบาท อสม.กับการสร้างเสริมสุขภาพ

2. กลุ่มเนื้อหาด้านการสร้างเสริมสุขภาพตามกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งมี 5 ประเด็นย่อยคือ

- ประเด็นการส่งเสริมสุขภาพเด็กและเยาวชน
- ประเด็นการดูแลผู้พิการและผู้ด้อยโอกาส
- ประเด็นสุขภาพวัยแรงงาน: แรงงานนอกระบบ
- ประเด็นการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ
- ประเด็นการส่งเสริมสุขภาพผู้บริโภคร

3. กลุ่มเนื้อหาด้านปัญหาสุขภาพที่เป็นประเด็นเฉพาะ ซึ่งมี 4 ประเด็นย่อยคือ

- ประเด็นเกษตรเพื่อสุขภาพ และอาหารปลอดภัย
- ประเด็นการป้องกันและลดอุบัติเหตุการจราจร
- ประเด็นการสร้างสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อสุขภาวะ
- ประเด็นวัฒนธรรมกับการสร้างสุขภาพ

4. กลุ่มกลไกการบริหารจัดการและการหนุนเสริม ซึ่งมี 2 ประเด็นย่อยคือ

- ประเด็นการจัดการข้อมูลข่าวสารและความรู้ด้านสุขภาพ
- ประเด็นการสื่อสารสาธารณะเพื่อสุขภาพ

กลยุทธ์ในการดำเนินงาน

1. สร้างความเข้าใจในการทำงาน ด้วยการจัดประชุมคณะกรรมการ เพื่อเตรียมการจัดทำแผนสุขภาพจังหวัดสงขลา จัดอบรมผู้ที่ไปเป็นวิทยากรแกนนำที่จะเป็นวิทยากรกระบวนการในการระดมความคิดเห็นในการสัมมนาทำแผนสุขภาพ 4 กลุ่มประเด็น

2. สร้างการมีส่วนร่วม รวบรวมข้อมูล วิเคราะห์สถานการณ์ ค้นหาคณะทำงาน และร่วมร่างยุทธศาสตร์ ด้วยการจัดประชุมร่างแผนที่สุขภาพ (mapping) 4 กลุ่มเนื้อหา 14 ประเด็นย่อย แล้วประชุมร่างแผนสุขภาพ 4 กลุ่มประเด็น ประชุมแกนนำของ 4 กลุ่มประเด็น เพื่อรวบรวมและบูรณาการแผนย่อยให้เป็นร่างแผนสุขภาพจังหวัดสงขลา

3. ขยายผลสู่สาธารณะ จัดประชุมใหญ่ เพื่อนำเสนอแผนสุขภาพจังหวัดสงขลาฉบับร่างและเปิดรับฟังข้อเสนอแนะ หลังจากนั้นจัดประชุมคณะกรรมการเพื่อนำข้อเสนอแนะไปปรับปรุงให้ได้แผนสุขภาพจังหวัดสงขลาฉบับสมบูรณ์ และเพื่อให้มีการนำแผนไปสู่การปฏิบัติ ได้มีข้อตกลงความร่วมมือในการสร้างสุขภาพจังหวัดสงขลา ระหว่าง องค์การบริหารส่วนจังหวัด จังหวัดสงขลา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์และเครือข่ายสร้างเสริมสุขภาพจังหวัดสงขลา

4. นำแผนสุขภาพเสนอโครงการให้กับองค์กรสนับสนุนงบประมาณนำแผนไปให้ภาคีเชิงประเด็นปฏิบัติการ

5. แลกเปลี่ยนเรียนรู้ สร้างการทำงานในลักษณะเครือข่าย มีการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีการบูรณาการงานระหว่างประเด็น และร่วมกันผลักดันงานเชิงนโยบายอย่างต่อเนื่อง

6. สรุปบทเรียนและจัดงานตลาดนัดสร้างสุขประจำปี นำเสนอผลการทำงานของภาคีแผนสุขภาพ 14 ประเด็น และมีกระบวนการสัมมนาระดับจังหวัดร่วมกันผลักดันเชิงนโยบาย

ผลการดำเนินงานโดยสรุปของแผนสุขภาพจังหวัดสงขลา

1. ประเด็นจัดการระบบบริการสุขภาพและหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า

- สร้างความรู้ความเข้าใจต่อหลักประกันสุขภาพและการสร้างสุขภาพแก่ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนสถานการณ์กองทุนสุขภาพระดับพื้นที่ 7 อบต. นำร่อง แลกเปลี่ยนเรียนรู้สถานการณ์การดำเนินงานกองทุนสุขภาพระดับพื้นที่ เกิดรูปแบบการรวมตัวกันของเครือข่ายอบต. เพื่อร่วมกันขับเคลื่อนหลักประกันสุขภาพภาคประชาชน

นอกจากนี้ยังเกิดการประสานงานกับภาคีที่เกี่ยวข้องเพื่อหาทิศทางในการสนับสนุนและการทำงานร่วมกัน ร่วมกันกับเครือข่ายแรงงานนอกระบบ จ.สงขลา ศูนย์ประสานงานหลักประกันสุขภาพภาคประชาชนจังหวัดสงขลา และวิทยากรแกนนำกองทุนสุขภาพระดับตำบล จ.สงขลา โดยทำความเข้าใจต่อแผนหลักประกันสุขภาพฯ มีการวางแผนงานร่วมกัน และการหนุนเสริมกันในแต่ละส่วน

- สนับสนุนและเสริมศักยภาพศูนย์ประสานงานหลักประกันสุขภาพประชาชนในจังหวัดสงขลา มีเวทีวิเคราะห์ข้อมูลสถานการณ์เพื่อการเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง ภาคีประกอบไปด้วยศูนย์ประสานงานหลักประกันสุขภาพ กองทุนสุขภาพในระดับตำบล เครือข่ายแรงงานนอกระบบ จนเกิดการทำงานร่วมกันและหนุนเสริมกันเพื่อเสริมสร้างเครือข่ายหลักประกันสุขภาพภาคประชาชนจังหวัดสงขลา และเกิดการวางแผนงานและจุดปฏิบัติการร่วมกันระหว่างศูนย์ประสานงานและเครือข่ายแรงงานนอกระบบ

2. จัดสวัสดิการชุมชนโดยกองทุนชุมชน

- สร้างช่องทางประสานความร่วมมือหลายภาคส่วน จากกรณีวิเคราะห์โครงสร้าง และบทบาทโครงการ พบว่า มีการดำเนินการในรูปคณะกรรมการกลางภาคประชาชน คณะกรรมการอำนวยการโครงการฯ ที่เลือกจากคณะกรรมการกลางเป็นผู้รับผิดชอบขับเคลื่อนโครงการ นอกจากนี้ยังมีคณะกรรมการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจังหวัดสงขลา (ผู้ว่าราชการแต่งตั้ง) เป็นภาคี และมีคณะกรรมการปฏิบัติการประจำโซน 4 โซน ซึ่งประกอบด้วยภาคี ทั้ง 3 คือ ภาควิชาการ ภาครัฐ และภาคประชาชน ซึ่งรับผิดชอบในการปฏิบัติการในพื้นที่

- การค้นหาและสร้างต้นแบบพัฒนา การค้นหาช่องทางเปลี่ยนแปลงวิธีคิดทุนนิยมสู่ความพอเพียง การสร้างกระบวนการบูรณาการเรียนรู้โดยใช้กิจกรรมวิจัยพัฒนา โดยนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มาเป็นเงื่อนไขปฏิบัติการสู่ความอยู่เย็นเป็นสุขตามแนวคิดสุขภาพองค์รวม มาเสริมความเข้มแข็งให้กับชุมชน โดยวิธีการบูรณาการความรู้ความคิด-แนวปฏิบัติพัฒนาาร่วมกันระหว่างภาคี โดยผ่านหลักสูตรการวิจัยชุมชนและการจัดการชุมชนเพื่อสร้างความพร้อมก่อนลงปฏิบัติการจริงในพื้นที่ ทบทวนความรู้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ประชุมภาควิชาการ ภาคราชการ ร่วมกับภาคประชาชน และสร้างเครื่องมือในการทำงานในโครงการนำสู่การจัดศูนย์เรียนรู้ครบวงจรขึ้นในชุมชนที่มีความพร้อม มีการประชุมผู้เกี่ยวข้องในโครงการทั้ง 3 ภาคี จากทุกโซน เพื่อเรียนรู้จากทฤษฎีปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติจริงในพื้นที่ และทำแผนปฏิบัติการในพื้นที่ โดยเลือกกิจกรรมที่มีอยู่ และเป็นกิจกรรมพัฒนาตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในพื้นที่ 16 ชุมชน (16 อำเภอ) เพื่อนำมาถ่ายทอดความรู้ และต่อยอดการพัฒนาต่อไป

3. ส่งเสริมสุขภาพ อสม.

- ยกระดับการทำงานของอสม.ทำงานในรูปแบบโครงสร้างของสมาคม มีการเสริมศักยภาพอสม.อย่างเป็นระบบจนสามารถเป็นแกนประสานพันธมิตรในพื้นที่ทำงานร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลในลักษณะหุ้นส่วนความร่วมมือ สร้างสุขภาพเมืองไทยแข็งแรงแรงตำบลต้นแบบ (6 อ.) ทำแผนสุขภาพตามแนวทางของสาธารณสุขนำร่อง 16 ตำบลใน 16 อำเภอ

4. ส่งเสริมสุขภาพเด็กและเยาวชน

- **สร้างเวทีถอดบทเรียนและรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับเด็กและเยาวชน** ในลักษณะฟอรัมเสวนา เอื้อให้กลุ่มองค์กร/หน่วยงาน/บุคคล ที่เคยเข้าร่วมกิจกรรม เวทีเสวนานี้ได้มีโอกาสของการทำความรู้จักกัน ในแง่ ใคร ทำอะไร ที่ไหน อย่างไร ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการประสานความสัมพันธ์ไปสู่การทำงานแบบเครือข่ายต่อไป

- **เรียนรู้เรื่องเพศศึกษาและทักษะชีวิต** ประสานโรงเรียน ประสานเครือข่ายพลังเทียน เขตพื้นที่การศึกษาสงขลา 2 คือโรงเรียนหาดใหญ่วิทยาลัย เพื่อการประสานโรงเรียนในเครือข่ายจำนวน 10 โรงเรียน กิจกรรมอบรมการใช้หลักสูตรเพศศึกษาครูแกนนำ ให้ความรู้ในการจัดกระบวนการเรียนรู้เพศศึกษาที่จะนำไปใช้ในห้องเรียน ทำให้ผู้เข้ารับอบรม เกิดทักษะการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพศศึกษามีมากขึ้น

- **สร้างกิจกรรมทางเลือกนอกห้องเรียน** จัดกิจกรรมเรียนรู้ด้านวัฒนธรรม เช่น ตามรอยน้ำตาลโตนด ชมสถาปัตยกรรมวัดท้ายยอ ภาพเขียนที่วัดมัจฉิมาวาส (วัดกลาง) การจัดตลาดนัดกิจกรรมเด็ก ลักษณะกิจกรรม เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้วิถีชีวิตของภูมินิเวศลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา โดยรับสมัครเด็กและผู้ปกครองที่สนใจเข้าร่วมกิจกรรมผ่านการประชาสัมพันธ์ทางสื่อวิทยุ และการชักชวนเด็กในเครือข่ายที่สนใจ แล้วลงไปยังพื้นที่ที่มีวิถีชีวิตในการผลิต สถานที่จริง เพื่อดูสภาพและศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นจากผู้ที่มีประสบการณ์จริง และส่งสมภูมิปัญญามาอย่างยาวนานได้ถ่ายทอดเรื่องราวให้เด็กๆ และผู้สนใจได้รับรู้ ผ่านการบอกเล่าและปฏิบัติลงมือทำด้วยตัวเอง

- **ลดปัจจัยเสี่ยงต่อพฤติกรรมบริโภคในวัยเด็ก** เฝ้าระวังติดตามพฤติกรรมการกินของเด็กเล็ก ในศูนย์เด็กเล็กโดยการสร้างเครื่องมือเฝ้าระวังการกินและการดูแลสุขภาพช่องปากของเด็ก เพื่อให้ผู้ปกครองบันทึก สัมมนาสถานการณ์ปัญหาและโรคที่เกิดจากการกินของเด็กเล็ก ให้ความรู้การดูแลช่องปากและฝึกแปรงฟันที่ถูกวิธี มีการสัมมนาสถานการณ์ปัญหาและโรคที่เกิดจากการกินของเด็กเล็ก เน้นกิจกรรมให้ผู้ปกครอง แม่ค้า ชุมชนตระหนักถึงพิษภัยของขนมเด็กมากยิ่งขึ้น และเรียนรู้การวิเคราะห์ผลลากของอาหารเครื่องดื่ม ผลปรากฏว่า แม่ค้าและผู้ปกครองปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการซื้อ/จำหน่ายขนมลงลดและสนใจสุขภาพฟันของเด็กมากขึ้น ทราบวิธีการแปรงฟันที่ถูกวิธี ทั้งยังเกิดความตระหนักเรื่องการเลือกซื้อขนมให้เด็ก

5. ส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ

- **เสริมศักยภาพผู้สูงอายุ** ด้วยการอบรมเพิ่มพูนทักษะความรู้ในการดูแลสุขภาพกาย สุขภาพจิต ฝึกปฏิบัติธรรม มีการเยี่ยมและอบรมให้ความรู้ผู้สูงอายุในพื้นที่อำเภอต่างๆ

- **เยี่ยมเยียนและช่วยเหลือสมาชิกผู้สูงอายุที่ยากไร้ 16 อำเภอ** รับประทานปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุในแต่ละท้องถิ่น
- **สังสรรค์ผู้สูงอายุประจำปี** สร้างความรักความสามัคคีในหมู่ผู้สูงอายุ และคืนคุณค่าให้กับผู้สูงอายุในฐานะคลังปัญญาของชุมชน ร่วมพระราชพิธีเฉลิมพระเกียรติวันพ่อแห่งชาติและทัศนศึกษาของแกนนำชมรมผู้สูงอายุ ร่วมพระราชพิธีเฉลิมพระเกียรติวันแม่แห่งชาติและทัศนศึกษาของแกนนำชมรมผู้สูงอายุ

6. ส่งเสริมสุขภาพวัยแรงงาน : แรงงานนอกระบบ

• **สร้างความเข้มแข็งของกลไกการทำงานสร้างเสริมสุขภาพและพัฒนาคุณภาพชีวิตแรงงานนอกระบบระดับพื้นที่** ด้วยการสร้างและพัฒนาความเข้มแข็งของกลไกการทำงานระดับพื้นที่ (ตำบล) รวบรวมสถานการณ์ปัญหาสุขภาพ ความปลอดภัยในการทำงาน และร่วมหาวิธีเพื่อการทำงานร่วมกันของกลุ่มอาชีพ และภาคีในชุมชน ผลที่ได้ : กลุ่มอาชีพ เช่น กลุ่มกรรณก กลุ่มท่ากะสามะพร้าว มีความรู้ในการป้องกันตนเองเบื้องต้น และพบแนวทางสร้างเสริมสุขภาพในเรื่องของความรู้ ความเข้าใจ ด้านความเสี่ยงจากการทำงาน วิธีการป้องกัน และการติดตามการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในการทำงาน

• **เกิดแผนสร้างเสริมสุขภาพในพื้นที่ 3 พื้นที่** คือ ต.กระแสดินธุ์ ต.คลองเปี้ยะ ต.สิงหนคร บทเรียนที่ได้จากการทำงานสร้างเสริมสุขภาพของแรงงานนอกระบบระดับพื้นที่ของกลุ่มอาชีพ นำไปสู่การยกระดับการทำงานสร้างเสริมสุขภาพของ คปก.ในแต่ละพื้นที่ จุดเด่นของการทำงานแต่ละพื้นที่ เช่น พื้นที่ต.กระแสดินธุ์ เกิดแนวคิดชุมชนปลอดภัย ต.คลองเปี้ยะ เกิดรูปธรรมการใช้เทคโนโลยีสะอาดในการทำงาน ต.คลองรี เกิดกองทุนสวัสดิการชุมชนที่องค์กรท้องถิ่นให้การสนับสนุน และรูปแบบการติดตามการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการทำงานที่ปลอดภัย ต.รัถภูมิ เกิดการปรับสภาพการทำงานที่เหมาะสม

• **การเพิ่มแนวคิดเรื่องอาชีวอนามัยในกองทุนสุขภาพท้องถิ่นสำหรับกลุ่มอาชีพเสี่ยงในชุมชนให้กับ อบต.๑** จัดเวทีสร้างความรู้ ความเข้าใจต่อแนวคิดกองทุนสุขภาพท้องถิ่นและเรียนรู้ตัวอย่างการทำงานร่วมของอบต. กับภาคีอื่น ๆ ในชุมชนเรื่องการส่งเสริมป้องกันสุขภาพ ผลที่ได้เป็นการเตรียมความพร้อมด้านแนวคิดกองทุนสุขภาพท้องถิ่น

7. เกษตรและอาหารที่เอื้อต่อสุขภาพ

• **การสร้างผู้นำเกษตรวิถีธรรม-วิถีไท** มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างคณะทำงานประเด็นและคณะทำงานกลาง ในรายละเอียดการดำเนินกิจกรรมโดยภาพ รวมของแผนสุขภาพจังหวัดสงขลา และเป็นสื่อกลางเชื่อมโยงเครือข่ายย่อยในจังหวัด ให้มาทำกิจกรรมสร้างเสริมสุขภาพร่วมกัน

● **จัดการศึกษาดูงานด้วยการลงเยี่ยมแปลงเกษตรกรในจังหวัดสงขลา**
การเยี่ยมชมโซนเหนือ ณ แปลงแดงโม คาบสมุทรสทิงพระ ณ กลุ่มคนรักขีโหนด โซนตกที่เขาพระ ห้วยโธน โซนเหนือที่อำเภอนาทวีสนับสนุนเกษตรกรต้นแบบในด้าน การตลาด การให้กำลังใจ และกระตุ้นให้เกษตรกรอื่นในพื้นที่เห็นความสำคัญ ในการผลิตเกษตรแบบไร้สารเคมี จัดพร้อมกับทัวร์สุขภาพที่มีเครือข่ายผู้บริโภครายการพ.หาดใหญ่ กลุ่มชาวบ้าน โรงเรียน และเครือข่ายเกษตรกรกลุ่มต่างๆในพื้นที่ จังหวัดสงขลา เช่น เกษตรกร อ. รัตภูมิ อ. นาทวี อ. สทิงพระ อ.ควนเนียง มาพบ ผู้ผลิตได้เกิดความมั่นใจในแนวทางการผลิต เรียนรู้ในเรื่องเทคนิคการปลูก สูตรน้ำหมักที่ใช้วัตถุดิบในท้องถิ่น การแลกเปลี่ยนความรู้ ภูมิปัญญาในการจัดการเกษตรไร้สารเคมีในพื้นที่ต่างๆ ผู้ผลิตและผู้บริโภคได้มีกิจกรรมซื้อขายแลกเปลี่ยนผลผลิต เกิดกิจกรรมต่อเนื่องในพื้นที่ โดยทางโรงเรียนบ้านสุหรั่ง เครือข่ายเกษตรกรในตำบล ตลิ่งชัน องค์การบริหารส่วนตำบลตลิ่งชัน ระดมแนวทางส่งเสริมการเกษตรไร้สาร ในพื้นที่

● **การสนับสนุนตลาดและอาหารที่เอื้อต่อสุขภาพ** ค้นหาแนวทาง ร่วมกันในการทำตลาดกลางระดับจังหวัด รับทราบนโยบาย แนวทางดำเนินงานของ รพ. หาดใหญ่ และสหกรณ์บริการสุขภาพ ในเรื่องมาตรฐานการผลิต กลไกการตรวจสอบ ผลผลิต การจัดการความรู้ให้ผู้บริโภค เกิดความร่วมมือในการรับรองมาตรฐาน สินค้าโดยเครือข่ายเกษตรวิถีธรรมชาติ

● **สนับสนุนกิจกรรมเกษตรใน 3 โซน** ได้แก่ เกษตรกรโซนสทิงพระ มีการทำนารวม ฟินนาร้างมาใช้ประโยชน์ มีการร่วมมือร่วมแรงสร้างความสามัคคีและความเข้มแข็งให้กับกลุ่มเกษตรกร โซนเหนือมีการรวมตัวกันเรียนรู้การทำปุ๋ยหมัก

8. กิจกรรมป้องกันและลดอุบัติเหตุจากการจราจร

● **มีการประสานการทำงานร่วมกับคณะทำงานลดอุบัติเหตุระดับจังหวัด** นำเสนอผลการดำเนินงาน และเสนอเรื่องพิจารณาการจัดโครงสร้างการปฏิบัติงานและการดำเนินงาน จนมีการทบทวนคณะทำงาน ที่มีการปรับเปลี่ยนบุคคล แต่ยังคงให้คณะทำงานเร่งรัดเป็นคณะทำงานป้องกันแก้ไขปัญหาอุบัติเหตุจราจรของจังหวัดต่อไป

● **รณรงค์การสวมใส่หมวกกันน็อกเด็กในโรงเรียน** รณรงค์สร้างจิตสำนึก ประกอบด้วย การสาธิตเครื่องมือ ตรวจวัดปริมาณแอลกอฮอล์ เครื่องตรวจจับความเร็ว การบรรยาย ชีวิตที่ยังเหลือของเหยื่อเมาแล้วขับ และการตอบคำถาม ชิงหมวกนิรภัย

● **ประชุมเชิงปฏิบัติการ นักเรียน และนักจัดรายการวิทยุชุมชนเขต อ.เมือง จ.สงขลา** พร้อมสนับสนุนสปอร์ตวิทยุรณรงค์ลดอุบัติเหตุ 10 ตัว ผลการอบรมสามารถขยายผลจากการประชุมเชิงปฏิบัติการ ผู้การเป็นนักจัดรายการวิทยุ ในสถานวิทยุชุมชน ได้เป็นอย่างดี

● **การประกวดองค์การบริหารส่วนตำบล** ที่มีผลงานในเชิงการแก้ปัญหาและป้องกันการเกิดอุบัติเหตุในจังหวัดสงขลา

9. จัดการสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อสุขภาพ

- **สนับสนุนการจัดทำแผนแม่บทของกลุ่มน้ำภูมิ** ผ่านกิจกรรมอนุรักษ์ป่าต้นน้ำและพันธุ์พืชกลุ่มน้ำภูมิ ดำรวจข้อมูล ตรวจสอบคล่องภูมิ ร่วมกันกำหนดเป้าหมายวัตถุประสงค์ในสำรวจ มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้สถานการณ์คลองฯเบื้องต้น ตั้งแต่ต้นน้ำ-กลางน้ำ-ปลายน้ำ ค้นพบข้อจำกัด ความพร้อม ตลอดจนศักยภาพในการทำงานจนได้ฐานข้อมูลทรัพยากรตลอดสายน้ำ เช่น สภาพปัญหาและข้อเท็จจริง ข้อมูลพันธุ์ไม้พันธุ์พืช คุณภาพน้ำ วิถีชีวิต การใช้ประโยชน์จากคลอง ชุดความรู้ต่างๆ มีการนำฐานข้อมูลเดิมมาเชื่อมต่อ ทำให้มองเห็นภาพรวมในการฟื้นฟูและพัฒนาสายน้ำอย่างเป็นระบบ และเกิดการบูรณาการงบประมาณและการทำงานร่วมกันของเครือข่ายฯในพื้นที่ร่วมกันทำงาน มีการประสานงานกันมากขึ้น เกิดการบริหารจัดการทุนที่มีอยู่ในพื้นที่ร่วมกัน ในนาม “เครือข่ายอนุรักษ์และพัฒนาลุ่มน้ำรัตนคูมี้”

- **อนุรักษ์ป่าต้นน้ำเขาแก้ว** ดำรวจเขาแก้ว บริเวณน้ำตกโตนลุงไซ-ต้นน้ำห้วยซึ้งอ่อน-ลำค่อมฯ ค่าย 02, น้ำตกโตนหมากลิ้ง-หน้าหลากแก้ว-ยอดเขาแก้ว ทำให้ทุกภาคส่วนร่วมกำหนดแนวทางในการสำรวจป่าต้นน้ำ พันธุ์พืชและแหล่งท่องเที่ยวเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับสภาพป่าต้นน้ำ สภาพภูมิประเทศร่วมกัน ได้ฐานข้อมูลทรัพยากรป่าเขาแก้ว เช่น ข้อมูลเส้นทาง ข้อมูลพันธุ์ไม้ พันธุ์พืชท้องถิ่น พันธุ์พืชสมุนไพร ระบบนิเวศน์ แหล่งท่องเที่ยว มุมมองใหม่ๆ

- **เกิดการจัดการสิ่งแวดล้อมระดับชุมชน** ลุ่มน้ำคาบสมุทรมุขตึงพระ มีกิจกรรมการสร้างพลังงานแก๊สชีวภาพเพื่อสุขภาพในตำบลกระแสดินธุ์ “การผลิตก๊าซเพื่อใช้ในครัวเรือน” แก้ปัญหากลิ่นเหม็นจากขี้หมูขี้วัวรวมกันในชุมชน

- **จัดทำหลักสูตรสิ่งแวดล้อมที่สอดคล้องกับท้องถิ่น** ต่อยอดจากหลักสูตรสาระท้องถิ่นวิชาชีพคลองอยู่ตะเภาของกลุ่มน้ำคลองอยู่ตะเภา มีกิจกรรมค่ายเครือข่ายต้นกล้าเพื่อการอนุรักษ์คลองอยู่ตะเภา มีสมาชิกมาจากนักเรียนและครูในเครือข่ายโรงเรียนรักษ์คลองอยู่ตะเภา เรียนรู้กระบวนการวางแผนการทำงานร่วมกันของเครือข่ายเยาวชนต้นกล้าความรู้ในการดูแลและเฝ้าระวังคลองอยู่ตะเภา รับองค์ความรู้จากปราชญ์ชุมชน ทักษะกระบวนการด้านการตรวจวัดคุณภาพน้ำ, การตรวจวัดคุณภาพอากาศ, การคิดแยกขยะโดยการลงมือปฏิบัติจริง ทั้งการแยกขยะรีไซเคิล และขยะใบไม้เพื่อนำไปทำปุ๋ยหมักชีวภาพ ทักษะปฏิบัติงานภูมิปัญญาท้องถิ่นเชิงวัฒนธรรม เช่น มโนราห์ เพลงเรือแหลมโพธิ์ ได้ทักษะกระบวนการจัดค่ายโดยเยาวชนและเพื่อเยาวชน นับเป็นค่ายแรกที่ทีมเครือข่ายเยาวชนต้นกล้าเพื่อการอนุรักษ์คลองอยู่ตะเภาได้ศึกษาการทำงานและการวางแผนแบบมีส่วนร่วมกันจริงๆระหว่างเยาวชนตลอดเครือข่ายทุกโซนคลองอยู่ตะเภาโดยมีครูเครือข่ายคอยหนุนเสริมอยู่ห่างๆได้กลุ่มแกนนำเยาวชนที่เรียกตนเองว่า “เครือข่ายเยาวชนต้นกล้าเพื่อการอนุรักษ์คลองอยู่ตะเภา”

- **หลักสูตรท้องถิ่นลุ่มน้ำนันทับ** สร้างกระบวนการเรียนรู้กับเยาวชนเพื่อศึกษาความเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมของคลองนันทับ อนุรักษ์พันธุ์พืช กล้วยไม้ท้องถิ่น

10. วัฒนธรรมที่เอื้อต่อการสร้างสุขภาพ

- **ฟื้นฟูวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการสร้างสุขภาพตามวิถีของชุมชน** จัดค่ายรักษานอราตัวอ่อนเพื่อสุขภาพ มีการสอนทำพื้นฐาน ทำพิธีไหว้ครูโนรา รำถวายครู ผึกทำตัวอ่อนทำนั่ง ทำยืน และทำนอน ทำให้นักเรียนและอสรม.ได้ฝึกและเรียนรู้ทำโนราพื้นฐาน ผึกคัตตัว แขน ขา ทำนั่ง ทำยืน และทำนอน ซึ่งเป็นพื้นฐานของทำโนราตัวอ่อนในการส่งเสริมสุขภาพ นอกจากนี้ทางคณะดำเนินงานได้จัดทำวีดีโอบันทึกภาพการสอนทำโนราตัวอ่อนใช้เป็นข้อมูลและเป็นแบบฉบับในการสอนทำโนราตัวอ่อนเพื่อเผยแพร่ให้กับโรงเรียนหรือผู้สนใจทั่วไปที่จะศึกษาเรื่องโนราตัวอ่อนต่อไป

- **เรียนรู้เกี่ยวกับความเชื่อเรื่องแม่ย่านางและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับเรือ** โดยมีนักเรียนจากโรงเรียนลุ่มน้ำคลองบางกล้า จำนวน 13 โรงเรียน จาก 2 อำเภอ จัดฝึกซ้อมฝึพาย จัดอาสาสมัครกำจัดวัชพืชกีดขวางทางน้ำ ให้ความรู้ 3 เรื่อง คือ 1.ประวัติความเป็นมาของแม่ย่านาง 2.ความเชื่อเรื่องแม่ย่านางและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับเรือ 3.วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับแม่ย่านาง ด้านอาหาร ด้านสังคมสัมพันธ์ ด้านจริยธรรม ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้รับความรู้เรื่องเกี่ยวกับประวัติความเชื่อเรื่องแม่ย่านาง และพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับเรือ ฝึพายเรือทั้ง 3 ลำได้เรียนรู้ถึงเทคนิคการพายเรืออย่างถูกวิธีจากวิทยากร ทำให้ฝึพายได้รับการพัฒนาขึ้นกว่าเดิม ทั้งด้านพลังกำลังและด้านเทคนิควิธีพายเรือ มีการจัดอาสาสมัครเยาวชนครั้งละ 10 คน ดำเนินการกำจัดวัชพืชที่อยู่ในคลองบางกล้า ทำให้วัชพืชน้ำและขยะในคลองบางกล้าน้อยลง น้ำในคลองบางกล้าสะอาดขึ้นกว่าเดิม

- **สร้างความภาคภูมิใจให้ชุมชนด้วยพิธีภัณฑ์ชุมชนคลองแห** คณะทำงานและประชมแกนนำชุมชนได้อาศัยวัดเป็นศูนย์รวมจิตใจประสานการทำงานร่วมกับภาคีพัฒนาทุกภาคส่วน ทั้งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เทศบาล แกนนำชุมชน ปรีภษาหรือถึงความต้องการของชุมชนและวางแนวทางดำเนินงานเพื่อจัดทำพิธีภัณฑ์ชุมชนวัดคลองแห ให้เป็นพิธีภัณฑ์มีชีวิต มีประชาชนให้ความสนใจในการจัดตั้งพิธีภัณฑ์ชุมชนของวัดคลองแห มีการบริจาควัตถุโบราณและสิ่งของต่างๆ เป็นจำนวนมาก ทั้งในชุมชนและต่างจังหวัด นอกจากนี้ทางวัดยังได้จัดกิจกรรมสาธิตถึงวิถีชีวิตของชุมชนในอดีตร่วมกับกิจกรรมวันสำคัญทางศาสนาที่ทางวัดได้จัดขึ้น เช่น มีการกวนข้าวยาคุนวันมาฆบูชาชุมชนต่างๆ กิจกรรมรับเทียนมา กิจกรรมวันว่าง กิจกรรมย้อนตำนานคนคลองแหสาธิตย้อนรอยวิถีชีวิตของชุมชนในอดีต ไม่ว่าจะการเล่น การค้าขาย สีนคำอุปโลก บริโภคแบบดั้งเดิม ในส่วนของการจัดพิธีภัณฑ์ที่แสดงวัตถุโบราณนั้น ทางสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสงขลา ร่วมกับพิธีภัณฑ์สถานแห่งชาติจังหวัดสงขลา และหอจดหมายเหตุแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติ ได้เข้ามาให้คำแนะนำและให้ความรู้กับทางคณะทำงานของวัดเพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินงานต่อไป

11. การคุ้มครองสุขภาพผู้บริโภค

• **แผนงานการสร้างความเข้มแข็งผู้บริโภค** กลุ่ม องค์กรผู้บริโภค ในการพิทักษ์สิทธิผู้บริโภค ได้จัดตั้งกลุ่มชื่อ “กลุ่มพิทักษ์สิทธิคุ้มครองผู้บริโภค บ้านพรุ” เกิดการรวมกลุ่มของผู้บริโภคในเขตเทศบาลเมือง บ้านพรุ อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ปัญหาการบริโภคของชุมชนร่วมกัน ของสมาชิก ดำเนินการทำแบบสำรวจเก็บข้อมูลเรื่องสินค้าไฟฟ้า หาแนวทางการแก้ไข ปัญหา/แผนงานการแก้ไข

• **สนับสนุนกิจกรรมเพื่อการคุ้มครองผู้บริโภค** ในชุมชนและโรงเรียน ประสานงานกับอาจารย์ที่ปรึกษาชมรมคุ้มครองผู้บริโภคโรงเรียนพระตงประธานศิรีวัฒน์ เกิดการวางแผนและการสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมเพื่อสนับสนุนกลุ่มผู้บริโภคใน ชุมชนบ้านพรุ และเกิดการประสานงานกับอาจารย์ที่ปรึกษาจัดทำหลักสูตรบริโภคศึกษา เพื่อทำความเข้าใจร่วมกันเกี่ยวกับแผนสุขภาพและการสนับสนุนกิจกรรมคุ้มครองผู้ บริโภคในโรงเรียนพระตงประธานศิรีวัฒน์

• **เชื่อมประสานภาคในพื้นที่** ประชุมร่วมกับผู้ประสานงานเภสัชกร ประจำโรงพยาบาลเครือข่าย ออย.น้อย โชนบก วางแนวทางในการสนับสนุนกิจกรรม ออย.น้อยในโรงเรียน เกิดการประสานงานกับผู้ประสานงานเครือข่าย ออย.น้อย โชน บก เพื่อปรึกษาทิศทางในการหนุนเสริมการดำเนินงานของเครือข่าย ออย.น้อยโชนบก

• **“สภาผู้บริโภค”** นำเสนอปัญหาผู้บริโภค เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระหว่างกลุ่มผู้บริโภค ได้ประเด็นผู้บริโภคในจังหวัดสงขลาสนใจ ทั้งประเด็น อาหารปลอดภัย ปัญหาสาธารณสุขบริโภค สินค้า ลัญญา และบริการ

12. ประเด็นสื่อสารสาธารณะเพื่อสุขภาพ

• **สร้างการเรียนรู้ ผ่านช่องทางการประชาสัมพันธ์กิจกรรมของแผน สุขภาพผ่านสื่อต่างๆ** ได้แก่ หนังสือพิมพ์ท้องถิ่นและส่วนกลาง เครือข่ายวิทยุ ท้องถิ่น/วิทยุชุมชน (ถ่ายทอดสดกิจกรรม และทำสื่อบันทึก) กำหนดผังรายการให้กับภาคี เครือข่าย 14 ประเด็นเข้าไปร่วมดำเนินรายการสถานีวิทยุ FM.101.00 MHz มีการถ่ายทอดสดกิจกรรม ทำสื่อบันทึกสั้นๆ บริหารจัดการดูแลและปรับปรุงระบบ เว็บไซต์ www.songkhlahealth.org เปิดฟอรัมย่อยให้กับภาคี 14 ประเด็น SMS ทางมือถือ ให้กับสมาชิก

• **ความร่วมมือในการเผยแพร่กิจกรรมของคณะทำงานแผนสุขภาพ 14 เครือข่าย** มีการประชุมร่วมกัน 1 ครั้ง กำหนดผังรายการให้กับภาคีเครือข่าย 14 ประเด็นเข้าไปร่วมดำเนินรายการสถานีวิทยุ FM.101.00 MHz เกิดสถานี วิทยุเพื่อสุขภาพ และได้ดำเนินการจัดรายการวิทยุร่วมกัน

• **เกิดการขยายเครือข่ายสื่อสุขภาพภาคประชาชนในจังหวัดสงขลา** ได้แก่การสนับสนุนให้เกิดเครือข่ายวิทยุชุมชนเพื่อสุขภาพจังหวัดสงขลา

ช่วงท้ายของงานในวันสุดท้าย หลังการแสดงศิลปะของเยาวชนจากบ้าน
สุเหร่า ต.ป่าชิง อ.จะนะ ศิลปะการแสดงพื้นบ้านในมิติทางสุขภาพที่กำลังสูญหาย
ถึงเวลาที่ นพ.สุภัทร ฮาสุวรรณกิจ ทีมกลางของแผนสุขภาพจังหวัดสงขลา ได้นำเสนอ
ผลการขับเคลื่อนแผนสุขภาพจังหวัดสงขลาปี 2550 และข้อเสนอในเชิงนโยบาย
โดยสรุปการประชุมกลุ่มย่อยของประเด็นต่างๆ

บางส่วนของข้อเสนอแนะและแนวทางการพัฒนา

• จัดการระบบบริการสุขภาพและหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า

ให้ขยายบัตรประกันสุขภาพให้ความครอบคลุมการมีหลักประกันใน
กลุ่มย้ายถิ่น เช่น นักเรียน แรงงานรับจ้าง คนไทยที่ไม่มีเลขประชาชน
13 หลัก

• ส่งเสริมสุขภาพเด็กและเยาวชน

1. ให้ทุกหน่วยงานมีนโยบายและแผนงานด้านเด็กโดยคำนึงถึงสิทธิ
เด็ก และเกิดเครือข่ายบูรณาการด้านการแก้ปัญหาและสร้าง
กิจกรรมทางเลือกสำหรับเด็ก ระดับจังหวัด
2. โรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ ควรให้มีการทำงานเชิงบูรณาการ มีความ
ต่อเนื่อง โดยหลายๆกิจกรรมมาประสานงาน จัดลำดับความสำคัญ
และนำไปสู่สาระ หลักสูตรท้องถิ่น
3. ประสานงานร่วมกันระหว่างสสจ.และเครือข่ายสื่อสารสาธารณะ
มีการจัดอบรมเด็กและเยาวชน แล้วขยายผลไปยังวิทยุชุมชน
4. ควรมีมาตรการเตือนภัยหรือควบคุมการนำขนมถุงมาจำหน่ายให้
กับเด็กเล็ก และควรสร้างทางเลือกให้มีการบริโภคขนมไทยมากขึ้น

• ส่งเสริมสุขภาพวัยแรงงาน : แรงงานนอกระบบ

1. นำนวัตกรรม CT (เทคโนโลยีสะอาด) ที่ทำร่วมกับกลุ่มน้ำยาง
นำไปขยายผล
2. จัดทำมาตรฐานจู้รับซื้อน้ำยางที่ปลอดภัยและมาตรฐานการบริหาร
จัดการกลุ่มรับซื้อน้ำยาง โดยทำร่วมกับสกย. นักวิชาการ
3. สกย.ร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลในพื้นที่มีกลุ่มรับซื้อน้ำยาง
เผยแพร่ สนับสนุนให้มีการนำมาตรฐานดังกล่าวไปปฏิบัติ

• เกษตรและอาหารที่เอื้อต่อสุขภาพ

1. ขยายผลอาหารเพื่อสุขภาพไปถึงร้านอาหาร โรงพยาบาล โรงเรียน
และโรงแรม ได้ร่วมเป็นตลาดรองรับผลผลิตไร้สารพิษเพื่อสร้าง
สุขภาพที่ดี
2. ให้มีภัตตาคารหรือร้านอาหาร ที่ให้บริการอาหารสุขภาพ โดยทาง
การช่วยลดภาษีให้กับผู้ประกอบการเหล่านี้

3. ขยะทั่วสกลา เป็นขยะอินทรีย์มากกว่า 40% มีบทเรียนจากชุมชนที่นำขยะอินทรีย์มาแปรรูปเพื่อสร้างมูลค่า เช่น ทำเป็นน้ำยาล้างจาน น้ำยาซักผ้า น้ำยาล้างรถ เป็นต้น ส่วนราชการและภาคประชาชนควรร่วมกันขยายผลนำขยะอินทรีย์ดังกล่าวมาใช้ประโยชน์อย่างจริงจัง
  4. ให้โรงเรียนมีส่วนร่วมขยายผลการทำเกษตรและอาหารที่เอื้อต่อสุขภาพด้วยการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อสอนเด็กในชุมชน
- **จัดการสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อสุขภาพ**
    1. นำนวัตกรรมการแก้ปัญหาหมอกพิษด้วยการสร้างบ่อแก๊สชีวภาพ ที่ ต.กระแสดินธุ์ไปขยายผล
    2. ให้ผู้บริหารหรือฝ่ายนโยบายการศึกษาสนับสนุนครูแกนนำในการนำหลักสูตรท้องถิ่นของกลุ่มน้ำคลองอุต๊ะเกาและคลองนาทับไปสู่การปฏิบัติมากขึ้น
    3. จัดโคเวตพิเศษให้กับเยาวชนแกนนำที่มีจิตสาธารณะร่วมแก้ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมหรืออื่น ๆ ในการเข้าสู่สถาบันการศึกษาตั้งแต่ระดับมัธยมต้นถึงปริญญาตรี
    4. จัดสัมมนาปฏิบัติการก่อนถึงปีงบประมาณ หาพื้นที่บูรณาการที่จะทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานและภาคประชาชน
    5. ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าหรือพันธุ์พืชสมุนไพรท้องถิ่นที่มีค่าและหาได้ยาก
  - **วัฒนธรรมที่เอื้อต่อการสร้างสุขภาพ**
    1. ขอเวลาช่อง 11 เปิดทางให้หนังตะลุง ลิเกฮูลู โนรา การแสดงของวัฒนธรรมชุมชนมีชั่วโมงแสดง
    2. ส่งเสริมให้มีการทำงานพัฒนาในลักษณะวัด-บ้าน-โรงเรียน-หน่วยงาน นำวิถีวัฒนธรรมมาเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนา
    3. หน่วยงานวิชาการในพื้นที่ควรมีการวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้ของวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างเป็นระบบและจริงจัง

นพ.สุภัทร เห็นว่าแผนสุขภาพ ต้องร่วมคิดร่วมทำใน 4 ภาคส่วน คือ ราชการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ประชาคม และนักวิชาการ ซึ่งยอมรับว่ายังไม่ถึงเป้าหมาย โดย ส่วนของประชาคม และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้ความร่วมมือพอควร แต่ส่วนอื่นยังต้องใช้ความพยายามโดยเฉพาะภาคราชการ

“ปัญหาหลักยังเป็นเรื่องการขับเคลื่อนร่วมกับภาครัฐ โดย สสจ.เป็นแกนระยะยาว น่าจะมีการพัฒนาองค์รกลางในการเชื่อมร้อยประสานการขับเคลื่อนในปี พ.ศ.2551 เราตั้งเป้าให้เป็นปีแห่งการบูรณาการ และประสานพลังขับเคลื่อน 4 ภาคส่วนดังกล่าว”

การวิพากษ์แผนสุขภาพจังหวัดสงขลา โดย นพ.บัญชา พงษ์พานิช จาก สสส. ได้กล่าวถึงหลักโลกเรื่องการสร้างสุขว่าองค์ประกอบสำคัญ อยู่ที่การสร้าง นโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพ การสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมที่เอื้อกับสุขภาพ การสร้าง เสริมความเข้มแข็งในชุมชน การพัฒนาทักษะส่วนบุคคลทางสุขภาพ และ การปรับเปลี่ยนบริการด้านสุขภาพ

“ในแผนสุขภาพจังหวัด ส่วนตัวผมนับถือที่คนสงขลาทำเรื่องนี้ขึ้นมาได้ ถือว่าน่ายกย่องไปแล้ว”

นพ.บัญชายังได้นำคำกล่าวของพระอาจารย์พุทธทาสภิกขุมากล่าวว่ามนุษย์ กำลังเข้าใจผิดเรื่องสุขภาพ เพราะไปสนใจแต่เรื่องทางกาย ..ขณะที่ตัวเขาเองก็เห็น สอดคล้องกันว่า สุขภาพอยู่ที่ กาย ใจ สังคม ปัญญา ซึ่ง ทั้ง 4 อย่างนี้จะต้องมีความสมดุลกัน

“ในความเป็นผม หัวใจของมนน่าจะอยู่ที่รู้ถูกต้อง ขอเสนอว่าการขับเคลื่อนทางสุขภาพ ต้องขับเคลื่อนเรื่องใจ และสติปัญญาให้มาก ไม่เช่นนั้นจะเปลี่ยนไม่ได้เลย การไฝ่ฝันให้มีความสุข กรณีการหันไปพึ่งจากคามรามเทพ เป็นกรณีหนึ่งที่เป็นตัวอย่างของความเข้าใจผิด ผมเห็นว่ามุสลิมยังมีความเข้มแข็งตามหลักศาสนา แต่ชาวพุทธค่อนข้างมีปัญหา ละเลยคำสอน”

นายชัยพร จันทร์หอม จากจังหวัดตรัง ที่ได้มาร่วมสังเกตการณ์งานครั้งนี้เห็นว่า ถ้าภาครัฐและประชาชนมาเป็นหุ้นส่วนของโครงสร้างนี้ จะทำให้มีชีวิตมากขึ้น อยากรมองว่าแผนสุขภาพสงขลาเป็นสี่คราม เป็นสี่แห่งความหวัง หลังจากสี่กาภิ พยายามทำมานานแต่ไม่สำเร็จ

นายสนธิ เตชานันท์ ผู้ว่าราชการจังหวัดสงขลา กล่าวปิดท้ายงานเห็นความ สำคัญของปัญหาสุขภาพของประชาชน และพร้อมจะประสานกับหน่วยราชการ ส่วนต่างๆ ยังมองถึงประชาคมว่าคือจุดเริ่มต้นในการสร้างความแข็งแกร่งของ ประชาธิปไตย หมายถึงการรับฟังความคิดเห็น ไม่เอาความคิดของตนเองมาเป็นตัว ตั้งเพียงอย่างเดียว นั่นคือจิตวิญญาณประชาธิปไตยที่แท้จริง มีความหวังในชีวิตได้จริง

“การทำแผนสุขภาพสงขลาถือว่า เป็นการลงมือปฏิบัติจริง ในชีวิตราชการ ผมมีแต่การทดลอง สาธิต น่ายกย่อง อันนี้คือทำจริงเสียที่ ผมมีความหวังมาก ถ้าทำได้ อย่างนี้ถือว่าแต่จังหวัดสงขลา ระดับประเทศก็ไปได้ เวลาที่ผ่านมาไม่สูญเปล่าแน่นอน สังคมจะขับเคลื่อนไป ถ้าคนคิดและทำอย่างนี้มากขึ้น”

บทที่ 5

การจัดการสุขภาพชุมชน ในพื้นที่ได้รับผลกระทบในเชิงนโยบาย

แนวทางสร้างสุขของคนเขาพระและคนลุ่มน้ำคลองภูมิ

เขาพระเป็นชุมชนป่าต้นน้ำของกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ซึ่งถือเป็นผืนป่าที่สำคัญของอำเภอรัตภูมิ พื้นที่ป่าจังหวัดสงขลาเริ่มลดลงจากกิจกรรมต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการบุกเบิกพื้นที่ป่าเพื่อการเกษตรหรือนโยบายภาครัฐ ซึ่งส่งผลให้วิถีชีวิตชุมชนเริ่มเปลี่ยนไป เมื่อสภาพความสมบูรณ์ของป่าเริ่มเสื่อมโทรม ผู้คนไม่สามารถดำรงชีวิตเหมือนบรรพบุรุษ ที่สามารถอาศัยอยู่ได้โดยผืนน้ำผืนป่า ผู้คนในยุคนี้จึงต้องออกจากหมู่บ้าน เพื่อให้ชีวิตมีความสมบูรณ์มากขึ้น การดิ้นรนของผู้คนเริ่มทวีความรุนแรงมากขึ้น เนื่องจากผู้คนไม่สามารถหาเลี้ยงชีพได้เพียงพอเพราะกิจกรรมของชาวบ้านและหน่วยงาน ที่กระทำเพียงเพื่อให้ตัวเองได้รับประโยชน์ แต่ไม่ได้คำนึงถึงผลกระทบที่จะตามมา หากป่าต้นน้ำถูกทำลายระบบนิเวศในจังหวัดสงขลาจะเสียความสมดุล เนื่องจากระบบนิเวศของพื้นที่จังหวัดสงขลาประกอบไปด้วยป่าต้นน้ำ พื้นที่นา และพื้นที่ทะเล หากพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งของระบบนิเวศถูกทำลายลงไปอย่างมากจนเสียสมดุล แน่นนอนว่าย่อมส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศและท้ายที่สุดจะส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตผู้คน

ชุมชนเขาพระถือว่าเป็นชุมชนที่มีวิถีชีวิตพึ่งพาป่าอยู่มาก แต่ยังไม่มีการจัดการพื้นที่ที่ชัดเจนการใช้ประโยชน์จากป่าไม่จะเป็นเพื่อสร้างรายได้ให้กับครอบครัว และเพื่อประทังชีวิต เช่น การหาน้ำผึ้ง เก็บเห็ด หาหน่อไม้ และการนำผลไม้ป่า เช่น จำปอโหระ มะไฟกา ลูกหมี ลูกทองบั้ง คนในชุมชนรู้ว่าสามารถเข้าไปเก็บเกี่ยวได้ บางคนสามารถอาศัยผลผลิตจากป่า เป็นการสร้างรายได้หลักให้กับครอบครัว แต่ก็ยังมีบางคนที่ไม่เคารพกฎกติกาของป่าโดยมีวิธีการเก็บเกี่ยวที่เป็นการทำลาย คนเหล่านี้จะไม่คำนึงถึงการที่จะได้มาของผลผลิตจากป่าว่าจะต้องใช้เวลากี่เดือนกี่ปีถึงจะสามารถให้ผลผลิตได้ คนเหล่านี้จะใช้วิธีการทำลายป่าคือการตัดต้นไม้เพื่อเก็บเกี่ยวผล เช่น

เมื่อเข้าป่าแล้วไปเจอต้นเหียง หรือทองบึ้ง จะโค่นต้นด้วยเพื่อเอาผลผลิต สำหรับในด้านการจัดการเรื่องป่านั้น ยังไม่มีการจัดการพื้นที่ที่ชัดเจนระหว่างพื้นที่ทำกินกับแนวเขตป่า ทำให้เกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องและชาวบ้านที่อยู่ในพื้นที่

จากสถานการณ์ปัจจุบันชุมชนบ้านคลองลำแขงและชุมชนบ้านคลองลำซัน (คลองหิน) กำลังได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อน/อ่างเก็บน้ำ ซึ่งถือเป็นภัยคุกคามที่เดินทางเข้ามาสู่ชุมชนอย่างชนิดตั้งตัวแทบไม่ทัน เพื่อต้องการดึงน้ำจากชุมชนไปใช้ในเขตนิกมอุตสาหกรรมที่ฉลุง และใช้เป็นน้ำต้นทุนในเขตฝายท่าชะมวง โครงการอ่างเก็บน้ำคลองลำแขงและอ่างเก็บน้ำคลองลำซัน (คลองหิน) นั้น เป็นโครงการที่ดำเนินการภายใต้กรอบคิดที่รับเอามาจากตะวันตก โดยรัฐไทยมิได้คำนึงถึงรูปแบบการจัดการทรัพยากรดิน น้ำ ป่าที่เหมาะสมกับวิถีชีวิต ภูมิปัญญา วัฒนธรรมและประเพณีของคนไทยแต่ละท้องถิ่น รวมทั้งไม่ได้สรุปบทเรียนการดำเนินการโครงการที่ดำเนินการผิดพลาด ตั้งแต่ครั้งอดีต เพราะการดำเนินโครงการสร้างเขื่อนหรืออ่างเก็บน้ำนั้นได้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชน ทำลายวัฒนธรรม ทำลายสายใยชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนลงจำนวนมาก

โครงการอ่างเก็บน้ำคลองลำแขงและอ่างเก็บน้ำคลองลำซัน (คลองหิน) ก็จะเป็นอีกโครงการหนึ่งที่จะส่งผลกระทบต่อชุมชนในแบบเดิมๆ เกิดความผิดพลาดซ้ำแล้วซ้ำเล่าไม่เพียงแต่ผลกระทบจากนโยบายการจัดการน้ำในรูปแบบการสร้างเขื่อนเท่านั้น แต่ชุมชนยังจะได้รับผลกระทบต่อเนื่องและเป็นผลกระทบลูกโซ่จากนโยบายอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งได้แก่นโยบายการจัดการป่าไม้ที่ดิน เนื่องจากการประกาศพื้นที่ป่าอนุรักษ์ซ้อนทับที่ดินทำกินของชุมชนทำให้ชุมชนถูกรีดรอนสิทธิที่พึงมีพึงได้ในการเข้าไปทำประโยชน์ในที่ดินของตนเอง และอาจเป็นข้ออ้างที่ถือว่าเป็นจุดอ่อนของคนในชุมชนคือ การเข้าไปอยู่อาศัยและทำกินในพื้นที่เขตป่าอนุรักษ์ โดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอาจดำเนินการไล่หรือชาวบ้านออกเพื่อสร้างความชอบธรรม ในขณะที่เดียวกันก็ยังไม่มีความชัดเจน ในพื้นที่ซ้อนทับระหว่างพื้นที่ป่าอนุรักษ์และพื้นที่ทำกินของคนในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นทางกฎหมายหรือในทางปฏิบัติ ผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นอีกอย่างหนึ่งคือนโยบายป่าไม้แผนใหม่ ที่เป็นการอาศัยโครงสร้างอำนาจการจัดการป่าโดยหน่วยงานหรือเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง โดยชุมชนไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการแต่อย่างใด และนโยบายป่าไม้แผนใหม่ ที่ไม่ได้ดำเนินการแก้ไขปัญหาหรือกรณีพิพาทที่เคยเกิดขึ้นหรืออาจเกิดขึ้นระหว่างเจ้าหน้าที่ป่าไม้และชาวบ้านที่อาศัยในเขตป่า แต่่นโยบายดังกล่าวอาจถึงขั้นไล่คนออกจากป่า เนื่องจากแนวคิดในการเพิ่มพื้นที่ป่าของภาครัฐ

บนพื้นฐานแนวความคิดเชื่อว่าคนกับป่าต้องแยกกันอยู่ ป่าถึงจะอยู่รอด ซึ่งเป็นแนวคิดที่สวนทางกันอย่างสิ้นเชิงกับแนวความคิดของชุมชน เพราะคนในชุมชนมีแนวความคิดว่าคนกับป่าอยู่ร่วมกันได้ กฎหมายหรือนโยบายอื่นๆ ก็มีส่วนเกี่ยวข้องกับชุมชน เช่น นโยบายของกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางที่ยังไม่เอื้อต่อแนวคิดและการจัดการดิน ในด้านการปลูกเสริมไม้อย่างอื่นหรือการปลูกผสมผสานมากนัก นอกจากนี้ในด้านการส่งเสริมการตลาด ละ เลิกการใช้สารเคมีก็ยังมีไม่มากนัก หรือการให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย หรือให้ชุมชนสามารถดำเนินการในด้านการจัดการดิน และน้ำ ได้เองโดยสำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางให้การสนับสนุนในด้านวิชาการและงบประมาณ

สืบเนื่องจากปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อในชุมชน ทำให้ชุมชนเริ่มหาทางออก โดยสร้างรูปธรรมการจัดการ ทรัพยากรดิน น้ำ ป่า โดยกระบวนการมีส่วนร่วม และทำให้เกิดการยอมรับกับคนในชุมชน โดยอาศัยภูมิปัญญา ประเพณีวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนเอง การสร้างภาคีความร่วมมือและการขยายแนวคิดด้านการจัดการทรัพยากร ไปยังพื้นที่ต้นน้ำในหมู่บ้านอื่น ชุมชนกลางน้ำ และชุมชนปลายน้ำ ตลอดจนลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เพื่อสร้างชุมชนต้นแบบ ลุ่มน้ำต้นแบบ และเพื่อให้ความสัมพันธ์ของผู้คน ประเพณีวัฒนธรรมอันดี หรือแม้แต่วิถีชีวิตระหว่างคนกับป่าอยู่คู่กันอย่างยั่งยืน

การพึ่งตนเองของชุมชนเพื่อความอยู่รอดบนวิถีความพอเพียง และเคารพธรรมชาติ

ในการดำเนินกิจกรรมเพื่อคัดค้านการสร้างอ่างเก็บน้ำคลองลำแขงและคลองลำชันนั้น ชุมชนได้มีบทเรียนร่วมกันว่า ไม่ควรมุ่งแต่คัดค้านแล้วทำให้วิถีชีวิตชุมชนเปลี่ยนไป แต่ควรมีปฏิบัติการในการพิสูจน์ให้เห็นว่าชุมชนสามารถอยู่ร่วมกับป่าได้โดยไม่ทำลาย และการดำรงชีวิตของชุมชนก็เอื้อต่อการสร้างความสมดุลต่อระบบนิเวศน์ ซึ่งกิจกรรมหลายๆ อย่างที่ชุมชนได้ดำเนินในช่วงที่มีเหตุการณ์ไม่สงบคือ กระแสสร้างอ่างเก็บน้ำในพื้นที่ ซึ่งกระแสดังกล่าวได้กลายมาเป็นโอกาสให้ชุมชนเกิดความตระหนัก รักและหวงแหนผืนแผ่นดินบ้านเกิดมากขึ้น เห็นคุณค่าและความสำคัญของป่าและถิ่นที่อยู่อาศัยมากขึ้นเป็นทวีคูณ กิจกรรมที่เป็นการส่งเสริมการสร้างจิตสำนึกของคนในชุมชน ได้แก่

1. การปลูกป่าชุมชนสองชายคลอง โดยได้รับความร่วมมือจากคนในชุมชน แนวคิดก็คือ สร้างป่าให้มีความหลากหลาย เพื่อกักเก็บน้ำและคนในชุมชนไม่ต้องขึ้นไปตัดไม้ในป่ามาใช้ แต่สามารถใช้ไม้จากป่าชุมชนที่ชุมชนปลูกไว้เอง ซึ่งเป็นป่าใกล้บ้าน มีกฎกติกาในการดูแลร่วมกันโดยคณะทำงานของกลุ่ม

2. การทำฝายแม้ว หรือฝายน้ำล้น ในหลายๆ จุดของพื้นที่ เพื่อดักตะกอนและเป็นการชะลอการไหลของน้ำไม่ให้แรงเกินไป โดยได้รับความร่วมมือจากชุมชน สำนักงานทรัพยากรน้ำภาค 8 คณะครูเด็กนักเรียนโรงเรียนบ้านเขาพระเครื่องชายอนุรักษพื้นที่ต้นน้ำเขาพระ และบุคคลที่สนใจจากภายนอกพื้นที่

3. การทำเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำหรือเขตอนุรักษ์ แนวคิดเพื่ออนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ ซึ่งหลายชนิดอยู่ในภาวะใกล้สูญพันธุ์ เพื่อฟื้นฟูและอนุรักษ์ขยายพันธุ์ไว้ ระยะทางการทำเขตอนุรักษ์คือ 300 เมตร หลังจกดำเนินการได้ประมาณ 6 เดือน เริ่มเห็นผลคือ มีชนิดและปริมาณปลาที่เพิ่มขึ้น เช่น ปลาซิว ปลาอินทรี ปลาโอบ ปลาชิว ฯลฯ นอกจากนี้บริเวณดังกล่าวยังอุดมไปด้วยพันธุ์ผักพื้นบ้านหลายๆ ชนิด เช่น ผักกูด ผักหวานป่า สมุย ผักหนาม ฯลฯ สามารถเอามาประกอบอาหารได้ เป็นการพึ่งตนเองด้านอาหารได้อีกทางหนึ่ง โดยไม่ต้องซื้อหากภายนอก

4. การจัดการน้ำโดยระบบประปาภูเขา การจัดการน้ำดังกล่าว ชุมชนได้ดำเนินการมาก่อนหน้าที่จะมีกระแสโครงการสร้างอ่างเก็บน้ำ แต่หลังจากได้มีการรวมกลุ่มกันคิด และหาวิธีการในการคัดค้าน ทำให้ชุมชนเริ่มดำเนินการในการจัดการน้ำอย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น โดยในพื้นที่ได้มีการจัดตั้งคณะทำงาน ฝายในการดูแลรักษาระบบประปาภูเขาอย่างเป็นระบบมากขึ้นซึ่งประปาภูเขาเป็นการใช้น้ำร่วมกันใน 4 หมู่บ้าน สำหรับหมู่บ้านอื่นๆ นั้นต้องอาศัยความร่วมมือสักกระยะหนึ่งในการจัดการร่วมกัน แต่สำหรับในพื้นที่บ้านคลองลำแซงนั้น ถือได้ว่าค่อนข้างประสบความสำเร็จเนื่องจากชาวบ้านในพื้นที่ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี

5. การทำเกษตรและวิถีชีวิตที่พอเพียง สมดุลและเอื้อต่อระบบนิเวศน์ ระบบเกษตรกรรมในพื้นที่บ้านคลองลำแซงและบ้านคลองลำขันธ์นั้น ส่วนใหญ่จะเป็นเกษตรผสมผสาน สวนยางอินทรี พืชร่วมยาง ซึ่งการทำเกษตรถือว่าเป็นรายได้หลักของชุมชน แต่วิถีชีวิตส่วนหนึ่งคือ การหาของป่า ไม่ว่าจะเป็นหน่อไม้ ผลไม้ป่า จำพวกจำปูลไหล มะไฟ ลูกกอก ผักป่า หลายชนิด หรือแม้แต่ผ้าฝ้าย ซึ่งในถิ่นนี้ยังสามารถหาได้และเป็นที่ยอมรับ เพราะน้ำฝ้ายป่าเขาพระ กินอร่อย เนื่องจากความสมบูรณ์ของป่าที่ค่อนข้างยังเหลืออยู่มากของป่าเหล่านี้ถือว่าเป็นรายได้เสริมที่สร้างความพอเพียงให้กับชุมชนได้อย่างดี

ปัจจุบันแม้โครงการอ่างเก็บน้ำคลองลำแซงและอ่างเก็บน้ำคลองลำชัน ยังไม่ได้ประกาศยกเลิกโดยองค์การบริหารส่วนตำบล หรือแม้แต่ความขัดแย้งภายในของชุมชนยังมีอยู่ แต่สำหรับกลุ่มคนเล็กคนน้อยที่รวมกลุ่มเพื่อยืนหยัดและมั่นคงในวิถีชีวิต ที่จะปกป้องผืนแผ่นดินของบรรพบุรุษเอาไว้ นั้น ยังดำเนินกิจกรรมภายใต้วิถีชีวิตที่สมดุลและเคารพต่อธรรมชาติต่อไป มาตรการในการแก้ปัญหาระยะยาวนั้น อยู่ที่ชุมชนได้ร่วมกันวางแผนเพื่อรองรับและแก้ปัญหาในเชิงรุก และต้องสร้างความเข้มแข็งของกลุ่ม ชุมชน ตลอดสายน้ำคลองภูมิ เพื่อให้เห็นถึงผลกระทบที่ตามมา ไม่เพียงแต่คนต้นน้ำเท่านั้น ปัจจุบันปัญหาดังกล่าวเป็นที่รับรู้และพยายามหาแนวทางในการแก้ปัญหาพร้อมกัน ภายใต้องค์กรที่รวมตัวกันเป็น **เครือข่ายอนุรักษ์และพัฒนา** **ลุ่มน้ำคลองรัตภูมิ**

หมายเหตุ * ในการสรุปบทเรียนเมื่อวันที่ 20-21 กรกฎาคม 2550 มีเครือข่ายชุมชนที่ได้รับผลกระทบในเชิงนโยบาย ได้แก่ บ้านลาไม อ.ชะอวด จ.นครศรีธรรมราช และชุมชน เขาพระ คลองลำแซง ลำชัน อ.รัตภูมิ จ.สงขลา มีสาระสรุปได้ดังนี้

● **หลักคิดที่สำคัญ**

1. ทำให้พบว่าผลกระทบเกิดขึ้นกับอะไรบ้าง คน ชุมชน สิ่งแวดล้อม
2. สร้างจิตสำนึกให้กับชุมชน ว่าผลกระทบเกิดกับใครบ้าง
3. สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ให้รู้เท่าทันด้วยการหาข้อมูลให้ชุมชน ในด้านผลกระทบต่างๆ ทั้งในพื้นที่ นอกพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบใกล้เคียงกัน
4. สร้างรูปธรรมพัฒนาเปรียบเทียบ ค้นหาทางเลือกที่เหมาะสม (สร้างป่าแข่งกับการสร้างอ่าง) อาศัยภูมิปัญญาที่สอดคล้องกับพื้นที่
5. ให้ชุมชนเป็นที่ตั้งสร้างชุมชนของตนเอง ให้ชุมชนดูแลตัวเอง

● **ความสัมพันธ์**

1. หาที่ปรึกษา
2. หาเครือข่าย ขยายเครือข่ายให้ครอบคลุมในพื้นที่ระดับภูมินิเวศ

บทที่ 6

สื่อกับการจัดการสุขภาพ

กรณี FM 101.5 MHz วิทยุชุมชน ต.ท่าข้าม

วิทยุชุมชนตำบลท่าข้าม อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา บนคลื่น FM 101.5 MHz ดำเนินการมาได้ 2 ปีแล้ว นับว่าเป็น “วิทยุชุมชน” ความหมายตรงตัว เพราะเป็นของชาวบ้าน ที่ทำเพื่อชาวบ้านแท้ๆ ด้วยแรงสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ท่าข้าม

“เริ่มแรกนายกอบต.ท่าข้าม คือคุณสินธพ อินทร์ตัน ชวนชาวบ้านมาพูดคุยกัน มีแนวคิดที่จะจัดตั้งสถานีวิทยุชุมชน ช่วยกันออกความคิดเห็นกันว่าจะทำอย่างไรดี สุดท้ายก็ลงมติว่าให้ตั้งสถานีไว้ที่ อบต. แล้วหาชาวบ้านอาสาสมัครมาผลิตเวรกันหาความรู้มาพูดมาจัดรายการ”

พิกุล ทองดีเลิศ หรือ “บัวกุล” ผู้จัดรายการลูกทุ่งยามบ่าย ซึ่งกำลังเป็นรายการยอดฮิตรายการหนึ่งเป็นผู้เล่าให้ฟัง เขาเป็นอาสาสมัครที่มาช่วยงานด้วยใจคนหนึ่ง แม้มีภาระงานประจำส่วนตัวอยู่มากมายทั้งกรีดยาง และรับเหมาทาสี

บัวกุลเล่าต่อว่าปกติตามหมู่บ้านจะมีการประชาสัมพันธ์หออกระจายข่าวโดยเสียงตามสายอยู่แล้ว ชาวบ้านหลายคนมีความชำนาญในการทำหน้าที่โฆษกจึงพยายามทาบทามบุคคลเหล่านี้มาจัดรายการ ในที่สุดก็ได้คนจัดประจำราว 20 คน ใครนัดจะนำเสนอความรู้ เรื่องอะไร เชี่ยวชาญทางไหน ก็สามารถนำมาถ่ายทอดให้ฟังทางรายการวิทยุได้

รอบกระจายเสียงในแต่ละวันเริ่มตั้งแต่ 08.00-24.00 น. เมื่อเปิดผังรายการดู จะพบว่าน่าสนใจติดตาม ชนิดคงจะหาฟังสาระดีๆ ใกล้เคียงจากสถานีอื่นไม่ได้ โดยเฉพาะชาวตำบลท่าข้าม ทั้งรายการเพลงซึ่งมีอยู่หลากหลาย การสนทนาสาระครบคลุมทุกเรื่อง ตัวอย่าง รายการคุยสบายสไตล์ท่าข้าม, ศิลปินชาวไทย, ธรรมบันเทิง, วันนี้มีข่าว, เกษตรบ้านเรา, แจ้งข่าวชาววัฒนธรรม, แจ้งข่าวชาวท่าข้าม, อุบาสกกลอนิทาน, ชมรมฌาปนกิจฯ ต.ท่าข้ามและใกล้เคียง, รู้แล้วบอกต่อ, สุขภาพเพื่อชีวิต, กฎหมายชาวบ้าน, ของดีที่ท่าข้าม, เพื่อนเยาวชน วันนี้มีของฝาก, การเมืองและกีฬา ข่าวเด่นรอบสัปดาห์ และรายการข่าวประชาสัมพันธ์ พูดคุยสนทนา ที่จัดโดย อบต. เป็นต้น

“รายการที่คนสนใจมากอย่างหนึ่งคือที่นำเสนอเกี่ยวกับสุขภาพ จะแทรก อยู่ตามรายการทั่วไป” บ่าวกุลเล่าว่า ในประเด็นนี้ผู้จัดรายการมัก จะให้ความรู้กับ ผู้ฟัง ในเรื่องการรักษาพยาบาล การดูแลตนเอง การรับวัคซีน อะไรทำนองนั้น และ โดยเฉพาะเกี่ยวกับการรักษาโดยสมุนไพร ซึ่งเป็นเรื่องใกล้ตัว ก็จะเน้นสมุนไพร ใกล้ตัวที่สามารถหาได้ในท้องถิ่น

“เท่าที่เช็คกระแสคนฟังมาแล้ว มีอยู่มากในตำบลท่าข้าม บางคนชอบเพลง บางคนชอบเนื้อหาสาระที่ผู้จัดนำมาเสนอ อย่างเรื่องโรคเบาหวาน เราก็ไปถามคนที่ เป็นโรคนี้จริงๆ เพื่อมาบอกว่าอาการของโรคเป็นอย่างไร ต้องทำตัวอย่างไร คนก็สนใจ โรคอื่นที่คนกลัวกันมากขึ้น อย่างโรคความดัน โรคหัวใจ เราก็นำเสนอ แล้วก็ย้ายอยู่ บ่อยๆ จนคนหันมาสนใจและจำได้”

โครงการเกี่ยวกับสุขภาพทางอากาศ ของสินธพ อินทร์ดี นายกอบต. ท่าข้าม ที่กำลังจะเกิดขึ้นอีกรายการหนึ่งที่น่าสนใจคือ “โครงการสดเอวดีมีรางวัล” โดยรูปแบบจะมีการเปิดเพลงสำหรับเต้นแอโรบิคทางวิทยุชุมชนแห่งนี้ พร้อมกับ ผู้จัดรายการที่จะนั่งบอกท่าทางประกอบเพลงนั้นๆ ให้ผู้ฟังออกกำลังกายไปพร้อมกัน

“โครงการนี้กำลังเริ่มครับ เราได้ออกประชาสัมพันธ์ไปแล้ว” บ่าวกุลเล่า พร้อมกับเล่าว่า เวทีแอโรบิคมีอยู่แล้วหมู่บ้าน แต่ปัญหาอย่างหนึ่งก็คือไม่มีสิ่งล่อใจ ให้คนหันมาออกกำลังกายอย่างต่อเนื่อง อาจเป็นเพราะความไม่สะดวกหลายอย่างของ ชาวบ้าน แต่เมื่อมีการเปิดเพลงในวิทยุ คนฟังสามารถลงมือขยับแข้ง ขยับขา ออก กำลังกายได้ในทันที โดยไม่ต้องเดินทางไปยังเวทีกลาง จะอยู่ที่ไหนก็ได้ ขอให้เปิด วิทยุมาที่คลื่นนี้ก็แล้วกัน

เนื่องจากมีการเปิดสายโทรศัพท์ให้ผู้ฟัง สามารถโทรเข้ามาพูดคุย เสนอ ความเห็น ได้ตลอดเวลา จึงมีคนสนใจเป็นแฟนรายการ ในระดับที่น่าพอใจ ดัชนีอย่าง หนึ่งที่บอกได้เกี่ยวกับคนฟัง ได้มาจากกรณีชาวบ้านกว่า 20 คนแห่กันไปซื้อวิทยุ เครื่องเล็กๆ ในร้านขายของแห่งหนึ่งในตำบลท่าข้าม เอาไว้ฟัง FM 101.5 MHz เป็นการเฉพาะ ทำให้คนขายวิทยุรายนั้นถึงกับหน้าบาน

“ทำให้ชุมชนใกล้ชิดกันเข้าไปอีกอย่างที่ได้อยู่เราจะถ่ายทอดกิจกรรมของ อบต. ผ่านรายการ อย่างเช่น หมู่ที่ 1 กำลังจัดกิจกรรมอะไร เราก็ถ่ายทอด ทำให้คน หมู่อื่นที่ไม่ได้เข้าร่วมก็รับรู้ หรือมีความรู้เชื่อมต่อกันได้ หรือแม้กระทั่ง สมาชิก อบต. ไป ประชุมดูงานที่ต่างจังหวัด ต้องรายงานกลับมาว่ากำลังทำอะไร จะได้ว่ากำลังไป ทำงานให้ชุมชนอยู่ไม่ได้ไปเที่ยว คนที่อยู่ข้างหลังเองก็จะได้รับความเคลื่อนไหวด้วย ไม่ต้องเที่ยวห่าง”

ว่าถูกเล่า และเห็นว่าสถานีวิทยุชุมชนแห่งนี้ เป็นสื่อกลางในชุมชน ทำให้ผู้คนกลมเกลียวในหมู่คณะ และเมื่อแผ่ไปถึงคนนอกพื้นที่รอบข้างที่สามารถรับฟังได้อีกด้วย

บางครั้งยังขยับบทบาทไปทำหน้าที่ให้กับสังคมใหญ่ อย่างเช่นการถ่ายทอดสัญญาณในกิจกรรมของหน่วยงานต่างๆ เช่น สป.สช. ซึ่งคลื่นนี้สามารถนำไปเชื่อมต่อกับสถานีวิทยุอื่นๆ ตามแต่จะมีการตั้งไปใช้งาน เพิ่มมูลค่าอีกชั้น

ทางสถานียังมีแนวคิดเชื่อมต่อสัญญาณกับหอกระจายข่าวของหมู่บ้าน อีกทางหนึ่งให้ถ่ายทอดสัญญาณของวิทยุชุมชน เน้นให้ความรู้เรื่องสุขภาพเป็นหลัก

ถาวร แผ่ผล หรือ “บ่าววร” ผู้จัดการรายการกุ๊กกั๊กซีฟ เขาเป็นคนสวนของ อบต.ท่าข้าม และรับการอบรมเป็นหน่วยกู้ภัยประจำตำบล เป็นอีกคนหนึ่งที่มาอาสาสมัครเข้ามาช่วยงานตรงนี้ โดยไม่มีผลตอบแทนเช่นเดียวกับคนอื่นๆ เล่าว่ารายการของเขาให้ความรู้เรื่องเกี่ยวกับการกู้ภัย เรื่องนี้มีความจำเป็นมากเพราะว่าเมื่อเกิดเหตุร้ายต่างๆ คนที่เข้าถึงที่เกิดเหตุก่อนคนอื่นก็คือชาวบ้าน ถ้าการช่วยเหลือไม่ถูกต้อง ก็ยิ่งอันตรายกับผู้ประสบเหตุ

“มีอยู่วันหนึ่งขณะที่ผมนั่งพูดสดอยู่ในรายการว่า ถ้าชาวบ้านพบเห็นอะไรที่ให้หน่วยกู้ภัยช่วยเหลือก็สามารถโทรเข้ามาได้ตลอดเวลาจะครับ และให้เบอร์โทรด่วนที่ไม่ต้องจ่ายเงินด้วย ตอนนั้นเองมีคนโทรเข้ามาที่สถานีบอกว่ามีคนได้รับอุบัติเหตุ ผมเลิกจัดรายการเลยต้องรีบไปช่วยคนก่อน”

ถาวรเล่า และว่า เมื่อเดินทางพร้อมรถกู้ภัยไปถึงที่เกิดเหตุพบว่า กลับไม่ใช่อุบัติเหตุเกี่ยวกับการล้มรถ ตามที่คนโทรมาแจ้ง แต่น่าจะเป็นการทำร้ายร่างกายกันมากกว่า แต่ชาวบ้านไม่กล้าบอก อย่างไรก็ตามถือว่าได้เกิดประโยชน์ในการช่วยเหลือแล้ว และผู้แจ้งคนนั้นก็ได้กลายมาเป็นแฟนรายการพันธุ์แท้คนหนึ่งในเวลาต่อมา

“ผมบอกว่ารายการวิทยุชุมชนของเรา เอาไปใช้ประโยชน์ได้เลย ขณะวิทยุอื่นเขาขายของ และของที่เขาโฆษณา ก็ต้องไปซื้อมาก่อนจึงจะใช้ได้ แต่ของเรา ใช้ได้ทันที ถ้าคุณฟังสถานีอื่น คุณไม่รู้เรื่องท่าข้าม ถ้าอยากรู้เรื่องท่าข้ามต้องฟังสถานีนี้”

ถาวรเล่าถึงภาระหน้าที่กู้ภัย ที่ประสานกับศูนย์เฝ้าระวัง และกรมป้องกันสาธารณภัยที่เชื่อมต่อกันทั่วประเทศ ให้กับผู้ฟังรายการอยู่เสมอ พร้อมทั้งเชิญชวนให้ช่วยกันแจ้งเหตุ เพราะให้ตระหนักว่าถึงไม่ได้ช่วยเหลือโดยตรงการโทรศัพท์ไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้องก็เท่ากับว่าได้ช่วยเหลือแล้ว แทนที่จะให้ผู้บาดเจ็บต้องรออยู่นานๆ การพูดผ่านวิทยุไม่สูญเปล่าไปในอากาศเพราะเริ่มเห็นผลในเรื่องดังกล่าวมากขึ้น

ระหว่างการสนทนาซึ่งตรงกับช่วงเที่ยงของวันอังคาร “ลุงหนั่ง” เดินเข้ามายังสถานีเพื่อพูดคุย และเปิดเทปการแสดงสดของหนังตะลุงนครินทร์ ชาวอง ให้แฟนฯที่ติดตามรอฟังตอนจบ

ระหว่างปิดไมโครโฟน และเปิดแผ่นซีดีหนังตะลุงออกอากาศอยู่นั้น ทั้งลุงหนั่ง บ่าวกุล และบ่าววี ช่วยเล่าให้ฟังต่อโดยมีความเห็นเรื่องวิทยุชุมชนว่า บางแห่งอ้างความเป็นวิทยุชุมชน แต่มักจะเป็นการทำธุรกิจ รับโฆษณา และไม่เคยบ่งบอกว่าทำอะไรเพื่อชุมชน ทั้งไม่ได้เอาชุมชนหรือชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วม แต่วิทยุชุมชนตำบลท่าข้ามเป็นหนึ่งที่ไม่ก็่แห่งถือว่าได้ทำหน้าที่ดังกล่าวและคงจะอยู่คู่ชุมชนตลอดไป

“อบต.สนับสนุนงบประมาณทั้งหมด จึงไม่ต้องพึ่งโฆษณา ที่เรานำมาโฆษณาเกี่ยวกับกิจกรรมชุมชนทั้งหมด เช่น กลุ่มเครื่องแกง โรงเรียนชีวภาพ โครงการเศรษฐกิจพอเพียง ที่ อบต.สนับสนุนอยู่ก็เอามาประชาสัมพันธ์ให้รู้กัน” บ่าวกุลเล่า

นโยบายของสถานีวิทยุชุมชนท่าข้าม คือเปิดรับทุกคนในตำบลท่าข้ามที่อยากจัดรายการที่เป็นประโยชน์ ซึ่งพร้อมจะจัดเวลาให้ เพราะแม้ระยะแรกจะประสบความล้มเหลวระดับหนึ่งในการเชิญชวนดาวนั้กพูดประจำหมู่บ้านจัดรายการแต่พบว่าคนกลุ่มนี้บางคนก็ไม่มีเวลามาจัดอย่างต่อเนื่องทุกวันนี้จึงเปิดรับผู้ที่มาทำงานด้วยใจจริงไม่โซ่มาแต่ตัว เพราะทำได้ไม่นาน เนื่องจากไม่มีค่าตอบแทน

“เรามาทำตรงนี้ถือว่าได้ทำประโยชน์กับพ่อแม่พี่น้อง ประชาชน ก็พอแล้ว เพราะเราอยู่ว่าวิทยุชุมชนต้องการอะไร มีหน้าที่อย่างไร” บ่าวกุลว่า

อย่างน้อยสภาพความใกล้ชิดของสถานีวิทยุกับชุมชน ทำให้เห็นภาพความน่ารักบางอย่างเกิดขึ้นอย่างธรรมชาติ ไม่มีผลประโยชน์ ไม่เสแสร้ง เช่น เมื่อผู้จัดเผยแพร่เรื่องการทำนมออกอากาศ ก็จะมีคนเดินถือขนมมาให้

ลุงหนั่งเล่าว่าเมื่อเปิดสปอร์ตของกลุ่มอมทรัพย์ ได้รางวัลเป็นกาแฟหนึ่งซอง ซึ่งเป็นน้ำใจที่ให้กันด้วยความรักเสนาหา ไม่ใช่ผลประโยชน์ ขณะบ่าวกุลเสริมต่อว่า ทางสถานี เคยจัดตอบปัญหาชิงรางวัล เกี่ยวกับปัญหาสุขภาพ ร้านค้าสวัสดิการชุมชนหมู่ 1 ส่งเล่มมาให้เป็นของรางวัล แม้จะมีน้อยแต่ถือว่ามีค่าอย่างยิ่ง

สำหรับสิ่งที่ชุมชนท่าข้ามยังต้องการให้เกิดขึ้นอีกคืออยากให้ทางสถานีได้มีการรายงานข่าวของชุมชน แทนที่จะนำเสนอการถ่ายทอดข่าวจากส่วนกลาง หรือเอาข่าวที่อื่นมานำเสนอเพียงอย่างเดียว อย่างไรก็ตามยังขาดคนที่ทำงานส่วนนี้ และยังเป็นเรื่องละเอียดอ่อนอยู่ในการนำเสนอข่าวใกล้ชิด โดยเฉพาะเรื่องเชิงลบ

และนี่คือวิทยุชุมชน ที่เรียกตัวเองว่าเป็นวิทยุชุมชน ได้อย่างเต็มปากอีกสถานีหนึ่ง FM 101.5 MHz วิทยุชุมชน ตำบลท่าข้าม

หมายเหตุ * ในการสรุปบทเรียนเมื่อวันที่ 20-21 กรกฎาคม 2550 มีเครือข่ายวิทยุชุมชนมาร่วม ได้แก่ วิทยุชุมชน ต.ลาไม อ.ชะอวด จ.นครศรีธรรมราช และวิทยุชุมชน ต.ท่าข้าม อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา มีสาระสรุปได้ดังนี้

• วิทยุชุมชนบ้านลาไม เกิดจากผลกระทบการสร้างอ่างเก็บน้ำ ขณะที่วิทยุชุมชนต.ท่าข้าม ใช้เป็นเครื่องมือสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน ทั้งนี้การจัดการเป็นของชุมชน ไม่มีผลประโยชน์ตอบแทนทั้ง 2 พื้นที่

ส่วนหลักคิดสำคัญ มีดังนี้

1. ใช้หลักคิดเศรษฐกิจพอเพียงกำกับแนวทางชีวิตและการทำงาน
2. สื่อชุมชนควรตระหนักในบทบาทของตนในการสร้างจิตสำนึกสร้างสุขภาพ ถือเป็นบทบาทหลักของสื่อที่จะเอื้อให้ชุมชน
3. สื่อชุมชนควรดึงความรู้ในชุมชนขึ้นมาเป็นฐานต่อต้านกระแสบริโภคนิยม เน้นท้องถิ่นนิยม ต้านกระแสโลกาภิวัตน์
4. ติดตามวาทะทางความคิดเสริมความรู้สร้างปัญญาให้กับชุมชน
5. เริ่มต้นเปลี่ยนแปลงที่ตัวเอง ก่อนขยายผลไปสู่ชุมชน

• **ความสัมพันธ์** ใช้ทั้งการสร้างเครือข่าย ใช้เวทีสร้างการเรียนรู้ร่วมกัน และมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันในหมู่ภาคี

• **การขยายผลหรือข้อเสนอ**

1. ท้องถิ่นควรสนับสนุนกิจกรรมถ่ายทอดความรู้ผ่านวิทยุชุมชนเข้าสู่นโยบายท้องถิ่น
2. การทำงานประชาสัมพันธ์ควรเน้นการสร้างจิตสำนึกในการสร้างเสริมสุขภาพ
3. ในแต่ละชุมชนควรสร้างทีมงานต้นแบบ
4. การทำงานควรใช้ชุมชนเป็นฐาน

บทสรุป

เมื่อวิถีการผลิตเปลี่ยน ความสัมพันธ์ของผู้คนก็เปลี่ยนตาม สังคมเปลี่ยนสภาพ ได้รับความคิดใหม่ รูปแบบแห่ง “ลมเหนือ” ที่พัดกระหน่ำมาจากอีกฟากฝั่งของซีกโลก มาพร้อมกระแสโลกาภิวัตน์ที่ย่อส่วนทำให้ทุกส่วนของโลกมีสภาพที่ไม่แตกต่างกัน ทั้งที่ความเป็นจริงแล้วบริบทของแต่ละท้องถิ่นมีความหลากหลาย มีความต่างซ่อนอยู่ในตัวเอง เราจะต้อนรับลมเหนือที่ว่าอย่างไรดี

ผู้คนไม่น้อยพร้อมจะปรับตัวตาม รับมือกับลมเหนือ แต่ก็ยังมีอีกมากที่ยังถึงอนาคตว่าที่ที่สุดแล้ว เราควรจะยืนหยัดอยู่ในโลกใบนี้ได้อย่างไร มันคงมีศักดิ์ศรีและมีคุณค่า “ลมใต้” จึงเริ่มก่อตัวขึ้นมาอย่างเงียบเชียบ เสริมสร้างและพัฒนาเสาหลักของสังคม ที่ครั้งหนึ่งเคยเป็นรากฐานชีวิตตั้งมั่นอย่างแข็งแกร่ง

ประเด็นการจัดการสุขภาพกับชุมชนโดยชุมชนพึ่งตนเอง อย่างก้าวเข้าสู่ปีที่ 2 นอกจากขยายเครือข่ายเพิ่มขึ้นแล้ว ยังต่อยอดกระบวนการทำงาน โดยในปีนี้คณะทำงานพยายามค้นหาหลักการสำคัญๆ ที่จะมีส่วนช่วยยกระดับประคองเสริมสร้างความมั่นคงให้กับสังคมไทย โดยเฉพาะสังคมภาคใต้ จากการเรียนรู้ร่วมกันของภาคีพัฒนา ได้พบหลักการสำคัญที่ว่าดังนี้

หลักการสร้างสุข

1. ชุมชนควรที่จะเกิดความตระหนักรู้ด้วยตัวเองมีการจัดการความรู้ด้วยตัวเอง
2. ค้นหาตนเองจากทุนทางสังคมที่ตนเองมีอยู่ไม่ยึดติดกับกระแสบริโภคนิยม
3. มีการเรียนรู้ร่วมกัน ทำเองได้ เป้าหมายชัด ใช้สื่อมาสร้างพลัง
4. การทำงานให้ชาวบ้านเริ่ม แล้วรัฐเข้ามาร่วม

หลักการสร้างสัมพันธ์

1. เป็นกัลยาณมิตร ดูแล ห่วงใย ให้เกียรติ เอื้อต่อกัน
2. มีเป้าหมายร่วมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน ชุมชนต้องการ

แนวโน้มน

1. อยู่บนฐานของทุนเดิมที่มีอยู่
2. ขยับก้าวอย่างอย่างมั่นคง ไม่เร่งรีบ ระเบิดระว่าง
3. ฐานรู้พื้นฐาน เท่าทันภาวะของสังคมรอบข้าง
4. เชื่อมโยงเครือข่าย สร้างคนทำงานร่วม
5. สร้างนโยบายสาธารณะร่วมกับภาคีนอกพื้นที่และในพื้นที่

หลักการขยายผล

1. ต้องใช้สื่อให้เป็นประโยชน์ให้มากที่สุด สื่อทุกประเภท
  2. ต้องหาเพื่อน หาแกนนำให้มากขึ้น
  3. การกำหนดกิจกรรมให้ชัดเจน
  4. ผลักดันภาคีทุกระดับให้ทำงานด้วยกันอย่างมีเป้าหมายร่วม
- ทั้งนี้ประเด็นร่วม คือการสร้างจิตสำนึกให้กับคนแล้วจะเกิดจิตสาธารณะตาม มาสร้างสุขภาวะให้กับคนในสังคมในที่สุด.

